

รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง

กรณีศึกษา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านบ้านภักดีราษฎร์

สุทัศน์ พึ่งประเสริฐกุล

การศึกษาอิสระเสนอต่อมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

และรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

**MUSEUM MANAGEMENT MODEL FOR SUSTAINABILITY
AND SELF-SUFFICIENCY: A CASE STUDY OF
BAN BHANDHARAK FOLK MUSEUM**

SUTHUS FUNGPRESERTKUL

**INDEPENDENT STUDY PRESENTED TO RAJAMANGALA UNIVERSITY
OF TECHNOLOGY RATTANAKOSIN IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER OF PUBLIC
ADMINISTRATION AND DOCTOR OF PUBLIC ADMINISTRATION**

2015

**COPYRIGHTED RAJAMANGALA UNIVERSITY OF
TECHNOLOGY RATTANAKOSIN**

ชื่อเรื่องการศึกษาอิสระ	รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและ พึ่งพาตนเอง กรณีศึกษา: พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์
ชื่อผู้เขียน	นายสุทัศน์ พึ่งประเสริฐกุล
ชื่อปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์
วิชาเอก	นวัตกรรมการบริหารและการจัดการรัฐกิจ
ปีการศึกษา	2558
อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาอิสระ	ดร.ศิริวัฒน์ เปลียนบางยาง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้าน
ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (2) ศึกษาการบริหารภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์
พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ และ (3) นำเสนอรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภูมิปัญญาพื้นบ้าน

วิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลาพญา อำเภอบาง
เลน จังหวัดนครปฐม หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล : ประกอบด้วย ผู้บริหารท้องถิ่น
ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ สมาชิกในชุมชนและนักวิชาการ จำนวน 15 คน การเก็บรวบรวมข้อมูล
ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร
วิเคราะห์ตีความผลการวิจัยจากข้อค้นพบที่ได้

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญา เกิดจาก
ความต้องการของคนในชุมชนที่จะอนุรักษ์รักษาสิ่งที่ยังคงมีอยู่ได้สืบทอดมา ไปพร้อมกับรักษา
เอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งได้รับผลกระทบจากความ
เจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียบางอย่าง หากมิได้รับการอนุรักษ์ รักษาให้
คงอยู่และให้มีการสืบทอด รวมทั้งสามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้ 2) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้าน
ภัณฑารักษ์นั้นมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ให้มีชีวิตที่มีอัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่า มีการบริหารพิพิธภัณฑ์ที่เป็น
การขับเคลื่อนให้มีการเคลื่อนไหว การพัฒนาและดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในหลักการบริหาร ของเฮนรี
ฟาโยล์ รวมทั้งมีการบริหารงานพิพิธภัณฑ์แบบพึ่งพาตนเอง ด้วยการจัดทำโครงการนำร่องร้านค้า
ชุมชน ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่น 3) รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภูมิปัญญา

พื้นฐาน ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญใน 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การจัดพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต สร้างอัตลักษณ์ให้
เกิดกับตัวพิพิธภัณฑ์ มิติที่ 2 การขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์ด้วยหลักการบริหาร การวางแผน การจัดการ
การกำกับดูแล การประสานงาน การควบคุม มิติที่ 3 การบริหารงบประมาณแบบพึ่งพาตนเองเป็นการ
บริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑ์

Independent Study' Title	Local Museum Management Model for Sustainability and Self-Sufficiency: A Case Study of Ban Bhandharak Folk Museum
Student Name	Mr. Suthas Fungprasertkul
Degree Sought	Master of Public Administration
Feld of Study	Public Administration
Major	Innovative Public Administration and Management
Academic Year	2015
Advisor	Siriwat Pleanbangyang, Ph.D.

ABSTRACT

The purposes of this research were to (1) study the history and context of the local museum in the aspect of folk wisdom (2) explore management approaches of the local museum in the aspect of folk wisdom, a case study of Ban Bhandharak Folk Museum and (3) present museum management model for sustainability and self-sufficiency.

The qualitative research method of this study focused on the study of local museum in the aspect of folk wisdom; a case study of Ban Bhandharak Folk Museum, Lam Phaya Sub-district, Bang Len District, Nakhon Pathom Province. Fifteen informants were local administrators, museum experts, community members and academics. The data collection methodologies were an in-depth interview, a participatory observation and related documents study and review.

The research results revealed that 1) the origin and context of the local museum in the aspect of local wisdom is from the needs of people in the community in order to conserve and preserve ancestors' heritage as well as preserve identity of local knowledge. This is the cultural heritage that has been affected by the growth of social change and could be lost if there is no conservation. 2) Ban Bhandharak Folk Museum has been created to have its own valuable identity and it has been developed and existed on Henry Fayol's. There is the self-reliance museum administration by setting up a community pilot store that generates local incomes. 3) There are three factors for the local museum management for sustainability and self-reliance; is Organizing a living museum that defines the forms of interior components of the museum, is Driving the museum with the management principles: Planning

Organizing Commanding Coordinating and Controlling , is Self-reliance budgetary management is a way to handle the revenue to support the administration of the museum.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาอิสระเรื่องรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา:พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์ ตำบลลำพญา อำเภอลำปาง จังหวัดนครปฐม ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ เปลี่ยนบางยาง อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาอิสระและคณะกรรมการทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ จนกระทั่งการศึกษาอิสระนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ตลอดจนท่านผู้อำนวยการ หลักรัฐ ดร. อำนาจ บุญรัตน์ ตรี และคณาจารย์ทุกท่านที่กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ต่างๆ คอยให้กำลังใจ ตลอดเวลาในการชี้แนะ ตรวจสอบ และอำนวยความสะดวก เพื่อให้การศึกษาอิสระเกิดความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนมากที่สุด

ท้ายสุดนี้ผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องและผู้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาวิจัยนี้ทุกท่าน ตลอดจน วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี โกสินทร์ ที่เป็นสถาบันที่ผู้ศึกษาวิจัยได้เข้ารับการศึกษาในครั้งนี้

สุทัศน์ พังประเสริฐกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(3)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
สารบัญตาราง.....	(8)
สารบัญภาพ.....	(9)
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ.....	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ.....	5
1.7 การเสนอเรื่อง.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร.....	7
2.2 พิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น.....	22
2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	35
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	51
2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	56
2.6 บทสรุป.....	56
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	58
3.1 การออกแบบวิจัย.....	60
3.1.1 การวิจัยแบบกรณีศึกษา.....	60
3.1.2 หน่วยในการวิเคราะห์.....	61
3.1.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	61

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.2	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 62
3.3	การวิเคราะห์ข้อมูล..... 66
3.4	บทสรุป..... 67
4	ผลการศึกษาวิจัย..... 68
4.1	ความเป็นมาและบริบทของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑ บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม..... 68
4.2	การบริหารด้านพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ 73
4.3	แนวทางสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น 90
4.4	สรุปภาพรวมผลการวิจัย... 93
4.5	บทสรุป 96
5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... 97
5.1	สรุป และอภิปรายผลการวิจัย..... 98
5.2	ข้อเสนอแนะ 105
5.3	บทสรุป..... 106
บรรณานุกรม.....	108
ภาคผนวก	
ก เอกสารเกี่ยวกับการวิจัย และพิพิธภัณฑพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์.....	113
ข ประมวลภาพการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑกับสาธารณะ.....	127
ประวัติผู้เขียน.....	142

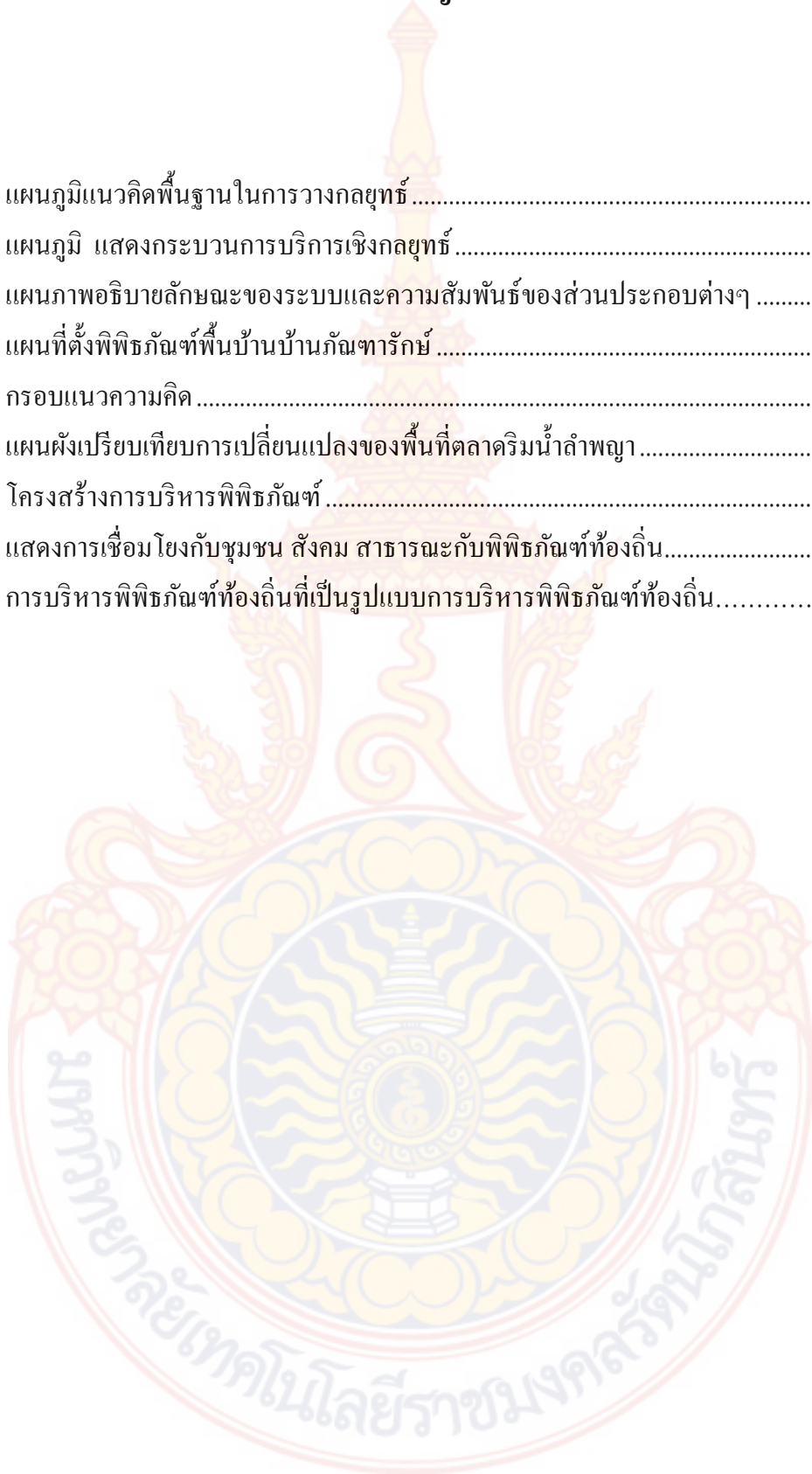
สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
1	สรุปวัน เวลา สถานที่ในการให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เจาะลึก	64
2	แสดงการวิเคราะห์ SWOT	78
3	แสดงเครือข่ายของการเชื่อมโยงของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์.....	85
4	การประเมินผล (EVALUATION) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์ปี พ.ศ. 2557..	87

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนภูมิแนวคิดพื้นฐานในการวางกลยุทธ์	12
2 แผนภูมิ แสดงกระบวนการบริการเชิงกลยุทธ์	17
3 แผนภาพอธิบายลักษณะของระบบและความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ	22
4 แผนที่ตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านรัตนารักษ์	35
5 กรอบแนวความคิด	56
6 แผนผังเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตลาดริมน้ำลำพญา	69
7 โครงสร้างการบริหารพิพิธภัณฑ์	81
8 แสดงการเชื่อมโยงกับชุมชน สังคม สาธารณะกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	84
9 การบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	91

บทที่ 1

บทนำ

การศึกษาวิจัยบทแรกนี้เนื้อหาสาระในส่วนต่างๆ ที่นำเสนอ ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย คำถามในการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และส่วนสุดท้าย เป็นการนำเสนอเรื่อง ซึ่งเป็นการกล่าวถึงภาพรวมทั้งหมดของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“การสร้างความทรงจำและประวัติศาสตร์นั้นไม่ใช่เอกสิทธิ์ของรัฐ ชุมชน ชาวบ้านคนเล็กๆ ก็สามารถมีพื้นที่สร้างความทรงจำ เราควรมีประวัติศาสตร์ได้หลายฉบับ อนุสาวรีย์ของรัฐอาจแสดงวีรกรรมของผู้ที่ชนะและผู้มีอำนาจ ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ชาวบ้านและอนุสรณ์สถานเหล่านี้ บอกให้เราเห็นว่าทุกคนเป็นคน ไม่ใช่ศัตรู ทุกคนเจ็บปวดและมีเรื่องยากๆ ที่ต้องตัดสินใจ” เสียงจากผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ควรได้รับการกล่าวถึงอย่างจริงจังและจริงจังด้วยความคารวะที่มีต่อผู้เสียสละในการทำงานทางวัฒนธรรมมากไปกว่านั้นเราควรตระหนักเป็นอย่างยิ่งว่า ความหลากหลายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ต่างจากความหลากหลายของวัฒนธรรม (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2548, บทนิทรรศการเสียงพิพิธภัณฑ์)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งในประเทศไทย และที่อื่นๆ ในโลก เป็นผลพวงของแนวคิดที่เรียกรวมๆ ว่า พิพิธภัณฑ์วิทยากระแสใหม่ในโลก หรือ New Museology (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2557, หน้า 8)

โดยช่วงสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเกิดขึ้นในระดับหมู่บ้าน วัด โรงเรียน เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กแต่ละคนให้ความสำคัญและมีวิธีทำงานที่แตกต่างตามความถนัดและความสนใจของตนเอง แม้นักวิชาการจะพยายามบอกว่า “การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่มาร่วมจากภายนอก กับผู้ที่อยู่ภายใน ไม่ใช่เรื่องของการเอาสิ่งที่เป็น โบราณวัตถุมาตั้งแสดง หรือเพียรพยายามหาสิ่งของที่เก่าแก่ มีราคาค่างวดมาแสดงอย่างที่พิพิธภัณฑ์สถานที่ได้แสดงศิลปวัตถุทำกันหากเป็นเรื่องที่จะต้องเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นมาจัดแสดง” แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ กลับมีลักษณะที่แตกต่าง แม้พิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นหลายแห่ง จะสร้างขึ้นสำหรับเป็นสถานที่นำเสนอเอกลักษณ์ของชุมชน แต่เมื่อศึกษาและทำความเข้าใจถึงกระบวนการทำงาน แท้ที่จริงแล้ว พิพิธภัณฑ์หลายแห่งเกิดขึ้นจากความต้องการของผู้ริเริ่มในการเก็บสะสมข้าวของด้วยเหตุผล

ต่างๆ นานา แต่ไม่ว่าพิพิธภัณฑสถานแบบชาวบ้านจะเกิดขึ้นด้วยเหตุผลใด พิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นจากรากฐานเดียวกันคือ ความรัก ความศรัทธา และความภาคภูมิใจใน ที่เป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานหลายคน มุ่งมั่นให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทำหน้าที่ทางการศึกษา แต่ลักษณะที่มีอยู่ร่วมกันของพิพิธภัณฑสถานไม่ว่าจะสร้างขึ้นเพื่อเชิดชูเอกลักษณ์ของกลุ่มคน หรือความเสียสละของชาวบ้านหรือจะเป็นไปเพื่อการศึกษา พิพิธภัณฑสถานในท้องถิ่นเหล่านั้น ได้เก็บเอาสิ่งที่เป็นความรู้ หรือพูดในภาษาทางการว่า “วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” ให้อยู่เคียงคู่ไปกับวัตถุสิ่งของที่เห็นที่หยิบฉวยได้ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในบทบาทของการเป็นเครื่องมือของท้องถิ่นหรือชุมชนสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์ของท้องถิ่น เป็นการให้การศึกษานอกห้องเรียน เสมือนหนึ่งมหาวิทยาลัยเปิด ที่เป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน และส่งเสริมการศึกษาตลอดชีพ อย่างที่รัฐไม่ต้องลงทุน (ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และ ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2549, หน้า 18) แต่อย่างไรก็ตามกระแสพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น วัด ชุมชน หรือเอกชน ที่ยังเกิดขึ้นและดำรงอยู่ทั่วไป หรือแตกดับไปแล้วบ้างล้วนแสดงให้เห็นถึงโครงการพิพิธภัณฑสถานที่ดำเนินการไปอย่างไม่จบสิ้น หรือ Unfinished Project (ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2557, หน้า 31) ภายใต้การเผชิญกับอุปสรรคและปัญหาและอาจไม่สะท้อนถึงความยั่งยืนได้ จากข้อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ “ความยั่งยืนของพิพิธภัณฑสถาน” ที่เป็นได้ทั้งคำถาม ข้อกังขา และความสงสัย เพราะในเวทีการประชุมพิพิธภัณฑสถานหลายเวที วัลดีดังกล่าวมักได้รับการกล่าวถึงคำกล่าวประเภทว่า “วันเปิดคือวันปิดพิพิธภัณฑสถาน” ยังคงเป็นเป็นประโยคที่คนทำงานพิพิธภัณฑสถานหรือผู้ให้ความสนใจงานพิพิธภัณฑสถานไม่น้อย เอ่ยอ้างเพื่อแสดงความกังวลต่ออนาคตของพิพิธภัณฑสถานในเรื่องต่างๆ ที่ส่งผลให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่สามารถดำรงอยู่ เนื่องมาจากสาเหตุ 1) ขาดระบบการรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานที่มีประสิทธิภาพ 2) ขาดการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน 3) ขาดการสร้างเครือข่ายของงานพิพิธภัณฑสถาน จนเป็นเหตุให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารรายได้เพื่อเป็นทุนทรัพย์ หรืองบประมาณได้อย่างเพียงพอต่อการบริหารงานด้านพิพิธภัณฑสถาน ต้องรอรับการสนับสนุนการบริจาคซึ่งไม่มีความแน่นอน และไม่สามารถเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑสถานให้เข้ากับสังคมท้องถิ่นนั้นๆ จึงส่งผลให้งานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณะได้อย่างแท้จริง และอย่างเป็นรูปธรรมและท้ายสุด ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2557, หน้า 286)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในแนวทางของรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อแสวงหาแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานที่มีประสิทธิภาพ และสามารถนำมาใช้กำหนดรูปแบบของการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสมและสร้างเป็นแนวทางพื้นฐานของการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านให้กับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านทุก ๆ แห่ง ที่จะสามารถนำไปปรับใช้ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยได้เลือกพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์ เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ เป็นภาพลักษณ์ใหม่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย ที่แสดงให้เห็นได้อย่างเด่นชัดคือ การสร้างภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑสถาน ในลักษณะของประเภทสิ่งสะสมของร่วมสมัย ตามแนวทางของคติชนวิทยาหรือบางครั้งเรียกกันว่าคตินาบ้าน ที่เป็นแนวคิดคล้ายพิพิธภัณฑสถานนั่นเอง คือพยายามที่จะรวบรวมสะสมสิ่งของต่าง ๆ ที่มีตัวตนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ที่เคยมี เคยเห็น เคยเป็นในอดีตและอาจยังมีเหลืออยู่ในปัจจุบัน ให้เข้ามาอยู่รวมกัน (สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, 2551, หน้า 163) โดยการปรับใช้ภูมิปัญญาที่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรม อันมีความสำคัญยิ่งของมนุษย์ ซึ่งสิ่งดังกล่าวได้ตั้งสมงกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผสมผสานกับกระบวนการวิทยาการบริหารสมัยใหม่ในแนวทางของรัฐประศาสนศาสตร์ ที่สามารถผ่านอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยทั่วไปและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ โดยมีข้อบ่งชี้ว่าพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์ เป็นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่มีรูปแบบระบบบริหารพิพิธภัณฑสถานที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

- 1) เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและสามารถเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑสถานกับสาธารณะตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2) สามารถสร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเป็นอย่างดี
- 3) เป็นแบบของการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่สามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ หรือนำไปต่อยอดให้กับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอื่นๆให้เกิดความคุ้มค่าในการเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น
- 4) สามารถดำรงอยู่ได้โดยพึ่งพาตนเองในด้านบริหารงบประมาณรายได้ โดยพิจารณาได้จากปรากฏการณ์ของการเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นดังนี้ 1) ภาครัฐ โดยได้ประเมินให้การรับรองการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน 2) การนำการบริหารในแนวทางรัฐประศาสนศาสตร์มาใช้ในการบริหารพิพิธภัณฑสถานด้วยการบริหารเชิงกลยุทธ์ 3) การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน โดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมในเยี่ยมชม 4) การเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนในลักษณะของการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านตลาดน้ำลำพญา ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนวัดลำพญา การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน เพื่อการสร้างประโยชน์ในชุมชน 5) เป็นสถานที่ศึกษาและดูงานพิพิธภัณฑสถานให้กับภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์การบริหารงานส่วนท้องถิ่น สถาบันจากต่างประเทศ เพื่อการเรียนรู้การพัฒนาและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

1.2 คำถามในการวิจัย

- 1) ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาเป็นอย่างไร
- 2) ศึกษาการบริหารด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์เป็นอย่างไร
- 3) รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่ควรมีลักษณะเป็นเช่นไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- 2) เพื่อศึกษาการบริหารภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น กรณีศึกษาพิพิธภัณฑท์พื้นบ้านบ้านถ้ำธารักษ์
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นภูมิปัญญาพื้นบ้าน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาใน 2 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1 คือ ศึกษาพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางที่ 2 คือ ศึกษาแนวทางการบริหารองค์การสมัยใหม่ (The New Organization) ตามทฤษฎีและแนวคิดทางการบริหารจัดการทางรัฐประศาสนศาสตร์ ประกอบด้วย ทฤษฎีการบริหารจัดการ แนวคิดการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ แนวคิดกระบวนการจัดการ
- 2) ขอบเขตด้านหน่วยวิเคราะห์ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยเน้นการศึกษา การสังเกต และการนำเสนอกรณีศึกษา (Case Study method) เอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งในกรณีศึกษา (Intrinsic Case) ทั้งนี้หน่วยวิเคราะห์เป็นระดับบุคคลที่เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันการบริหารจัดการพิพิธภัณฑท์ พื้นบ้าน บ้านถ้ำธารักษ์ จึงใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง รวมมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 ท่าน
- 3) ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาพิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน บ้านถ้ำธารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 4) ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาในการศึกษาเอกสาร ลงพื้นที่ภาคสนาม และวิเคราะห์รวม 45 วัน

1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

- 1) **พิพิธภัณฑท์วิทยากระแสใหม่** หมายถึง พิพิธภัณฑท์ที่เกิดขึ้นจากอุดมคติเพื่อขยายความคับแคบ แก้ไข ข้อจำกัด และชดเชยความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ก่อให้เกิดรูปแบบพิพิธภัณฑท์ที่หลากหลายได้แก่ พิพิธภัณฑท์แคว้นเวส (Ecomueum) ซึ่งสนับสนุนให้ชุมชนชาวบ้านรักษาและสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยไม่สร้างอาคารพิพิธภัณฑท์ แต่อาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรวมทั้งอาคารสถานที่เดิมที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตชุมชน

2) การบริหาร หมายถึง กระบวนการ กิจกรรม หรือการศึกษา การทำงานให้บรรลุผล โดยมีหลักประกันว่ากิจกรรมนั้น ๆ จะได้รับการดำเนินการหรือการปฏิบัติการในลักษณะที่จะทำให้วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุผลหรือสัมฤทธิ์ผล

3) การวางแผน หมายถึง การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้

4) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การออกเป็นหน่วยย่อยๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ

5) การสั่งการบังคับบัญชา หมายถึง การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาพนักงานให้ทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน

6) การประสานงาน หมายถึง การจัดระเบียบการทำงานไม่ให้ก้าวก้ำกัยกัน ติดต่อประสานงานให้หน่วยงานทั้งภายนอกองค์กรและภายในองค์กร ให้สามารถทำงานโดยราบรื่น

7) การควบคุม หมายถึง การควบคุมให้พนักงานปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

8) การบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง การบูรณาการหน้าที่ในการวางแผนกับการบริหารในภาพรวมเข้าด้วยกัน

9) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (พื้นบ้าน) หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่นที่ได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

10) พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน หมายถึง สถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่น รวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1) ทำให้ทราบความเป็นมาและบริบทของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน
- 2) ทำให้ทราบถึงการบริหารในงานด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านรักษารักษ์ ที่นำพาพิพิธภัณฑสถานอุปสรรคและปัญหาเช่นที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานแห่งอื่น ๆ ได้
- 3) สามารถนำผลการวิจัยที่ได้ไปต่อยอด พัฒนาความรู้ในแนวทางการบริหารจัดการทางรัฐประศาสนศาสตร์
- 4) สามารถนำผลวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานอื่น ๆ ที่เป็นการเสริมศักยภาพของการบริหารจัดการที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

5) สามารถนำผลวิจัยไปใช้ในการเป็นแบบของการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการดำเนินการของหน่วยงานจากภาครัฐ ที่รับผิดชอบงานด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

1.7 การเสนอเรื่อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แบ่งการนำเสนอเรื่องออกเป็น 5 บท โดยแต่ละบทมีรายละเอียดสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นการกล่าวถึงที่มาและความสำคัญของปัญหาที่ทำการศึกษา วัตถุประสงค์ของการวิจัย คำถามในการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา รวมถึงการนำเสนอเรื่องในภาพรวมของการวิจัยครั้งนี้

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำเสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้า กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย การออกแบบวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งถือเป็นทางเดินที่สำคัญ ในการดำเนินการวิจัย และหาข้อสรุปจากข้อวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงให้เห็นภาพระหว่างแนวคิดและหลักวิจัยเชิงคุณภาพกับกระบวนการวิจัยในทางปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นว่ามีลักษณะอย่างไร

บทที่ 4 ผลการวิจัย เป็นการนำเสนอข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการศึกษาความเป็นมา และบริบทของพื้นที่ที่มีผลต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของพิพิธภัณฑ์บ้านกัณฑ์ราษฎร์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากนั้นเสนอเสนอรูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของประเทศไทยเพื่อเป็นการตอบคำถามในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เป็นการสรุปภาพรวมของการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นทำการอภิปรายผลการวิจัยที่อาศัยการวิเคราะห์เป็นตัวขับเคลื่อน โดยการดำเนินการอภิปรายผลตามกรอบแนวคิดในการวิจัย และส่วนสุดท้ายคือ ข้อเสนอแนะที่ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สาระสำคัญในการศึกษา ประกอบด้วย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร พิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมถึงการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้าง กรอบแนวคิดในการวิจัย โดยประยุกต์ใช้กับทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหาร กล่าวคือ ถ้ามีผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ตาม แนวคิดของ Henri Fayol ที่ได้รวบรวมขึ้นเป็นหลักบริหารที่สามารถใช้กับการบริหาร ทุกรูปแบบ และมีลักษณะเป็นสากล (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2542, หน้า 84) ในกรอบของการบริหารงาน เิงกฤษฎ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

2.1.1 ความหมายของการบริหาร

Owen E. Hughes (อ้างถึงใน จุมพล นิมพานิช, 2553, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของการ บริหาร หรือ Administration ว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกระบวนการข่าวสารข้อมูล การ บันที่งานเอกสารและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำกฎ ระเบียบ วิธีการและนโยบายที่มีการกำหนด โดยคนอื่นมาใช้ และมีหลักประกันว่ากิจกรรมนั้น ๆ จะได้รับการดำเนินการหรือการปฏิบัติการใน ลักษณะที่จะทำให้เกิดวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุผลหรือสัมฤทธิ์ผล

สมยศ นาวิการ (2546, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของการบริหาร คือ กระบวนการทำงานให้ สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น บุคคลจะไม่ใช้ผู้บริหารถ้าหากว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในกระบวนการของ การทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น และเพื่อการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะของผู้บริหาร ผู้บริหารจะต้องเข้าใจและสามารถใช้แนวคิดของพฤติกรรมองค์การที่ส่งเสริมการบริหารบุคคลได้ด้วย

วันทนีย์ ภูมิภัทราคม และคณะ (2545, หน้า 14) การบริหารหรือการจัดการคือ ศิลปะของ การทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปโดยอาศัยบุคคลอื่น ๆ ซึ่งต้องอาศัยทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปะในการกระทำ ร่วมกัน โดยการบริหารเป็นศาสตร์ที่เกิดจากการศึกษา การทำงานจริงๆ และนำความรู้ ประสบการณ์ ที่ได้จากการศึกษานั้นมาจัดระบบ เพื่อให้ได้วิธีการที่ดีที่สุดส่วนศิลปะ คือ การบริหารจัดการที่มี

ลักษณะยืดหยุ่นได้เป็นลักษณะการทำงานที่เกี่ยวกับคน เช่น การสั่งงานการมอบหมายงาน ซึ่งต้องมีการสื่อสารการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพและมีการจูงใจ ฯลฯ

บุญทัน ดอกไธสง (2537, หน้า 1) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือ การจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร

วิจิตร ศรีสอาน (2512, หน้า 9-10) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารเป็นกิจกรรมของหมู่คณะ ทุกองค์กรจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์สำหรับถือปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ประกอบด้วย และได้เสนอหลักการของงานบริหารเป็น 2 แนวคิด คือ

1. แนวคิด 3 มิติ (The Tridimensional Concept) โดยทั่วไปผู้บริหารมีภารกิจในการบริหาร ประกอบด้วย

1.1 งาน (Job) ผู้บริหารมีหน้าที่ และความรับผิดชอบในงานทั้งหมดขององค์กร เช่น งานวางแผนการดำเนินงาน และประเมินผลงาน รวมทั้งงานที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ

1.2 คน (Man) ผู้บริหารมีหน้าที่เกี่ยวกับคน คือการสรรหาคandidate มาปฏิบัติงานมอบหมายงาน พัฒนา ให้باه็นใจความชอบ และให้พ้นจากงาน ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด

1.3 บรรยากาศขององค์กร (Social Setting) ผู้บริหารมีหน้าที่สร้างบรรยากาศและสัญลักษณ์ให้แก่องค์การเพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นให้แก่สมาชิกในองค์กร

2. แนวคิดทักษะการจัดการ (Managerial Skill) เป็นทักษะทางการบริหารของผู้บริหาร ประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

2.1 ทักษะทางด้านความคิด (Conceptual Skill) เป็นทักษะที่จำเป็นสูงสุดสำหรับผู้บริหาร ในองค์กรทุกระดับ ผู้บริหารควรที่จะต้องเห็นภาพรวม ตระหนักและเข้าใจเป็นอย่างดีถึงภารกิจ และหน้าที่ขององค์กร ตลอดจนมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาองค์กรได้ ซึ่งจะ เป็นผู้บริหารที่เก่งงานหรือครองงานได้

2.2 ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skill) เป็นทักษะที่จำเป็นรองลงมา สำหรับผู้บริหารในองค์กรทุกระดับ ทักษะด้านนี้เป็นทักษะในการรู้จักคน เข้าใจคน และครองคนได้ ที่เรียกว่า เก่งคน ผู้บริหารจะต้องมีทักษะในการจูงใจบุคลากรในองค์กรให้ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร มีทักษะในการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากบุคลากร ซึ่งปัญหาดังกล่าว จะมีผลกระทบต่อการทำงานโดยรวมขององค์กร

2.3 ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) เป็นทักษะที่จำเป็นอันดับสุดท้ายสำหรับผู้บริหาร ในองค์กรทุกระดับ แต่มีระดับที่สำคัญแตกต่างกัน

สร้อยตระกูล อรรถมานะ (2540, หน้า 112) กล่าวว่า การบริหารคือการกระทำร่วมกันด้วยความตั้งใจของกลุ่มบุคคลอย่างร่วมแรงร่วมใจ เพื่อให้วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกันอย่างมีเหตุผลเป็นการร่วมกันทำงานอย่างเป็นกระบวนการของกลุ่มบุคคล โดยการใช้ทรัพยากรการบริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

Herbert A. Simon (1947, p 3) กล่าวถึงการบริหารว่าหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

Martin Gannon (อ้างถึงใน สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ , 2549, หน้า 164) ได้ให้มุมมองของการบริหารจัดการว่า เป็นชุดกิจกรรมที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งผู้บริหารได้สร้างขึ้น รักษาไว้ และปรับปรุงองค์การทั้งหลายให้ประสบความสำเร็จ กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นใน 4 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 การออกแบบองค์การ มิติที่ 2 การวางแผนและการควบคุม มิติที่ 3 กระบวนการทางด้านพฤติกรรม มิติที่ 4 การตัดสินใจ

สรุปโดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า การบริหารคือกลไกในการขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ ที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพมาก และบรรลุวัตถุประสงค์หรือสัมฤทธิ์ผลที่ตั้งไว้

2.1.2 องค์ประกอบของการบริหารองค์การสมัยใหม่

เกณฑ์การพิจารณา มี 5 องค์ประกอบ ที่สำคัญคือ (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2551, หน้า 24-26)

1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ที่มาตรฐาน หมายถึงทรัพยากรการจัดการที่ต้องมีมาตรฐาน (Standard) ตามที่กำหนดไว้ และต้องมุ่งมาตรฐานสากล ทรัพยากรการจัดการประกอบด้วย 4'Ms ซึ่งได้แก่ Man หมายถึง คนหรือทรัพยากรมนุษย์ Money หมายถึง เงิน Material หมายถึง วัสดุ และ Method หมายถึง เทคนิควิธีการ ในปัจจุบันและอนาคตมุ่งสู่ 6'Ms โดยเพิ่ม Market หมายถึง ตลาด รวมถึงลูกค้า (Customer) และ Machine หมายถึง เครื่องจักร อุปกรณ์ อันได้แก่ Information Technology หมายถึง เทคโนโลยีที่ทันสมัย รวดเร็ว สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริหาร นอกจากนี้ยังรวมถึงปัจจัยที่ 7 คือ ทรัพยากรเวลา (Time) ต้องบริหารเวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

2) กระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ (Conversion Process) หมายถึง การแปลงทรัพยากรจัดการสู่วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการจัดการเป็นการผสมผสานหรือบูรณาการทรัพยากรการจัดการอันได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ วิธีการตลาด เทคโนโลยีสารสนเทศและเวลา เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ คือการปฏิบัติหน้าที่การจัดการ 4 ประการ (The Four Management Function) ได้แก่ การวางแผนที่ดี การจัดโครงสร้างและออกแบบองค์การที่ดี การนำที่ดี และการควบคุมที่ดี

3) ผลผลิตที่ได้รับการยอมรับหรือปัจจัยนำออก (Output) จำเป็นต้องมีคุณภาพได้รับการยอมรับจากลูกค้าและผู้รับบริการผลผลิตของระบบบริหารที่ได้รับการยอมรับ โดยหลักที่สำคัญจะต้องวัดที่ประสิทธิผล (Effectiveness) โดยการพิจารณาว่ามีการดำเนินการบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด กรณีที่มีประสิทธิผลที่ดีแล้ว จำเป็นต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งในปัจจุบันจะมุ่งไปสู่ 4 เรื่องใหญ่ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายต่ำกว่า (Lower Cost) คุณภาพดีกว่า (Better Quality) การทำงานเร็วกว่า (More Impressive Service) และในอนาคตประสิทธิภาพจึงหมายถึง รวมถึง การสร้างความแตกต่าง (Differentiation) และนวัตกรรม (Innovation) หรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ (Inventing) ให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

4) ปรับเปลี่ยนได้รวดเร็ว องค์การสมัยใหม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยใช้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ป้อนเข้าสู่ระบบการบริหารอย่างรวดเร็วทันทีทันใด ข้อมูลจะย้อนกลับเข้าสู่กระบวนการ (Process) ในกรณีที่ตรวจสอบได้ว่า กระบวนการบริหารบกพร่องจำเป็นต้องแก้ไข ดังนั้น การปรับเปลี่ยนองค์การจึงเน้นที่กระบวนการเป็นสำคัญ ถ้ากระบวนการ มีคุณภาพจะส่งผลให้ผลผลิตมีคุณภาพด้วย

5) สอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมองค์การสมัยใหม่จะต้องประเมินวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมให้ครบถ้วนและถูกต้อง โดยเฉพาะปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ ซึ่งได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า เศรษฐกิจมุ่งสู่การแข่งขันเสรีสังคมนิยม การเมืองมุ่งสู่ธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) มุ่งสู่ความเป็นสากลและความเป็นท้องถิ่นควบคู่กัน นอกจากนี้ นี้ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องต่อสภาพแวดล้อมของงาน (Task Environment) ให้มากขึ้น

ดังนั้นจึงกล่าวได้โดยสรุปว่า องค์ประกอบของการบริหารองค์การสมัยใหม่ ก็คือส่วนสำคัญที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลถึงความสำเร็จของการบริหารจัดการ ภายใต้ปัจจัยนำเข้าที่มาตรฐาน กระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผลผลิตที่ได้รับการยอมรับ สามารถปรับเปลี่ยนได้รวดเร็วและสอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อม

2.1.3 แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์

John Kotter (1988, p.15) ได้อธิบายว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงในองค์การมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จขององค์การในปัจจุบันและอนาคต ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องมีการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) ซึ่งเป็นการบริหารเชิงรวมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทั่วไป (General Management) ของทั้งองค์การ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย กลยุทธ์ที่เป็นแนวทางและ

เป้าหมายขององค์กรในระยะยาว เป็นวางแผนกลยุทธ์และแผนงานหลักต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นการดำเนินกลยุทธ์ให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร เป็นการดำเนินกลยุทธ์ขององค์กรว่าสำเร็จตามเป้าหมายหรือทิศทางที่วางไว้หรือไม่ (อ้างอิงใน เสน่ห์ จุ้ยโต, 2544, หน้า 163)

เสน่ห์ จุ้ยโต (2551, หน้า 96) ได้สรุปเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ว่า การบริหารองค์กรสมัยใหม่ต้องมีการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน ทั้งโครงสร้าง วิทยาการ และทรัพยากรมนุษย์ที่ค้ำพอง เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็วและประทับใจ และมีลักษณะที่สำคัญคือ มีการบริหารเชิงกลยุทธ์ รวมทั้งองค์กร มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ภารกิจ และนโยบายในระยะยาว มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการ มีการดำเนินกลยุทธ์และประเมินกลยุทธ์ได้

John R. MillanSchermerhorn (1999, p. 164) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ เป็นขั้นตอนในการกำหนดกลยุทธ์และการปฏิบัติตามกลยุทธ์หรือเป็นกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้บริหารจากทุกส่วนขององค์กรในการกำหนดกลยุทธ์และปฏิบัติตามกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร

จุมพล นิมพานิช (2554, หน้า 593) ได้ให้ความหมายว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ว่า เป็นการดำเนินงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ตามพันธกิจ (Mission) หรือภารกิจขององค์กร โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือผู้มีส่วนได้เสียจากองค์กร (Stakeholders) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจ และการกำหนดนโยบายขององค์กร ซึ่งประกอบด้วยผู้รับบริการ (Customer) พนักงาน (Employee) ชุมชนในท้องถิ่น (Community) ผู้ถือหุ้น (Stakeholders) ภาคประชาสังคม (Civil Society) ฯลฯ โดยมีแนวคิดพื้นฐานในการวางแผนกลยุทธ์ จะเป็นการตอบคำถามที่สำคัญ 3 คำตอบ องค์กรในปัจจุบันอยู่ที่ไหน องค์กรต้องการไปที่ไหน และองค์กรจะไปถึงสิ่งนั้นได้อย่างไร

ภาพที่ 1 แผนภูมิแนวคิดพื้นฐานในการวางกลยุทธ์

กลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ BSC, ตัวชี้วัดผลงานหลัก

SWOT, Strategies, Action Plan, Balance Scorecard, Performance Measure

ที่มา : จุมพล หนิมพานิช, 2554, หน้า 594

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ (The Strategic Management) นั้นเป็นเรื่องของกรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานให้กับองค์กรในด้านของเป้าหมาย แผนงานและวิธีการทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและมีตัวแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2.1.4 ความสำคัญการบริหารเชิงกลยุทธ์

ธนชัย ชมจินดา (2555, หน้า 2-10) ได้กล่าวถึงความสำคัญการบริหารเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่

1) ช่วยให้องค์กรคิดอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณานำเอาปัจจัยต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมมาเป็นประเด็นในการพิจารณาว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางทิศทางใดและจะส่งผลอย่างไรต่อการดำเนินภารกิจขององค์กร

2) ช่วยให้องค์การมีกรอบ บทบาทและจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ในรูปของ วิสัยทัศน์ พันธกิจ และปรัชญาเพื่อแจ้งและอธิบายบทบาทขององค์กรต่อผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ (Stakeholders) เพื่อทราบถึงบทบาทและจุดมุ่งหมายอย่างเป็นทางการ

3) ช่วยให้องค์การมีเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานอย่างชัดเจนด้านแผนงาน ต่างๆ โดยมีการกำหนดเป้าหมายในระดับต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

4) ช่วยให้องค์การเน้นการพัฒนาและสร้างศักยภาพในการแข่งขัน

5) ช่วยให้องค์การมีแนวทางการดำเนินการที่เน้นการสร้างตัวแบบองค์กรที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยมีการประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

6) ช่วยให้องค์การดำรงสถานะของการมีความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยจะเน้นการปรับตัวอย่างต่อเนื่องของส่วนต่างๆ ทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยี เป้าหมาย ระบบวิธี และกระบวนการในการดำเนินการ

กล่าวโดยสรุป การบริหารเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อองค์กรที่ช่วยทำให้้องค์การมีความเป็นเลิศหรือประสบความสำเร็จในกิจการด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ทำให้คำนึงถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างกว้างขวาง มีการคำนึงถึงผลระยะสั้นและระยะยาวขององค์กร และมุ่งเน้นทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงาน

2.1.5 กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management)

เสนห์ จุ้ยโต (2551, หน้า 99-105) ได้กล่าวถึงกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ว่าเป็นทั้งศาสตร์และเป็นศิลป์ในการดำเนินงาน 3 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน คือการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategic Implementation) และ การควบคุมและประเมินผลแผนกลยุทธ์ (Strategic Control and Evaluation) สรุปได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์ประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก (External) และภายใน (Internal) องค์กร ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยแวดล้อมทั่วไป (General Environment) และลูกค้า คู่แข่ง ผู้สนับสนุนและผู้ควบคุมเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมของงาน (Task Environment) ส่วนสภาพแวดล้อมภายใน ได้แก่การผลิต การตลาด การจัดซื้อ การเงินและบัญชี การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การวิจัยและพัฒนาเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยเกี่ยวกับหน้าที่องค์กร ได้แก่ มีการวางแผน การจัดองค์กร การจัดบุคคลเข้าทำงาน ภาวะผู้นำและการควบคุมซึ่งเป็นปัจจัยภายในเกี่ยวกับหน้าที่การบริหาร ในการวิเคราะห์ SWOT เป็นการพิจารณาดังนี้

(1) จุดแข็ง (Strength) เป็นปัจจัยภายในที่องค์กรมีหรือจุดแข็งขององค์กรซึ่งเอื้อต่อความสำเร็จ

(2) จุดอ่อน (Weakness) เป็นปัจจัยภายในที่องค์กรมีหรือจุดอ่อนขององค์กรซึ่งไม่เอื้อต่อความสำเร็จ

(3) โอกาส (Opportunity) เป็นปัจจัยภายนอกองค์กรที่เกื้อหนุนหรือเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จ

(4) สิ่งคุกคาม (Threat) เป็นปัจจัยภายนอกองค์กรที่เป็นอุปสรรคหรือไม่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จ

2) ภารกิจ (Mission) คือ การกำหนดเหตุผลการดำรงอยู่และขอบเขตในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งมีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นการกำหนดว่า องค์กรหรือบริษัท ทำอะไร ทำไมต้องทำสิ่งนั้น และทำเพื่อใคร ซึ่งอธิบายได้ว่า การกำหนดภารกิจเป็นการกำหนดว่าบริษัทผลิตสินค้าและบริการอะไร บริษัทผลิตสินค้าบริการเพื่อใคร ลูกค้าหรือผู้รับบริการเป็นใคร เพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการตอบสนองในความต้องการของลูกค้าต่อไป

3) วิสัยทัศน์ (Vision) คือ ภาพของกิจการที่ต้องการจะเป็นในอนาคต โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงในปัจจุบัน เป็นการมองภาพฉายภาพไปข้างหน้า โดยการมองการณ์ไกลที่คำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง

4) ปรัชญา (Philosophy) เป็นการกำหนดปรัชญาทางการบริหารที่มุ่งเน้นแบบใดในการบริหารสมัยใหม่ ซึ่งปัจจุบันมุ่งเน้นการบริหารเชิงคุณภาพ ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องสร้างคุณภาพให้เกิดขึ้นใน 4 เรื่องใหญ่ ได้แก่

(1) ผู้บริหารที่มีคุณภาพ (Manager Focused) โดยพยายามที่จะการเสริมสร้างภาวะผู้นำ มี วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และทำงานเป็นทีม มีการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อยู่ตลอดเวลา และมุ่งการบริหารแบบมีส่วนร่วม

(2) พนักงานที่มีคุณภาพ (Staff Focused) โดยการพัฒนาพนักงานให้มีความรับผิดชอบและมีความสามารถมากขึ้น พร้อมทั้งจะทำงานได้หลายอย่าง มีทักษะการใช้ และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

(3) ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ (Product Focused) โดยใช้กระบวนการบริหารงานโดยมุ่งวัตถุประสงค์ (Management by Objective) และกลุ่มกิวซี (Quality Control Circle)

(4) กระบวนการที่มีคุณภาพ (Process Focused) โดยการเน้นการบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management) องค์กรมาตรฐานสากล (ISO) การรื้อปรับทั้งระบบ (Reengineering)

5) นโยบาย (Policy) คือแนวทางที่กำหนดขึ้นโดยพื้นฐานจากเป้าหมายและแผนกลยุทธ์ทั้งหมดขององค์กรเพื่อใช้เป็นทิศทางสำหรับบุคคลในองค์กรหรือหมายถึงข้อความทั่วไปเพื่อแนะแนวความคิดในการตัดสินใจของผู้บริหารให้มั่นใจว่ามีการตัดสินใจที่เหมาะสม ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติอย่างกว้างๆ มีความยืดหยุ่น ชัดเจน และมีจริยธรรม

6) วัตถุประสงค์ (Strategic Objective) คือ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นโดยผู้บริหารระดับสูง เพื่อระบุเป้าหมายขององค์กรโดยภาพรวม ซึ่งเป็นการกำหนดได้ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

7) กลยุทธ์ (Strategies) คือแผนการปฏิบัติการซึ่งอธิบายถึงการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมอื่นๆ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายระยะยาว ซึ่งสามารถกำหนดได้เป็น 3 ระดับที่สำคัญดังนี้

ระดับที่ 1 กลยุทธ์ระดับองค์กร (Corporate Strategy) ประกอบด้วย กลยุทธ์การเจริญเติบโต (Growth) กลยุทธ์ความคงที่ (Stability) กลยุทธ์ตัดทอน (Retrenchment) และกลยุทธ์ผสม (Combination)

ระดับที่ 2 กลยุทธ์ระดับการแข่งขัน (Competitive Strategy) ประกอบด้วย การสร้างความแตกต่าง (Differentiation) กลยุทธ์ตอบสนองอย่างรวดเร็ว (Quick Response) กลยุทธ์ความเป็นผู้นำด้านต้นทุน (Cost Leadership)

ระดับที่ 3 กลยุทธ์ระดับหน้าที่ (Function Strategy) ประกอบด้วย กลยุทธ์การตลาด มุ่งสู่ความหลากหลายผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและทันเวลา (Just In Time : JIT) กลยุทธ์การบัญชีที่มีข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง กลยุทธ์การจัดซื้อที่มุ่งสู่ความสัมพันธ์อันดีกับผู้ขาย กลยุทธ์วิจัยพัฒนาโดยผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อการแข่งขันที่เหนือกว่า กลยุทธ์บริหารองค์กร และทรัพยากรมนุษย์โดยมีการจัดโครงสร้างและทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ

การจัดแบ่งกลยุทธ์อาจแบ่งได้ในลักษณะของแผนกลยุทธ์ (Corporate Plan) และแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ได้แก่ แผนประจำวัน (Daily Plan) แผนประจำไตรมาส (Quarterly Plan) และแผนเป็นประจำ (Forever Plan)

8) การดำเนินการ (Implementation) เป็นการนำเอากลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องใช้องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

(1) โครงสร้าง (Structure) ต้องมีความคล่องตัว สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้รวดเร็วและพึงพอใจสูงสุด

(2) ภาวะผู้นำ (Leadership) ต้องมีตัวผู้บริหาร มีอำนาจ (Power) สร้างการยอมรับในทีมงาน

(3) การประสานพลัง (Synergy) เพื่อสู่ความสำเร็จโดยใช้ทีมงานข้ามหน่วยงาน เพื่อลูกค้า (Cross - Functional Team) ของทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผลิต ฝ่ายตลาด ฝ่ายบัญชีฝ่ายจัดซื้อ ฝ่ายวิจัย และ พัฒนารวมทั้งฝ่ายบริหารและทรัพยากรมนุษย์

นอกจากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้วองค์กรที่นำแผนไปปฏิบัติต้องตรวจสอบกลยุทธ์ (Strategy) กับโครงสร้าง (Structure) ระบบต่างๆ (System) ในองค์กร นอกจากนั้นยังคงต้องตรวจสอบด้านทรัพยากรมนุษย์ถึงจำนวนความรู้และความสามารถ (Staff and Skill) บทบาทการบริหารงานของผู้บริหารระดับต่างๆ (Style) และค่านิยมร่วมในองค์กร (Shared Values) ดังนั้นขั้นตอนการนำแผนไปปฏิบัติต้องคำนึงถึงตัวแบบ 7S's ของ McKinsey (อัจฉรา จันทร์ฉาย, 2555, หน้า 100)

9) การประเมินผล (Evaluation) เป็นการกำหนดการประเมินกลยุทธ์ว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด นิยมกันมากก็คือ การประเมินแบบคุณภาพหรือ Balance Scorecard ที่ใช้ประเมิน 4 ด้านคือ

(1) ด้านการเงิน จำเป็นต้องสร้างดัชนี และเกณฑ์ที่ใช้วัดให้เหมาะสม เช่น ต้นทุนวัตถุดิบ

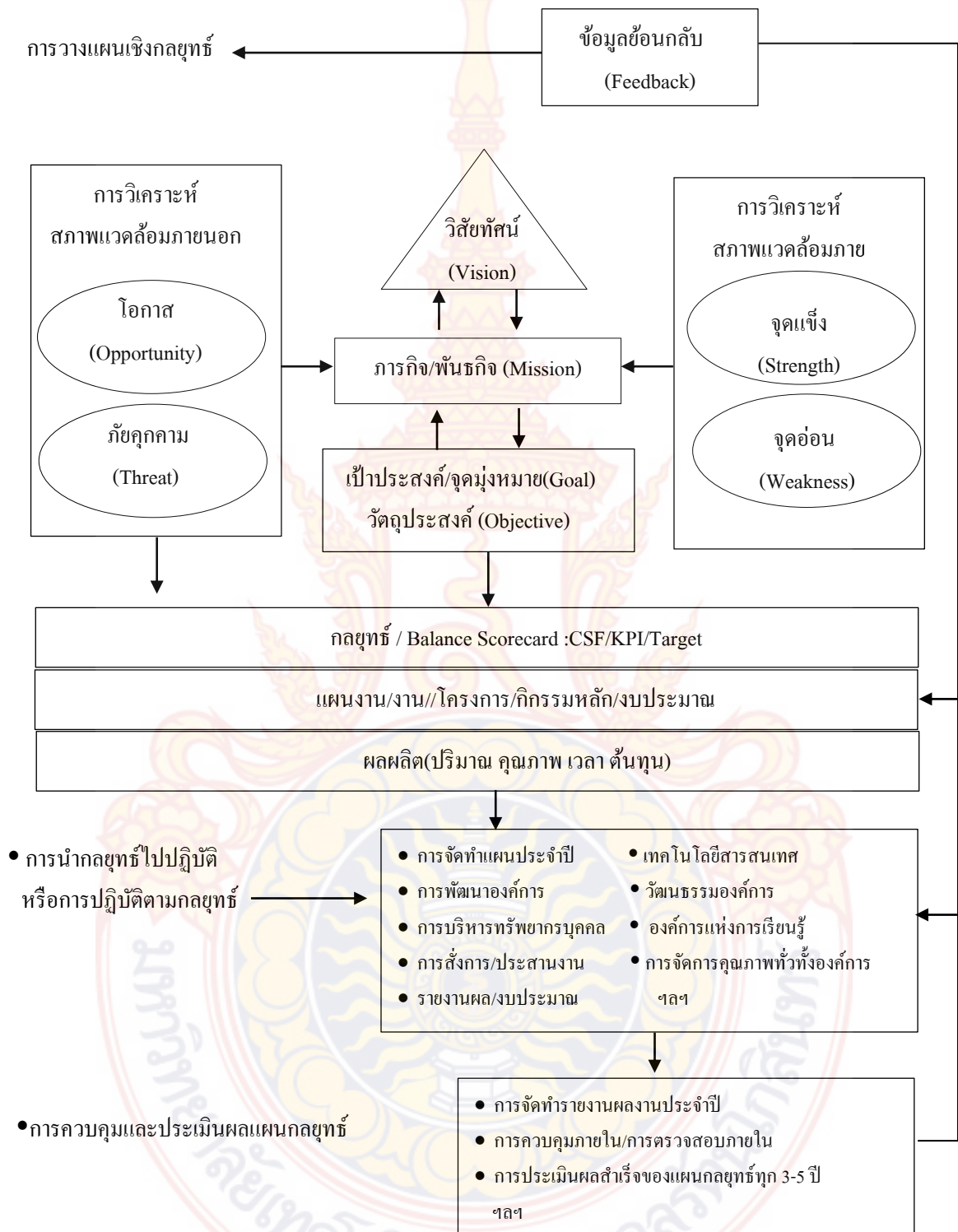
(2) ด้านการบริการลูกค้า จำเป็นต้องสร้างดัชนีและเกณฑ์ที่ใช้วัดให้เหมาะสม เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า

(3) ด้านการบริหารงานภายใน จำเป็นต้องสร้างดัชนีและเกณฑ์ที่ใช้วัดให้เหมาะสม เช่น คุณภาพผลิตภัณฑ์

(4) ด้านนวัตกรรมและองค์กรแห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องสร้างดัชนีและเกณฑ์ที่ใช้วัดด้วย เช่น การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่

Balanced Scorecard เป็นเครื่องมือทางการบริหาร ที่เชื่อมโยงการวัดผลกับวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ องค์กรพัฒนาโดย Robert S. Kaplan และ David Norton ได้แปลงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ออกเป็น 4 มุมมอง และในแต่ละมุมมองได้กำหนด วัตถุประสงค์ (Objectives) การวัด (Measure) เป้าหมาย (Targets) และการริเริ่ม (Initiative) ที่สอดคล้องสัมพันธ์กันเชิงเหตุผล

ภาพที่ 2 แผนภูมิ แสดงกระบวนการบริการเชิงกลยุทธ์

ที่มา : จุมพล หนิมพานิช, 2554, หน้า 595

2.1.6 ทฤษฎีการบริหาร

เสนห์ จุ้ยโต (2551, หน้า 15-18) ได้สรุปเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยการบริหารจัดการองค์การสมัยใหม่ มีด้วยกัน 6 ทฤษฎี ดังนี้

1) **ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management)** เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อหลักการของวิทยาศาสตร์ที่มีเหตุผล มีการทดลอง มีข้อมูล มีระบบกระบวนการพิสูจน์ได้ การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ อธิบายว่าผู้บริหารที่ดีต้องพยายามคิดค้นและหาทางลัดสู่ความสำเร็จ (One Best Way) การศึกษาเวลาการเคลื่อนไหว (Time and Motion Study) ทำให้ค้นพบว่าการทำงานหนัก ไม่จำเป็นต้องมีประสิทธิภาพเสมอไป การทำงานให้ถูกวิธีและเหนื่อยน้อยลงจะทำให้ผลงานมากขึ้น การเดินทางถ้ามีแผนที่ (Map) ก็จะทำให้สามารถเดินทางได้เร็วมากขึ้น ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์จึงส่งเสริมให้มีการค้นหาวิธีการที่ถูกกว่า ดีกว่า เร็วกว่า การพึงพอใจมากกว่าพยายามหลีกเลี่ยงหลักการที่ว่าเคยทำมาอย่างนี้ เคยทำอย่างไรก็ทำอย่างนั้น

2) **ทฤษฎีกระบวนการจัดการ (Management Process)** เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหาร กล่าวคือ ถ้ามีผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ กระบวนการจัดการของผู้บริหารมี 3 ตัวแบบที่สำคัญ

2.1) POSDCoRB ซึ่ง Luther Gulick and Lyanall Urwick (1973, p.17) ได้เสนอตัวแบบ POSDCoRB ว่าเป็นกระบวนการบริหารโดยประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

2.1.1) **Planning** หมายถึง การวางแผนหรือกำหนดโครงการไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ในการบริหารงานใด ๆ เป็นหลักการสำคัญขั้นมูลฐานของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า แผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง ถ้าปราศจากแผนงานแล้วเป็นการยากที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลดี ในการวางแผนงานนั้นอาจจัดทำเป็นแผนระยะสั้น หรือระยะยาวก็ได้ รูปแบบแผนงานควรประกอบด้วย วัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติ และมาตรฐานของงาน ในการวางแผนนั้นผู้บริหารจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่า จะทำอะไร (What) ทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How many) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) จะกระทำที่ไหน (Where) และจะกระทำเมื่อใด (When) นอกจากนั้นผู้บริหารจะต้องคำนึงถึง สภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ ระบบสังคม พฤติกรรมของบุคคล ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยึดถือของบุคคลในกลุ่มนั้น ๆ ด้วย

2.1.2) **Organizing** หมายถึง การจัดองค์การหรือจัดหน่วยงาน โดยการจัดแบ่งงานขององค์การหรือของหน่วยงานเป็นหน่วยงานย่อยพร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์กำหนดหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนกำหนดสายงานและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วย (Auxiliary) การจัดองค์การเป็นเรื่องสำคัญมาก

เพราะถ้ามีการจัดองค์การดีจะช่วยให้เกิดความราบรื่นในองค์กรนั้น ในการจัดองค์การอาจแสดงไว้ในรูปของแผนภูมิองค์การ เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบสายการบังคับบัญชา และการติดต่อสื่อสาร

2.1.3) Staff หมายถึง การดำเนินการบริหารงานบุคคลซึ่งเป็นกระบวนการของการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าสู่หน่วยงาน มีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคลากรใหม่ และบุคลากรเก่า มีการบำรุงรักษา สนับสนุนการเลื่อนระดับ และการเลื่อนตำแหน่งมีการฝึกอบรม และพัฒนาบุคลากร มีการพิจารณาความดีความชอบ และคูเรื่องสวัสดิการ

2.1.4) Directing หมายถึง การสั่งการเป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการบริหาร และเป็นบทบาทที่สำคัญของนักบริหารเพราะการสั่งการของผู้บริหารจะมีผลต่อพฤติกรรมขององค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งอาจจะเป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ก็ได้ ในการสั่งการ ผู้บริหารอาจสั่งได้ 2 วิธี คือ การสั่งการด้วยลายลักษณ์อักษรและการสั่งด้วยวาจา

2.1.5) Coordinating หมายถึง การประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กร หรือหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

2.1.6) Report หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ของในการบริหารงานนั้น ผู้บริหารจะต้ององค์การในการบริหารผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เริ่มจากการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องติดตามผลว่าสิ่งที่ได้สั่งการหรือมอบหมายงานให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลจากการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่

2.1.7) Budgeting หมายถึง การบริหารงบประมาณ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกได้แก่ การจัดทำงบประมาณโดยวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจ้างหรือค่าใช้จ่ายขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจ้างตามงบประมาณที่ได้รับ

2.2) POCCC ซึ่ง Henry Fayol ได้เสนอตัวแบบ POCCC ว่าเป็นกระบวนการจัดการที่เกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) โดยประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (สมยศ นาวิการ, 2546, หน้า 87-92; ธงชัย สันติวงษ์, 2539, หน้า 24)

2.2.1) Planning หมายถึง การวางแผน การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นมาเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติไว้เป็นแนวทางการทำงานในอนาคต

2.2.2) Organizing หมายถึง การจัดองค์การให้มีโครงสร้างงานต่างๆ และมีอำนาจหน้าที่ให้อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จ

2.2.3) Commanding หมายถึง การบังคับบัญชาสั่งการต่างๆ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี และต้องเข้าใจผู้ปฏิบัติงานด้วย ตลอดจนเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงการติดต่อสื่อสารภายในองค์การด้วย

2.2.4) Coordinating หมายถึง การประสานงาน การเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และไปสู่เป้าหมายเดียวกันในที่สุด

2.2.5) Controlling หมายถึง การที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้แล้ว

2.3) POLC ซึ่ง เสน่ห์ จุ้ยโต (2551, หน้า 10-11) ได้เสนอตัวแบบ POLC ว่าเป็นกระบวนการของผู้บริหารที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ 4 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1) Planning หมายถึง การวางแผน ผู้บริหารต้องกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และกลยุทธ์ (Strategy) ในการบริหารเพื่อให้การบริหารสู่ความสำเร็จได้ การวางแผนองค์การจะมุ่งไปสู่การวางแผนกลยุทธ์ (Strategy Planning) และการวางแผนปฏิบัติการ (Action Planning) การวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าใครจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร โดยใคร ทำทำไม และทำอย่างไร เป็นระบบของความคิดอย่างมีเหตุผล (Rational System) และเป็นการพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต (Forecasting)

2.3.2) Organizing หมายถึง การจัดองค์การ ผู้บริหารต้องกำหนดโครงสร้าง (Structure) ให้สอดคล้องต่อความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการ มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน มีสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) มีการกำหนดขอบข่ายการควบคุม (Span of Control) มีการกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือการรวมอำนาจ (Centralization) ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจผู้เกี่ยวข้อง กับการจัดองค์การสมัยใหม่อย่างถูกต้องและดีพอ

2.3.3) Leading หมายถึง การนำ ผู้บริหารต้องปรับเปลี่ยนไปเป็นผู้นำ (Leading) และมีภาวะผู้นำที่ดี (Good Leadership) การเป็นผู้นำที่ดีจำเป็นต้องอาศัยการยอมรับในอำนาจ (Power) มากกว่าใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) ผู้บริหารที่มีการนำที่ดีต้องสามารถกำหนดทิศทางขององค์การในอนาคตได้ (Direction) มีความสามารถในการพลิกกำลัง (Synergize) ทำงานเป็นทีมอย่างมีเอกภาพได้ มีความสามารถในการคลุ้ใจให้เกิดความเชื่อถือและจงใจให้ทำงานอย่างสนุก เต็มใจและอยากทำได้

2.3.4) Controlling หมายถึง การควบคุม ผู้บริหารต้องปรับเปลี่ยนเป็นผู้กำกับ ตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานให้สำเร็จทันตามเวลาที่กำหนดการควบคุมจะกระทำทั้งระบบโดย

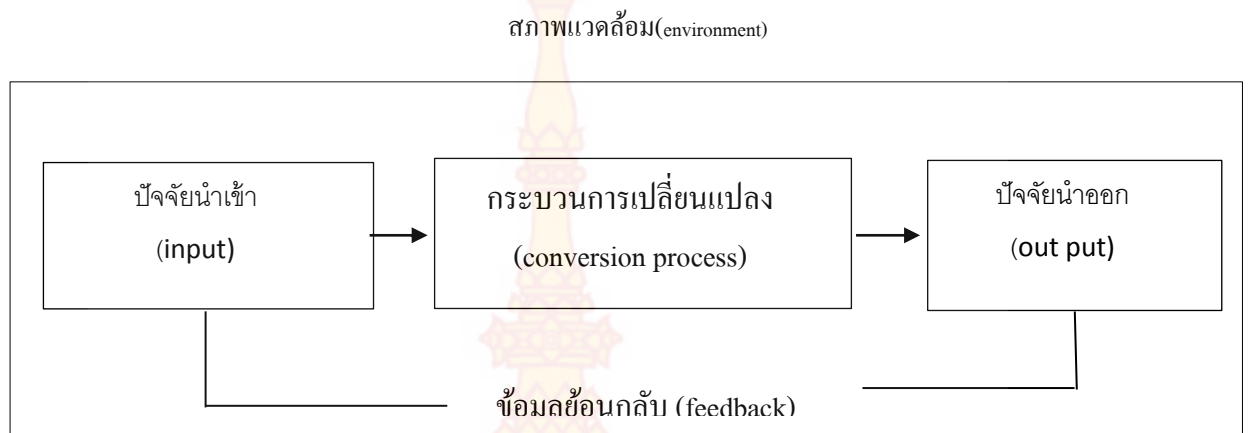
เริ่มจากก่อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือควบคุมล่วงหน้า (Proactive Control) และควบคุมหลังการปฏิบัติงานเสร็จสิ้น (Feedback Control) ผู้บริหารองค์กรจะไม่รอให้ผลการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นแล้วค่อยปรับปรุงแก้ไข จำเป็นต้องควบคุมกระบวนการ (Process) ซึ่งเทคนิคที่ใช้ในปัจจุบัน อาทิเช่น การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management : TQM) ข้อบกพร่องต้องเป็นศูนย์ (Zero Defect) เป็นต้น

3. ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อมนุษย์และพฤติกรรม ของมนุษย์ มนุษย์มีชีวิตจิตใจ มีเกียรติศักดิ์ศรี มีคุณค่า และอย่ามองว่ามนุษย์เป็นเครื่องจักร การบริหารที่ประสบผลสำเร็จต้องเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์เป็นสำคัญ ทฤษฎีที่นิยมมากในปัจจุบันคือ รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้ง ผู้บริหารที่ดีต้องรู้จักมีการวิเคราะห์ตนเองเพื่อหาจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ของตนเองเพื่อพัฒนาจุดแข็ง และปรับปรุงจุดอ่อนนำพาสู่ความสำเร็จได้ เมื่อวิเคราะห์ตนเองได้แล้ว ต่อไปต้องวิเคราะห์คนอื่นว่าเขาเป็นคนอย่างไร มีความต้องการ ค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ บุคลิกภาพ อย่างไร แล้วปรับตัวให้สอดคล้องกับคนเหล่านั้น เทคนิคดังกล่าวเรียกว่ามนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหาร (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2551, หน้า 16)

4. ทฤษฎีศาสตร์ทางการจัดการ (Scientific Management) เป็นทฤษฎีการวิจัยสถิติ คณิตศาสตร์ และตัวแบบเชิงปริมาณ ทฤษฎีที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากคือทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability) ถ้าโอกาสได้มากกว่าเสียให้ตัดสินใจลงทุน ทฤษฎีนี้ได้นำมาขยายมาเป็นแขนงตัดสินใจ (Decision Tree) เพื่อใช้ในการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเพื่อการลงทุนต่อไป (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2551, หน้า 17)

5. ทฤษฎีระบบเปิด (Open System) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทุกส่วน (Component) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันองค์ประกอบระบบมี 5 ประการ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Conversion Process) ปัจจัยนำออก (Output) ปัจจัยย้อนกลับ (Feedback) และผู้บริหารในระบบเปิด ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม กล่าวคือสภาพเปลี่ยนแปลงจะส่งผลทำให้ระบบบริหารองค์การเปลี่ยนแปลงไป (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2551, หน้า 17)

ภาพที่ 3 แผนภาพอธิบายลักษณะของระบบและความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ

ที่มา : รัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดและทฤษฎี (สัมฤทธิ์ ชศสมศักดิ์, 2549, หน้า 280)

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยได้เลือกทฤษฎีการบริหารของ Henry Fayol ซึ่งได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ประกอบด้วยหลัก 5 ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการบังคับบัญชา การประสานงาน การควบคุม

2.2 พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

2.2.1 ความหมายและลักษณะของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ปณิตา สระวาสิ (2555, หน้า 34) ได้ให้นิยามความหมายของ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑท์แนวชาวบ้าน คือพิพิธภัณฑท์ที่เป็นความพยายามของบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กรที่มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น โดยสร้างคลังความรู้หรือแหล่งเรียนรู้ ที่แสดงเรื่องราว วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และประวัติต้องถิ่น ที่สำคัญยิ่ง คือ การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วม

สายันต์ ไพเราะญจิตรี (2548, หน้า 28) กล่าวว่า “พิพิธภัณฑท์ชุมชน หมายถึง แหล่งหรือสถานที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรมรวมทั้งความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่โดยอายุ รูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม หรือประวัติความเป็นมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของชุมชนนั้นๆ ที่รวมเรียกว่าโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี หรืออาคารสถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้จัดแสดงข้อมูล หลักฐานทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน โดยรูปแบบของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นนั้นมีรูปแบบที่ไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับประเภทของวัฒนธรรม

วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งที่ต้องการแสดงนั้น เป็นอะไร หลักการที่สำคัญคือ มีอะไรอยู่ที่ไหนก็พัฒนาให้เกิด พิพิธภัณฑ ์ ณ ที่นั้น ไม่ควรคัดเลือกเอาเฉพาะสิ่งของที่โดดเด่น สวยงาม หรือทรงคุณค่าเป็นพิเศษตาม มาตรฐานของนักวิชาการนำไปจัดแสดงที่อื่น เพราะจะทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนท้องถิ่นเข้าไม่ถึง ไม่ ใ้ใจและละทิ้ง ทรัพยากรวัฒนธรรมส่วนย่อยๆ หรือส่วนที่เหลืออยู่ซึ่ง อาจไม่สวยงามหรือโดดเด่นไป โดยภาพรวมพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ ์ทั่วไป ดังนี้

1) ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม จัดทำและดำเนินการ พิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจาก ความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง แต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแล และดำเนินการเอง

2) เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็น สำคัญ อาจมีการกล่าวถึงสังคมอื่นก็เฉพาะในส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

3) มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะอันเป็น เอกลักษณะของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเอง และการดูถูกเหยียดหยามอันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกัน และกันของสังคม

4) เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชน ท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้หรือ ศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจากความหมายและ คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นดังได้กล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นเกิดจาก ความต้องการ หรือการริเริ่มของชาวบ้าน โดยอาจมีการสนับสนุนจากบุคคล หรือหน่วยงานภายนอก ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้คำแนะนำปรึกษาในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่น จากนั้นเมื่อ ดำเนินการจัดตั้ง แล้วเสร็จก็ให้ชุมชนบริหารจัดการและดูแลกันเองทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่าง เต็มที่และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงทำให้พิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, เอกสารสัมมนาทางวิชาการ พิพิธภัณฑ ์ ท้องถิ่นในประเทศไทย, หน้า 3-6) ได้กล่าวถึงความหมายของพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นว่าหมายถึงการเป็น สถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่น รวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคน ในชุมชน เพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เริ่มขึ้นเมื่อไม่กี่ปี โดยเกิดจากแนวความคิดในการอนุรักษ์และวางแผนงานศิลปกรรมอันมีค่าของคนในชุมชน ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปมักจะมองเห็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถาน โดยเน้นที่ตัววัตถุเป็นส่วนใหญ่ แต่มีน้อยคนนักที่จะวิสัยทัศน์มองรวมถึงภูมิปัญญา ความคิดหรือจิตวิญญาณของผู้ประดิษฐ์ โดยสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมา นั้น ถูกหล่อหลอมด้วย สภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยเฉพาะลักษณะพิเศษของกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์สถานทั่วไป

ประการแรกสิ่งที่เป็นตัวชี้เด่นชัดสำหรับพิพิธภัณฑ์ประเภทนี้ ได้แก่ ท้องถิ่นต้องเป็นผู้ริเริ่มจัดทำ และดำเนินการเอง โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการ หรือเกิดการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง แต่กิจกรรมหลักนั้น ขึ้นตรงกับชาวบ้านจะต้องทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการกันเอง

ประการต่อมา เนื้อหาที่น่าสนใจในพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทามหาหิน ศาสนา ประเพณีความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่น อาจมีการกล่าวถึงสังคมภายนอกอื่นๆ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของตน เช่น มีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมอื่นๆ ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งนั้นมักจะมีลักษณะพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ลักษณะเด่นด้านนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคมได้

ประการสุดท้าย ลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมักเน้นที่ความเรียบง่าย แต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือต้องการเปลี่ยนทัศนคติต่อผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ว่า ไม่ใช่เป็นเพียงที่เก็บของเก่า ให้มองว่าเป็นสถานที่เสริมสร้างองค์ความรู้ที่มีความสมบูรณ์ ทั้ง อดีต ปัจจุบัน และช่วยเสริมสร้างความรู้ในอนาคต เมื่อนั้นความรู้ที่มีอยู่จึงจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ได้กล่าวถึง ตัวอย่างของลักษณะกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในต่างประเทศนั้น มักเคยเป็นบ้านหรือที่อยู่อาศัยของชาวเมืองเก่ามาก่อน ต่อมาจึงอุทิศให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ส่วนผู้นำชมพิพิธภัณฑ์มักจะเป็นชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งจะเสียสละหมุนเวียนกันมาโดยไม่ได้รับค่าจ้างใดๆ โดยมากมักเป็นผู้สูงอายุ เมื่อเข้านำพาชมก็จะอธิบายด้วยความภาคภูมิใจ สามารถแลกเปลี่ยน

องค์ความรู้ต่อผู้มาเยี่ยมชมได้ เปรียบกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในบ้านเราที่ฝึกให้เด็กเยาวชนรุ่นใหม่มาเป็นผู้นำเที่ยวชม เพื่อเป็นการเริ่มปลูกจิตสำนึกในการรักและหวงแหนสมบัติของท้องถิ่นของตนเอง

การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่นำไปสู่การเกิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า สำคัญในเรื่องความต้องการมีของเก่า เป็นสำนึกของมนุษยชาติทุกคน เพราะมนุษย์ย่อมอยากที่จะรู้จักตนเอง หัวใจของการเกิดกระบวนการท้องถิ่นพัฒนาจึงเริ่มจากจุดนี้ เริ่มมาจากการมองสิ่งใกล้ๆ ตัวที่มีการสะสมเรื่อยมา จนนำมาสู่การ “คิดเป็น” แต่ในอดีตสังคมไทยตกอยู่ในกระบวนการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อชาติ แต่ในสมัยนี้สังคมไทยได้เกิดความเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนมากขึ้นจึงไม่สามารถมีการเน้นวัฒนธรรมส่วนกลางเพียงอย่างเดียวไม่พอ เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ลงไปยังท้องถิ่น ถ้าชาติไม่เข้มแข็ง ท้องถิ่นก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องลงไปถึงท้องถิ่น ปลูกจิตสำนึกคนภายในท้องถิ่นให้เข้มแข็ง รู้จักคิดเป็นทำเป็น ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้ ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา เพื่อคว่าบ้านเมือง วัฒนธรรม ชีวิตคนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตายด้าน ถ้าเราทำพิพิธภัณฑ์ตรงนี้ได้ก็จะปลูกจิตสำนึกได้หลายๆ อย่างเพราะขณะนี้สังคมไทยกำลังเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนผ่านของการทิ้งถิ่นฐานดั้งเดิม ทำให้ขาดความเป็นชุมชน ขาดความเป็นครอบครัว คนจำนวนหนึ่งต้องย้ายไปอยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ของตน เขาจึงไม่รู้สึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นใหม่ที่เข้าไปอยู่ การจะเป็นชุมชนได้นั้นต้องมีเวลา มีการสังสรรค์ เกิดความเชื่อ ความคิดอ่าน มีรูปแบบประเพณีที่ร่วมกันได้ หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงไม่เพียงแต่สอนให้คนรู้จักคิดเป็นหรือทำให้เกิดสติปัญญาเท่านั้น ยังปลูกสำนึกความรักในมาตุภูมิหรือท้องถิ่นอีกด้วย

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าเป็นเสมือนคลังแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ คนท้องถิ่นสร้างแล้วเก็บสะสมภูมิปัญญา ที่บรรพชนได้สร้างสมไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้เป้าหมายคือให้คนไทยในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง ปัจจุบันทั่วโลกมีการเคลื่อนไหวมาก ในเรื่องของความจำเป็นต้องรักท้องถิ่น ผู้คนภายในท้องถิ่นเองก็ต้องรู้จักตนเอง ต้องเข้มแข็ง คิดเป็น เพื่อต้านสิ่งที่มากระทบจากภายนอกได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงไม่ใช่เพียงของเก่า แต่เป็นวัตถุที่สะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่น และแสดงความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ ภาพของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องจัดแสดงของที่มีราคา และไม่จำเป็นต้องเก็บของชนิดเดียวกัน ซ้ำๆ แต่เก็บของที่มีความหมาย ได้ความรู้ของท้องถิ่น ได้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งความหลากหลายนี้จะช่วยเสริมในการพัฒนาให้ถูกต้อง ทั้งนี้กิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสำเร็จได้หรือไม่จำเป็นต้องให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสร้างความเป็นमानฉันทันทีในท้องถิ่น และท้องถิ่น

ต้องทำเองเท่านั้น (มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์, เอกสารรายงานสัมมนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน, หน้า 1-2)

กล่าวโดยสรุปแล้วความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็คือพิพิธภัณฑ์ที่เกิดจากชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นผู้ริเริ่มจัดทำ และดำเนินการเอง เนื้อหาที่นำเสนอในพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ วัตถุในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงไม่ใช่เพียงของเก่า แต่เป็นวัตถุที่สะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า แต่เป็นสิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเป้าหมายคือให้คนไทยในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง

2.2.2 องค์ประกอบหลักในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น กิจการหลายๆ อย่างจะประสบความสำเร็จได้ ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกื้อหนุนกัน ดังนี้ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, เอกสารสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย, 2540, หน้า 123-129)

1) คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายต่อไปนี้

1.1) ชาวบ้าน คือกลุ่มที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ถ้าคนในท้องถิ่นไม่มีความต้องการหรือไม่เห็นความสำคัญ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เกิดขึ้นได้ยาก แม้เกิดมาแล้วย่อมไม่มีความหมาย ชาวบ้านจึงมีความสำคัญมากที่สุดทั้งในแง่ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ และที่มาของวัตถุที่จัดแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นกลุ่มที่ต้องดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

1.2) ฝ่ายวิชาการ เป็นคณะทำงานที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน ทำหน้าที่ในการศึกษาวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้ได้เนื้อหาในการจัดแสดง คำบรรยายประกอบเรื่องราว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ กลุ่มคณะนี้อาจประกอบด้วยชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี หรือ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น เป็นต้น

1.3) ภัณฑารักษ์ เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หลัก ทำหน้าที่ในการจัดทำทะเบียนวัตถุ ทำความสะอาดวัตถุ ซ่อมแซมวัตถุที่เสียหาย ตลอดจนคัดเลือกวัตถุที่จะจัดแสดงโดยในการทำงานจำเป็นต้องประสานงานกับฝ่ายวิชาการ

2) งบประมาณในการจัดตั้ง เป็นความเชื่อที่ผิดในการใช้งบประมาณสูงในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ถึงแม้จะมีงบประมาณน้อย ก็ไม่ใช่เป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ควรพิจารณาและดำเนินการไปตามอัตรภาพ โดยถือคติทำเท่าที่มี หรือ เท่าที่ทำได้ ดีกว่าไม่ทำเลย เพราะพิพิธภัณฑ์นั้นเป็นกระบวนการที่มีจุดเริ่มต้น แต่หากจุดสิ้นสุดได้ยาก จำเป็นต้องค่อยๆ พัฒนา อาจเริ่มต้นจากเล็กๆ แล้วค่อยขยายใหญ่ ไม่ควรมองว่าจะต้องให้สมบูรณ์แบบเลขที่เดียว สิ่งสำคัญในการ

จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น คือการสร้าง ความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อท้องถิ่น เมื่อเข้าใจแล้ว ท้องถิ่นจะให้ความร่วมมือไม่ว่าจะเป็นทุนหรือความร่วมมือลงแรงก็ตาม

3) เนื้อหาที่นำเสนอในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มักเป็นการนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม นิทานหรือตำนานโบราณคดี ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี การละเล่น ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น การทำมาหากินของผู้คนในอดีตและปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนภายในท้องถิ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมและชุมชนภายนอก จากการทำพิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นไว้มากมาย จึงกลายเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น

4) สิ่งของที่ใช้ในการจัดแสดง สิ่งของที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ สิ่งที่มีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า เพราะสิ่งสำคัญคือความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ ไม่ใช่มูลค่าที่เกิดขึ้นในตัววัตถุ ตัวอย่างเช่นที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจัดแสดงสิ่งของที่เป็นสมบัติของวัดแต่โบราณ เช่น ธรรมมาสน์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจารคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อใบลาน ต้นฉบับหนังสือและตำราต่างๆ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ ศิลปวัตถุที่พบในเขตลุ่มน้ำแม่กลอง อาทิ ขวานหิน ขวานสำริด กำไล ลูกปัด เครื่องปั้นและเครื่องเคลือบดินเผา สำหรับบางคนมองอาจเห็นว่าเป็นสิ่งไม่มีค่า แต่ของเหล่านี้มีความหมายและแสดงถึงสิ่งที่ผ่านมา เป็นต้น

2.2.3 รูปแบบและแนวทางในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2530, หน้า 10) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า “การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรใช้ความรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวนำ เมื่อได้ความรู้มาแล้วจะสามารถสื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นหรือต่างท้องถิ่นได้โดยวิธีการใดนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของท้องถิ่นบางครั้งห้องที่มีขนาดเล็กก็สามารถนำมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นห้องขนาดใหญ่หรือ มีเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่สามารถสื่อออกไปได้ การจัดพิพิธภัณฑ์โดยความหมายที่แท้จริงคือการจัดการกระบวนการเรียนรู้นั่นเอง” ตลอดจนการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ยังเป็นการสร้างระบบการศึกษาให้แก่เด็กเพื่อให้เด็กหรือผู้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไรหรือในท้องถิ่นมีทรัพยากรอะไรบ้าง ขณะเดียวกัน การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกจากจะนำมาซึ่ง การรู้จักตนเองแล้วยังเป็นการรู้จักผู้อื่นอีกด้วย เนื่องจากเด็กหรือผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักและไปเยี่ยมชมผู้คนในท้องถิ่นอื่น ทำให้รู้จักตนเองและเพื่อนบ้านโดยรูปแบบและแนวทางในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539, หน้า 6) ดังนี้

- 1) การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต้องนำความรู้ท้องถิ่นเป็นตัวนำ คือ การสร้างองค์ความรู้เพื่อนำองค์ความรู้นี้ไปใช้ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 2) การที่จะสื่อความรู้เหล่านั้นให้ผู้คนภายในท้องถิ่นหรือต่างท้องถิ่นโดยวิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของท้องถิ่น
- 3) ไม่จำเป็นต้องใช้ห้องจัดแสดงที่มีขนาดใหญ่ หรือใช้เทคโนโลยีที่มีราคาแพง หากแต่ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่เราสามารถสื่อออกไปได้
- 4) ไม่จำเป็นต้องเน้นถึงรูปแบบหรืออาคารที่ใช้จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 5) การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ถูกต้องและมีรูปแบบที่ดี ต้องมีความหมายในการสื่อได้
- 6) สิ่งของที่เลือกมาใช้ในการจัดแสดงไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า เพราะบางครั้งไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่วัตถุได้
- 7) ไม่จำเป็นต้องแสวงหาโบราณวัตถุที่เป็นของจริงมาใช้ในการจัดแสดง การใช้ภาพถ่ายหรือรูปจำลองอาจเป็นทางเลือกที่ดีกว่าโดยสงวนรักษาของแท้ไว้ อีกทั้งการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจจะมีส่วนที่ถาวรและส่วนที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และมีข้อมูลเพิ่มเติม การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งไม่ใช่เป็นการเก็บไว้เฉยๆ จะต้องเก็บเป็นองค์ความรู้เพื่อให้คนที่มีความสามารถนำความรู้นั้น ไปพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมต่อไป เพราะเราไม่ได้เก็บเพื่ออนุรักษ์แต่เก็บเพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ให้มีศักดิ์ศรีและมีเอกภาพเป็นของตัวเอง และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรมีเครือข่ายต้องมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน ทั้งนี้เพราะหัวใจในการรู้จักตนเองหรือท้องถิ่นต้องมาจากการเปรียบเทียบกับท้องถิ่น

งามพิศ สัตย์สงวน (2539, หน้า 13-20) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า “การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับ วัฒนธรรม (Culture) โดยตรง ดังนั้นถ้าเข้าใจกรอบแนวคิดทางด้านวัฒนธรรมจะทำให้จัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้สมบูรณ์มากขึ้น ส่วนแรกจึงควรทำความเข้าใจกับความหมายของวัฒนธรรมก่อนอื่น”

อภิญา บัวสรวง (2539, หน้า 51) จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทำให้เห็นภาพรวมของการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น เนื้อหา รูปแบบ และอาคารที่ใช้ในการจัดแสดง ซึ่งความรู้ที่ได้ดังกล่าวสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการจัดแสดงของการจัดแสดง ต้องนำเสนอภาพรวม วิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมส่วนต่างๆ ซึ่งต้องมีการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างรอบคอบและลึกซึ้ง เพื่อให้การนำเสนอสามารถสื่อความหมายให้คนในท้องถิ่นหรือต่างถิ่นเข้าใจลักษณะของท้องถิ่นได้อย่างถี่ถ้วน การจัดแสดงนิทรรศการ

หมุนเวียน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตลอดเวลา ซึ่งเป็นการจัดแสดงเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนสลับหมุนเวียนกันไป นอกเหนือจากนิทรรศการถาวร รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์โดยการนำชุมชนและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพราะรูปแบบการจัดแสดงที่มีความเคลื่อนไหว และมีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้กลับมาท่องเที่ยวและเยี่ยมชมอีกครั้งหนึ่ง

สรุปได้ว่า ข้อมูลระดับชุมชนที่ควรจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรแสดงลักษณะทางกายภาพ (Ecological Mapping) อันได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนและควรเก็บประวัติชุมชน ชีวิตประจำวันของชุมชนต่างๆ ว่า ชาวบ้านทำอะไรบ้างกิจกรรมอะไรที่ชาวบ้านให้ความสำคัญในรอบแต่ละ เดือน เขามีพิธีกรรมหรือประเพณีอะไรบ้าง เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าในหนึ่งปีชุมชนหนึ่งมีประเพณีอะไรบ้าง และควรแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตด้านต่างๆ ของคนในชุมชนนั้นตลอดจนเรื่องราวในอดีตบางที่ไม่มีมีการจดบันทึกไว้ เพราะอาจยังไม่มีตัวอักษรใช้แต่จะมีการบอกเล่าเป็นทอดๆ สำหรับสิ่งที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ ควรทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมด้วย ไม่ใช่เป็นที่รวบรวมสิ่งของอย่างเดียว นั่นคือ ควรพยายามชักจูงให้คนที่อยู่ในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการพบปะกันเป็นประจำเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้น บ้านมากขึ้น ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเหมือนกันเพื่อให้พิพิธภัณฑ์มีความสมบูรณ์และทำหน้าที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้ดีที่สุด

2.2.4 บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สำนึกในเรื่องของพิพิธภัณฑ์หรือความต้องการที่จะมีของเก่า เป็นสำนึกของมนุษย์ทุกคนซึ่งเป็นสำนึกถึงเรื่องราวในอดีตที่มนุษย์ปรารถนาที่จะรู้จักตัวเองและเป็นสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงศักยภาพหลายๆ อย่างของมนุษย์ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ การคิดและการเชื่ออันก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านต่างๆ ขึ้นมาการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงนับเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างความรู้และความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่นรวมถึงการให้การศึกษาอนุรักษะบบเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นต่างๆตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ตลอดจน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกเหนือจากการเก็บรวบรวมศิลปวัตถุต่างๆ แล้วยังจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงกลุ่มคน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวอย่างสืบเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจในบริบททางสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่นร่วมกันอย่างละเอียดรอบคอบ (มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์, 2543, หน้า 1)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2539, หน้า 3) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นไว้ว่า “บทบาทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น เริ่ม โดดเด่นขึ้น มาอย่างชัดเจนในฐานะที่เป็น กลไกที่สำคัญเพื่อการศึกษาอนุรักษ์ ซึ่งทำให้คนคิดเป็น ไม่ใช่ศึกษาแต่ในโรงเรียนอย่างเดียว ตรงนี้ เป็นสิ่งจำเป็นและเห็นว่าเป็นวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ด้วย แต่ก่อนนี้สังคมไทยตกอยู่ใน กระบวนการจัดพิพิธภัณฑท์เพื่อชาติ เพื่อการ โอ้อวดว่าเรามีอารยธรรม แต่บัดนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลง และซับซ้อนมากขึ้น เราจะเน้นวัฒนธรรมส่วนกลางให้เห็นว่าเป็นชาติอย่างเดียวนั้น ไม่พอ เนื่องจาก กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก ขณะนี้ได้ลงไปถึงท้องถิ่น ถ้าชาติไม่เข้มแข็งท้องถิ่นก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องลงไปถึงท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกท้องถิ่นให้เข้มแข็งให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น ซึ่งพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจะเป็นกลไกที่สำคัญที่สุด”

ปัจจุบันทั่วโลกกำลังต้องการแลกเปลี่ยนความรู้และความเข้าใจ โดยไม่ได้เน้นผลประโยชน์ ทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่มองการท่องเที่ยวคือการให้การศึกษาการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ดังนั้น เมื่อชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาในท้องถิ่นเขาอยากจะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น หากพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นสามารถให้ความรู้แก่ชุมชนและผู้ที่มาเยือนได้ผลที่ตามมาคือรายได้ทาง เศรษฐกิจ ความภูมิใจในตัวของตัวเองการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตัวเอง อันนำไปสู่การ อนุรักษ์ที่ถูกต้องและเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของสังคมไทย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539, หน้า 7)

อภิญา บัวสรวง (2539, หน้า 115-117) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นไว้ว่าก่อนที่มนุษย์ชาติในโลกนี้จะมี “พิพิธภัณฑท์” ผู้คนในสังคมต่างๆ ได้แสวงหาที่ ทางสำหรับเก็บของมีค่ามานานแล้ว สถานที่ปลอดภัยที่สุดในการเก็บของมีค่าหลายประเทศในทวีป เอเชีย คือ “วัด” เช่นเดียวกับ “โบสถ์” ในทวีปยุโรป นอกจากจะเก็บของมีค่าแล้วยังเก็บของแปลกๆ ไว้ อีกหลายอย่างด้วย ฉะนั้น เมื่อเกิดพิพิธภัณฑท์ขึ้น พิพิธภัณฑท์ในระยะแรกๆ จึงรับหน้าที่ในการเก็บของมี ค่าหายากและของแปลกๆ แทนศาสนสถานเหล่านั้น เรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ในปัจจุบันมี พิพิธภัณฑท์เกิดขึ้นในโลกนี้อย่างมากมาย แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันในหลายแง่มุมมีตั้งแต่ พิพิธภัณฑท์ขนาดใหญ่ถึงพิพิธภัณฑท์ขนาดเล็กในกระต๊อบเล็กๆ ในหมู่บ้านต่างๆ หลายแห่งในโลกนี้ นอกจากขนาดที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในแง่ของวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอีกด้วย บางแห่งมีวัตถุประสงค์ ที่จะให้แต่ความบันเทิง แก่ผู้ชมแต่เพียงอย่างเดียว บางแห่งเป็นสถานที่ เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ไว้อย่างลึกซึ้ง เพื่อบริการในการศึกษาค้นคว้าวิจัย นอกจากนั้นพิพิธภัณฑท์ยังมึ ความแตกต่างกันในเรื่องของวัตถุประสงค์ แม้ว่าพิพิธภัณฑท์จะมีความแตกต่างกันหลายแง่มุมแต่สิ่งเหมือน กัน คือ บทบาท และหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ในอันที่จะจัดเก็บ สงวนรักษา จัดแสดง และให้บริการด้าน ต่างๆ แก่สังคม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาวงการพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของนานาประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัว

และมีการปรับปรุงการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่สังคมเป็นสำคัญ พิพิธภัณฑสถานหลายแห่งในปัจจุบันนี้กลายเป็น “สถาบัน” ที่จัดกิจกรรมให้ความรู้และเอื้อประโยชน์ให้ทั่ว ถึงแก่บุคคลต่างๆ ในสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑสถาน จึงต้องพัฒนาบทบาทของคนที่สมกับเป็นสถาบันที่มีคุณค่าสถาบันหนึ่งของสังคม ในการพัฒนาบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ซึ่งสิ่งที่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นแทบทุกแห่งจะต้องตระหนักถึง คือ คุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาจะต้องตกอยู่กับคนในท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 บทบาท คือ

1. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม ในสภาวะการณ์ปัจจุบันขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ ในสังคมอย่างมาก เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเจริญทางการสื่อสาร ทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวคราวความเจริญด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ “ดีกว่า-ด้อยกว่า” ที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาและปรับวิถีการดำเนินชีวิต ตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวะการณ์ เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด Ambrose นักวิชาการพิพิธภัณฑสถานได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษา อนุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรม จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญ ในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ และสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้

1.1 มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจ ในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

1.2 เป็นองค์กรที่สงวนรักษาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.3 มีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.4 มีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น

1.5 มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

2. บทบาททางด้านเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นสามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้ง ในส่วนกลาง และในท้องถิ่นต่างๆ แม้ว่าบทบาททางด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นต่างๆ นั้น พิพิธภัณฑสถานน่าจะเป็นองค์กรกลาง ที่สามารถอธิบายถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้

เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นน่าจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมีหลายประการ คือ

2.1 บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม (คือการอนุรักษ์) โดยการสร้างห้องสมุดสร้างโรงหนังละคร และเวทีการแสดงต่างๆ เพื่อสอดคล้องความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชนได้

2.2 บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่างๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์

2.3 บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดงเสริมกิจกรรมหลัก

2.4 บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้าร้านอาหาร โรงแรมหรือตลาดในชุมชนยังได้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยว

2.5 บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและชุมชน

3. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการของสังคมภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิด โอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง “รากเหง้า” และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกรักถิ่นและสามารถจรจร โลงวัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไปและยึดคนให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

จิระโชค วีระสัย (2539, หน้า 24) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่าภารกิจในการสะสม การเก็บรักษา การจัดนิทรรศการ และการดูแลไม่ให้เกิดความเสียหายโดยทำให้มีสภาพดีขึ้น กรณีที่เป็น “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” หรือ “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน” (Folkmuseum) ไม่ได้เป็นเรื่องง่ายอย่างที่เข้าใจกัน อนึ่งเมื่อพิจารณาเรื่องราวทั้ง หลายในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงในช่วงรอยต่อแห่งศตวรรษที่ 20 กับศตวรรษที่ 21 คือการเข้าสู่ยุคสารสนเทศ (IT, Information Technology) ซึ่งมี “พหุสื่อ” (Multi-media) การ “ดู” หรือการ “มอง” แบบมีพลวัต (Dynamic) จึงมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reaction) ด้วยพิพิธภัณฑ์และตำราจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุง และนำไปเข้ากับกระแสคิดในโลกยุคข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปสู่ยุค “โลกาภิวัตน์” (Globalization) อันมีสถานะเป็น “โลกไร้พรมแดน” (Borderless World) คือ ไม่มีการกีดกัน เชิงภูมิศาสตร์โลกเปรียบ

เหมือน “หมู่บ้านแห่งพื้นพิภพ” (Global Village) และไม่มีอุปสรรคในเชิงกาลเวลา แนวคิดและแนวทางในการดำเนินงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นที่เข้าไปมีบทบาทในกระบวนการศึกษาของเด็กและเยาวชนในชุมชน ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแหล่งการเรียนรู้ยังเป็นทางการตามหลักสูตรศิลปศึกษาเท่านั้น หากแต่ผลสัมฤทธิ์ของ โครงการจะส่งผลต่อการสร้างความสำนึกร่วมของคนในชุมชน และเมื่อใดก็ตามที่องค์กรอย่างพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นสามารถเป็นสายใยหนึ่งของชีวิตย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อให้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่และมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคต

สายันต์ ไพรชาญจิตร (2548, หน้า 28-30) พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับกระบวนการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น หรือพิพิธภัณฑท์ชุมชน มีคุณประโยชน์ (Funtions) ในฐานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการ (Means) ในกระบวนการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. กิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนของตน
2. ส่งเสริมให้ชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการตั้งแต่การศึกษา การสำรวจค้นหา ทำแผนที่และจัดทำทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม การวางแผน การจัดการ การอนุรักษ์ การสงวนและการบูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑท์/นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน
3. ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการ และนักพัฒนาจากภายนอกและระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
4. ก่อให้เกิดความเสถียร ความเอื้อ อาริ่เกื้อกูลแก่กันและกันในกลุ่มสมาชิกของชุมชน
5. ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชนรักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนให้คนทั้ง ภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นและยอมรับทำให้คนในชุมชนมีศักดิ์ศรี
6. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่ง ตนเองทุกๆ มิติได้อย่างแท้จริงโดยปัจจุบันแนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น บางแนวคิดมุ่งเน้นให้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีลักษณะเป็นศูนย์รวม (Center) ของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นจากแนวคิดจะเห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ก็คือศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง อันจะนำมาสู่การพัฒนาบทบาททางสังคมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการสำนึก ในคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจ ในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการก่อคุณประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจกับชุมชนด้วยการขยายอาชีพ เช่น การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เนื่องจากปัจจุบันภายในชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มกันผลิตสินค้าชุมชน

2.2.5 พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านภักทาร์กย์

ภายหลังที่ตลาดลำพญาไม่มีความเจริญเช่นในอดีตที่ผ่านมาผู้ก่อตั้งของพิพิธภัณฑ์ได้สังเกตเห็นว่าบ้านเก่าที่เคยอยู่มาทั้งครอบครัวนี้ ควรได้รับการดูแลและรักษาบ้านเรือนแถวนี้ไว้ควบคู่ไปกับการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นภายในบ้านหลังนี้ หลังจากที่บ้านนี้เคยเป็นที่ค้าขายและที่พักอาศัยให้กับครอบครัวมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ด้วยการประยุกต์อุปกรณ์เครื่องใช้ที่อยู่ในบ้านตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น ตู้ขายของหรือองค์ประกอบของบ้านไม้ที่มีนอกชานอยู่ริมน้ำและมีบันไดทางลง รวมทั้งที่นั่งพักผ่อนมองเห็นทัศนียภาพสองฝั่งแม่น้ำมาใช้เป็นการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และสะสมสิ่งของร่วมสมัยของคนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเรือพื้นบ้านไทย เรือโบราณ ตุ๊กตา ของที่ระลึกทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ได้รับมาเนื่องในโอกาสต่าง ๆ หรือการเดินทางไปต่างทวีป มาเก็บรวบรวมมาไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เป็นระเบียบและเกิดความสวยงาม ต่อมาได้มีผู้ขอเยี่ยมชมจากคนที่อยู่ในชุมชนของตำบลลำพญา และขยายไปถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติหรือบุคลากรจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จนทำให้เกิดแนวคิดที่สร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชนและคุณค่าทางสังคมส่วนรวม โดยการพัฒนาและปรับปรุง รูปแบบการจัดวางและเพิ่มเติมในเรื่องของแสงและการสร้างบรรยากาศในบ้านให้เกิดความน่าสนใจ ที่จะทำให้ผู้เยี่ยมชมเกิดความรู้สึกร่วมและประทับใจในสิ่งของที่จัดแสดงไว้ โดยจากการสร้างประโยชน์ให้เกิดต่อชุมชน สังคมและสาธารณะ ด้วยการเปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและการสนับสนุนการท่องเที่ยววัฒนธรรมให้กับท้องถิ่น โดยไม่เก็บค่าเยี่ยมชมหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น จนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน องค์การบริหารงานส่วนท้องถิ่นและสภาวัฒนธรรมตำบลลำพญา จึงได้รับการเสนอเพื่อการประเมินจากหน่วยงานของภาครัฐ โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ผ่าน โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนลำพญา เพื่อการรับรับรองวิทยฐานะการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ประเภทสิ่งของสะสมร่วมสมัย ณ วันที่ 8 กันยายน 2555 เป็นไปตามตามวัตถุประสงค์ของศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ที่เป็นอีกโครงการหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ที่เชื่อมโยงกับงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โครงการดังกล่าวเริ่มในปี พ.ศ. 2546 มี

กัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหา
 สิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟันฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟันฟู
 นักประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์
 ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน” และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”
 หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ประเวศ วะสี (2536, หน้า 21) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสังสม การเรียนรู้มา
 เป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่
 เป็นการเชื่อมโยงกันทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรม จะผสม
 กลมกลืนเข้าด้วยกัน

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537, หน้า 21) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสังสมความรู้
 ประสบการณ์ ที่ได้รับถ่ายทอดจากบุคคลและสถาบันต่างๆ โดยมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนา
 เกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีความนาน มีการ
 ปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสังสมความรู้ของประสบการณ์ต่างๆ ที่มีการสืบทอด
 จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายโดยมีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับ
 ชาวบ้าน จากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่ง จนเป็นความกลมกลืนของการดำเนินชีวิตชาวบ้าน

2.3.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ซึ่งนักวิชาการ
 ได้ให้ความหมายแตกต่างกัน ดังนี้

อังกูล สมคะเนย์ (2535, หน้า 37) กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง มวลความรู้และ
 มวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสังสมกันมา
 ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535, หน้า 35) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคล
 ที่มีต่อตนเองต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าวมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนา
 คติ จารีตประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับเข้ากับบริบททางสังคมที่
 เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

ธนากร สังเขป กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของ
 ชาวบ้านในท้องถิ่น โดยผ่านการลองผิดลองถูก เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม

กับสภาพแวดล้อม โดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองกันยาวนาน (ชนากร สังเขป, <https://krupaewka.wordpress.com/>, 17 กันยายน 2559)

รุ่ง แก้วแดง (2543, หน้า 204) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

วันเพ็ญ พวงพันธุบุตร์ (2542, หน้า 108) ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับ ความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถ ทักษะ ของชาวบ้านที่ได้ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนา และสั่งสม เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขภายใต้ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับ ยุคสมัย โดยได้รับการถ่ายทอดสืบทอดและกลั่นกรองมาอย่างยาวนาน

2.3.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏอยู่ในสังคมไทย นับเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้มีการสั่งสมและปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมาจากรุ่นถึงรุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ถ้าถูกละเลย ขาดการยอมรับ และถูกทำลายลงก็จะสูญหายไปไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีศักดิ์ศรีขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ดังนี้

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537, หน้า 25-26) กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นสิ่งสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนสามารถปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้าน ได้มากยิ่งขึ้น

ประกอบ ไจมัน (2539, หน้า 84) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ

- 1) ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข

- 2) ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
- 3) ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลง และผลกระทบอัน

เกิดจากสังคมภายนอก

4) เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ เพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

นันทสาร สีสลับ (2542, หน้า 25) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกฎหมายไทย ดังนี้

- 1) กฎหมายไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น
- 2) สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
- 3) สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 4) สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน เปลี่ยนแปลง

ปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

รุ่ง แก้วคง (2543, หน้า 205) กล่าวถึงความสำคัญของกฎหมายไทยว่า กฎหมายไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบสุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่ากฎหมายส่วนหนึ่งจะสูญหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด

ประสาธน์ เนื่องเฉลิม (2546, หน้า 65-68) กำหนดลักษณะสำคัญของกฎหมายท้องถิ่นไว้ คือ

1) กฎหมายท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียบรู้ได้จากประสบการณ์ด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่าง สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) กฎหมายท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิต เปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงกฎหมายเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

ชลภัฏส์ วงษ์ประเสริฐ (2551, หน้า 50-59) ได้สังเคราะห์ลักษณะสำคัญของกฎหมายท้องถิ่นไว้ดังนี้คือ

1) กฎหมายท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม โดยได้รับการสั่งสม ถ่ายทอด ปรับตัว ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นประสบการณ์ของชาวบ้าน เป็นความรู้ และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติ อาจมีปฏิสัมพันธ์ ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชน มีการบูรณาการโดยมีวัฒนธรรมเป็นฐาน

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง เรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นใหม่เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการสร้างสรรค์นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และใช้ในการแก้ไขปัญหาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแบบแผนวิถีชีวิต เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนเป็นกระบวนการทัศน์ของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีต่อต้านต่าง ๆ เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติในท้องถิ่นนั้น ๆ

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางปัญญา กระบวนการทางปัญญา เป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา

6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ ของคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันสอดแทรกในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ผู้อาวุโสสั่งสอนเยาวชนจนเป็นที่รู้จัก เกิดการยอมรับและนำไปถ่ายทอดพัฒนาและเป็นพลังที่ หลอมรวมผู้คนในชุมชนท้องถิ่นให้อยู่รวมกันได้อย่างสงบสุข

เสรี พงศ์พิศ (2536, หน้า 145) กล่าวว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ

1) มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2) มีลักษณะเป็นรูปธรรม เกี่ยวข้องกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2534, หน้า 25) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1) ภูมิปัญญา เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใดๆเป็นข้อมูลเป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิงผู้ชาย ประเภทครอบครัวของสังคมนั้น

2) ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆของสังคมนั้น มีความเชื่อแต่ยังไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

3) ภูมิปัญญา คือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยสังคมหนึ่งสังคมใด ตัวอย่างครอบครัว เช่น ความสามารถในการ ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

พรชัย กาพันธ์ (2545, หน้า 5-6) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมกันมา จากประสบการณ์ของชีวิตสังคมและในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นทรัพยากรอันมีคุณค่ามหาศาลของสังคมตลอดจนประเทศชาติ ที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และหวงแหน มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบูรณาการ
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 1) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการ องค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

2) เป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

3) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

4) เป็นแกนหลัก หรือ กระบวนการทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

ถวัลย์ มาศจรัส (2543, หน้า 37) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย

จากลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นทั้งรูปธรรม และเป็นนามธรรมที่สืบทอดกันมานาน จึงมีความสำคัญต่อท้องถิ่น ในความเป็นพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นที่สั่งสมจนทำให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ อีกทั้งเป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม อาจมีการปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชน ที่มีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีความจำเพาะของท้องถิ่น และมีลักษณะเป็นพลวัตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง

2.3.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสาระสำคัญของเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการผสมผสานกลมกลืนและเชื่อมโยงกัน จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด จึงมีนักวิชาการ ได้จัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

สุทธิวงษ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540, หน้า 21-24) ได้แบ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ประเภทดังนี้คือ

1 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพมีขึ้นเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด อยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตถภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐาน ยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีการเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อย ๆ เพิ่มพูน งอกงามขึ้น จนดูเหมือนเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน เริ่มตั้งแต่ภูมิปัญญาการเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญา การหาของป่า ล่าสัตว์ การทำ และใช้เครื่องจับสัตว์บกสัตว์น้ำ เช่น นก ปลา เสือ ช้าง เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยพัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัว เฉพาะถิ่นขึ้น เช่น หน้ำไม้ ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา ไถ คราด หว่าน ดำ เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูกภูมิปัญญา การเลือกใช้วัสดุวิธีเย็บ ผูกกริม ถักกริม ผูกเสื่อ

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุงและวิธีถนอมอาหาร

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ ปกปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหีนเป็นเครื่องมือทอเปลือกไม้ทำเป็นผ้า การทำ และใช้ดิน

เผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำฟืม และก็สำหรับงานทอ ได้แก่การนำสมุนไพรรัตว์แร่ บางชนิด มาใช้เป็นตัวยา การผสมยา การใช้ยา เป็นต้น

1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพรรัตว์แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยาการผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา

2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนทุกหมู่เหล่าต่าง พยายามจะให้นคนมีชีวิตที่มั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ

3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจผู้คนทุกหมู่เหล่า ย่อมอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคม ชิดจำกัดของการศึกษา ชิดความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและยุคสมัย โดยภูมิปัญญากลุ่มนี้มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาโดยจำแนกเป็น 9 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานกับองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

3.2 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติ อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3.3 ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคน ในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจาก สมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

3.4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความรู้และสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

3.5 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

3.6 ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทาง ด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

3.7 ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่นการปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

3.8 ด้านปรัชญาศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และนำมาปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ

3.9 ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการคิดประดิษฐ์และเลือกสรรปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

อังกุล สมคะเนย์ (2535, หน้า 37) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เรื่องเกี่ยวกับ คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสังสมถ่ายทอดกันมาคติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ คติ คำคม สุภาษิต คำพังเพย นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปริศนาคำทายต่างๆ ภาษาถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน

กลุ่มที่ 2 เรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 เรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นในอดีตวิถีชีวิตของคนไทย มีความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำให้มีผู้มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรืออิทธิพลในการผลิต แต่ปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียนเกิดแนวความคิดพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้มีการสูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อมปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรบกวนด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อาชีพเกษตรกรรม เพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยื่นหยัดต่อผู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย สติปัญญา สังคมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยื่นหยัดอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเองบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องและนำเอาหลักการความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้แก่ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยปาหนัน งานจักสาน จากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยเตา การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก

กลุ่มที่ 4 เรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้านจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงได้มีบุคคลนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา นำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคม ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสมตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535, หน้า 57) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพมีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิต เพื่อพึ่งพาตนเอง

มาลินี สวค้ำข้าว (2538, หน้า 39) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยยึดเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้ง 5 หมวด คือ หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมวดภาษาและวรรณกรรม หมวดศิลปกรรม และโบราณคดี หมวดการละเล่นดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

กล่าวโดยสรุป ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบุคคลและสถาบันต่างๆในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน จะมีลักษณะจำกัดเฉพาะถิ่น มีความเป็นสากลมุ่งการมีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและมีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิต

2.3.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การที่ชนชาติ และเผ่าพันธุ์ต่างๆอยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิตสามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกัน และกับสังคมอื่นๆความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่ และถ่ายทอดสืบสานกันมาบางส่วนนั้นอาจหายไป แต่มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ปฐม นิคมานนท์ (2538, หน้า 279-281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คຸ້ນเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัว และเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3) การฝึกจากผู้ชำนาญเฉพาะอย่างเป็นทางการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติหรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

4) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญานหรืออำนาจลึกลับเข้าถึงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทรสุริย์ (2534, หน้า 50-51) ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย

2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณี ท้องถิ่นต่างๆคงจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่างๆจะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆอาจแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนไว้ในใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุคคำ บุคขาว ส่วนในปัจจุบันมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ

อาจกล่าวได้สรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษรโดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอดคือ

องค์มิติ (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่างๆ

องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น

องค์วัตถุ (Instrumentary and Symbolic Objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลิตผลทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆเช่น ภาษา เป็นต้น

2.3.6 แนวคิดและหลักการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน

รัตนะ บัวสนธ์ (2535, หน้า 7) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 ลักษณะ คือ

ครูเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่น โดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาหลักสูตรแล้ว

ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเองปราชญ์ท้องถิ่น คือบุคคลในชุมชนท้องถิ่นหนึ่งๆที่ป็นผู้รู้ ผู้นำทางความคิดและการปฏิบัติในด้านต่างๆที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ซึ่งจะได้รับ การเรียนขานว่า “ปราชญ์ท้องถิ่น” หรือ “ปราชญ์ชาวบ้าน” (รัตนะ บัวสนธิ์, 2535 หน้า 10)

เสรี พงศ์พิศ (2536, หน้า 30-32) ได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบ การศึกษาของชาติ ดังนี้

- 1) รัฐบาลประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมด ศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้และ ทะนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) ส่งเสริมให้มีการพิมพ์หนังสือและสื่อรูป
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกระดับทำการศึกษาศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น ควรเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจาก ความรู้ท้องถิ่นและใช้ท้องถิ่นของตน เป็นการเปิดศักยภาพของครูในท้องถิ่น ทำให้การศึกษา สอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้นและทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ
- 5) ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชนโดยทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ 1) ศึกษาให้ เข้าใจชุมชน 2) เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน 3) ให้ศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชนและ ดึงทรัพยากรจากชุมชน จากหน่วยงานราชการอื่นๆจากภาคธุรกิจ และจากองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ทั่วประเทศ
- 6) ปรับระบบการศึกษาทั่วไป รวมทั้งในมหาวิทยาลัย เพื่อให้เป็นการศึกษาที่สร้าง รากฐานและความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และ สิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการ โดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทย
- 7) รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานได้ตัดสินใจการใช้เอง และ รัฐประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง
- 8) ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการและสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน คือผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปแบบกลุ่มหรือชมรม หรือรูปอื่นใดที่ไม่เป็นทางการ มีความอิสระ คล่องตัว มีความต่อเนื่อง และมีพลังมากกว่า
- 9) ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิ หรือ สถาบันในรูปเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

ศิริพงษ์ นวลแก้ว (2540, หน้า 73) ได้เสนอแนวคิดและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาไว้หลายแนวได้แก่ แนวคิดที่ควรคัดเลือกกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียนไปจัดกิจกรรม การเรียนการสอน และการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดที่ควรเชิญปราชญ์ชาวบ้าน หรือเจ้าของภูมิปัญญา ในด้านต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แนวคิดที่โรงเรียนควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมชุมชน โดยนำนักเรียน คณะครู เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอน ควรดำเนินการใน 3 ลักษณะ คือ ควรศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานของโรงเรียน และแนวคิดสุดท้ายคือ โรงเรียนควรติดต่อประสานงาน เพื่อขอสนับสนุนจากหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องพยายามปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาใช้ พร้อมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงานควบคู่กับการจัดทำเอกสารเผยแพร่และยกย่องเชิดชูเกียรติเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540, หน้า 46-48) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ต้องมีการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการหรือแนวทาง ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูกทำให้มนุษย์ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ
- 2) เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริงการเรียน และสะสมประสบการณ์จริง ปฏิบัติจริงที่ส่งต่อถึงรุ่นต่อไปในแบบค่อยเป็นค่อยไป จนกลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ
- 3) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการทำจริง พัฒนาส่งต่อแต่รุ่นหลังด้วยการสาธิต การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
- 4) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม เป็นการต่อยอด ความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวัง
- 5) การเรียนรู้โดยผ่านด้านศาสนา หลักธรรมคำสอน ศิลปะและวัตรปฏิบัติ พิธีกรรม กิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ที่มีส่วนชวยกัยภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต
- 6) การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวาง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

7) ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู เป็นการเฝ้าดูอย่างเงียบๆแต่เป็นแนวทางแสวงหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพแนวทางหนึ่ง

รุ่ง แก้วแดง (2543, หน้า 230-232) ได้กล่าวถึงแนวทางการนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่ระบบการศึกษาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญสำหรับสังคมไทย จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนานำไปใช้ และถ่ายทอดกันต่อไป เพื่อมิให้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทย กระบวนการที่จะทำให้ภูมิปัญญาไทยฟื้นคืนชีพกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้งก็คือ กระบวนการศึกษา ฉะนั้นสิ่งที่เราต้องช่วยกันคิดก็คือ ต้องนำภูมิปัญญากลับสู่ระบบการศึกษาไทย โดยใช้วิธีการสอนที่มีลักษณะเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันหลายอย่าง เช่น การสอนทอผ้า การสอนรำ การสอนดนตรี ซึ่งลักษณะพิเศษสอดคล้องกับหลักการสอนแบบใหม่ คือ เป็นการสอนแบบตัวต่อตัว หรือเป็นรายคน เป็นการสอนด้วยความรัก เป็นการสอนโดยการปฏิบัติและเป็นการสอนจากของจริง

สรุปได้ว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ในหลายวิธี ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ผ่านวิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ หรือ ถ่ายทอดไปยังสถานศึกษาโดยจัดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะต้องได้รับการสนับสนุนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตลอดจนคนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ

2.3.6 แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันเป็นยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ ประชาชนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งนี้เพราะทุกคนต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการแสวงหาความรู้จากการเรียนรู้ด้านสถานที่ เช่น โบราณสถาน สถาบันการศึกษา วัด และแหล่งการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ รวมทั้งแหล่งการเรียนรู้ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ยังมีแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

สารทิ วรรณตรง (2547, หน้า 103-107) การถ่ายทอดองค์ความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้คือ

1) ครอบครัวยุคใหม่ เป็นการถ่ายทอดจากบิดามารดาสู่บุตร พี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด ถ่ายทอดแก่กันและกันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ความรู้หลายอย่างไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่น เพราะถือเป็น “มรดก” ของวงศ์ตระกูล เช่น ความรู้เรื่องการรักษาโรค ยาสมุนไพร ศิลปกรรมการแสดง ศิลปหัตถกรรมต่างๆ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมีเคล็ดลับเก็บไว้ถ่ายทอดให้ผู้ที่ต้องการให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาเท่านั้นสำหรับ

การถ่ายทอดมีหลายประการ และไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจน เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการซึมซับจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2) วัดและชุมชน ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือศูนย์การศึกษา นอกระบบ เป็นที่ฝึกอาชีพ ที่ประชุมสัมมนา และที่นัดหมายสำหรับการจัดกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งการจัดงานตามประเพณี การทำบุญเนื่องในโอกาสสำคัญ รวมไปถึงกิจกรรมทางสังคมของส่วนรวม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะชนบทจะผูกพันกับวัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมความเชื่อมั่นความศรัทธาโดยมีพระภิกษุเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดกิจกรรม นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทเป็นสถานที่ดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในชุมชน เป็นศูนย์กลางพบปะสนทนาของประชาชน ชุมชนมีความใกล้ชิดกับวัด วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชน

3) ครู เจ้าสำนัก เป็นการถ่ายทอดโดยบุคคลที่เป็นผู้รู้ผู้ชำนาญให้แก่บุคคลอื่น ลูกศิษย์ อาจเป็นลูกหลานหรือผู้สนใจสมัครเป็น “ศิษย์” ครูเองก็ได้รับการถ่ายทอดจาก “ครู” ของตนมาในลักษณะเดียวกัน ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี การรับเป็นครูและศิษย์จะเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า “ขกครู” อันแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดไม่เพียงแต่ทักษะหรือวิธีการต่าง ๆ ให้เท่านั้น แต่จะถ่ายทอดวิญญาณให้ศิษย์ที่เก่งและดีจริง และสามารถสืบทอดทุกอย่างจากครูทั้งในเรื่องทักษะ เนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณของเรื่องนั้น ๆ อันเป็นความชำนาญของครู

4) เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากรผลผลิต และ ทุนของตนเอง จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้จากผู้รู้ภายในชุมชนเท่านั้นอาจไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการเรียนรู้จากผู้รู้จากภายนอก หรือจากการไปศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การฝึกงาน และการทดลองปฏิบัติ ดังนั้นการเรียนรู้โดยองค์กร ชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอด และสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง

สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ควรเริ่มจากครอบครัวที่นับเป็นรากฐานของชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัวเอง และยังมีส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ส่วนแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ ก็จะเป็นส่วนเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ขยายวงกว้างในระดับชุมชนท้องถิ่นและสังคมตามลำดับ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารเพื่อให้การ review ครั้งนี้เปิดกว้างขึ้น

ชีวลสิทธิ์ บุญยเกียรติ (2557) ได้ศึกษาโดยเสนอข้อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ของคนทำพิพิธภัณฑน์ ในด้านบทบาททางประการของพิพิธภัณฑน์กับสังคมสำคัญต่อความอยู่รอดพิพิธภัณฑน์ ในฐานะสถานที่สำหรับการค้นคว้าหาความรู้ โดยหัวใจที่สำคัญคือ คนทำพิพิธภัณฑน์จะรู้จักบทบาท และปรับเปลี่ยนการทำงานของคนไปอย่างไร เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยบทเรียนของคนทำพิพิธภัณฑน์ในประเด็นการบริหารเป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้ในหมู่ของคนทำพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นในเวลานี้ความเป็นพิพิธภัณฑน์ชุมชน หรือพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นมิได้มีความหมายเฉพาะบอกเรื่องราวของท้องถิ่นหรือเป็นการทำงานระหว่างคนที่มีสำนึกต่อบ้านเกิดแต่เพียงอย่างเดียว คนทำงานพิพิธภัณฑน์ที่มีความสนใจบาง อย่างร่วมกัน ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน และร่วมกันหาทางออกหรือนำเสนอวิธีการ กิจกรรมบางประเภทที่ส่งเสริมให้คนทำงานเพื่อท้องถิ่น สามารถสานต่อการทำงานต่อไปในอนาคต ความยั่งยืนของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นคงเป็นคำถามปลายเปิด เช่นเดียวกับวิธีการบริหารพิพิธภัณฑน์ คนทำพิพิธภัณฑน์ต้องอาศัยการเรียนรู้และการปรับเนื้อหาของพิพิธภัณฑน์และวิธีการ เพราะการทำพิพิธภัณฑน์เป็นเรื่องของการบ่มเพาะความสนใจและใจรักในงานที่มีได้มีรายได้หรือค่าจ้างจากการทำงานเป็นที่ตั้ง โดยรายได้ของพิพิธภัณฑน์มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนต่อกัน ฉะนั้นพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นหลายแห่งเลือกที่จะพึ่งตนเอง

กานต์วี ชมเชย (2557) ได้ศึกษาวิจัยการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์: กรณีศึกษาวิมเชิงมสยาม และ พิพิธภัณฑน์บ้านไทยจิมน ทอมป์สัน พบว่า การบริหารพิพิธภัณฑน์เป็นสิ่งท้าทาย ผลที่จะได้รับนั้นคือเป็น ที่สนใจของสาธารณชน ปกป้องสาธารณะประโยชน์และสนับสนุนให้เกิดความเป็นมิตรและความเข้าใจ การบริหารที่ดีนั้น เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การมีจริยธรรมอย่างมืออาชีพ เคารพ ให้เกียรติ ซื่อสัตย์ จริงใจและอุทิศตน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑน์ ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้ง เจ้าหน้าที่บริหารงานที่รับผิดชอบการบริหารจัดการ จะต้องดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และสอดคล้องกับหลักจริยธรรมอย่างเคร่งครัดที่สุดเช่นเดียวกับการมุ่งไปสู่เป้าหมายที่สูงที่สุด

อลงกรณ์ จุฑาเกตุ (2557) ได้ศึกษาวิจัยพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครด้านการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร พบว่า พิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครมีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน แต่ยังคงความคล่องตัว ขาดกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารจัดการ ทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่ค่อนข้างน้อย ถึงแม้จะมีการแต่งตั้งบุคคลในชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการแต่ยังไม่มียุทธศาสตร์หรือส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างแท้จริง

สุวรรณา บุญกล้า (2552) ได้ศึกษาวิจัยการจัดการพิพธิภณท์ในเขตเมืองพิษณุโลกผู้วิจัยพบว่า สถานการณ์ที่เป็นปัญหาเดียวกันของทุกพิพธิภณท์คืองบประมาณและบุคลากรน้อยหรือจำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือปรับเปลี่ยนนิทรศการการแสดงได้มากนัก นอกจากนี้ยังพบว่าความร่วมมือระหว่างภาครัฐระดับนโยบาย ลงมาถึงระดับปฏิบัติงาน ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำและไม่มี การพบปะ แลกเปลี่ยนเพื่อร่วมกันวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ให้มีศักยภาพและเป็นระบบ

ชินดนัย ไชยของ อิมรอน มะลูลิ้ม บุญเลิศ ไพรินทร และบุญเรือง ศรีเหรียญ (2557) ได้ศึกษาวิจัยยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ โรงพยาบาลเอกชนในยุคโลกาภิวัตน์พบว่ายุทธศาสตร์ ในการบริหารโรงพยาบาลซึ่งโรงพยาบาลเอกชนควรจะต้องมีการศึกษาและกำหนดกลยุทธ์ในส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สภาพแวดล้อมภายใน-ภายนอก และใช้วิธีการตามหลักการการวิเคราะห์ SWOT ตลอดจน กลยุทธ์แบบ Balance ScoreCard เพื่อนำมาสู่การกำหนดหลักเกณฑ์ ในการประเมินผลยุทธศาสตร์ที่โรงพยาบาลปฏิบัติ และสามารถนำไปสู่การปรับปรุงยุทธศาสตร์ ที่เหมาะสมกับโรงพยาบาลเอกชนต่อไป

ฉัตร โพธิ์พุ่ม (2557) ได้ศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานของโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน) พบว่า หลักในการบริหารงาน ประกอบด้วย การวางแผน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม จุดแข็ง-จุดอ่อน ปัจจัยรอบด้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนำมา กำหนดแผนงานแผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ และแผนงบประมาณประจำปีที่สอดคล้องกับแผนบริหาร ราชการแผ่นดิน ในด้านการปฏิบัติตามแผน มีการกำหนดเป้าหมาย แผนการทำงาน และระยะเวลา ดำเนินการ กำหนดกิจกรรมของแผนปฏิบัติการและถ่ายทอดแผนปฏิบัติการสู่ทุกระดับในองค์การ จนถึงระดับปฏิบัติการ (ระดับบุคคล) ในแผนงานที่เกี่ยวข้อง และการประเมินผล มีการติดตาม และ ประเมินผลการดำเนินงานโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดทั้งระดับองค์การ และระดับบุคคล มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานมีความโปร่งใส และสามารถ ตรวจสอบได้โดยองค์กรอิสระจากภายนอก และจากภาคประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักการ บริหารจัดการ P-O-L-C ของ Bateman and Snell (2009, หน้า 19-21) และรังสรรค์ ประเสริฐศรี (2549, หน้า 13-14) ที่กล่าวว่า การจัดการเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ 4 ประการ คือการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งทั้ง 4 ด้าน ต่างมีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ เมื่อมีการวางแผน จะต้องมีการถ่ายทอดแผนงาน และกลยุทธ์ การ จัดสรรแบ่งงานโดยมีการสั่งการ และกำกับดูแลให้พนักงานปฏิบัติตามแผนสุดท้าย คือ การควบคุมให้ ได้ผลลัพธ์ตามที่กำหนด

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และคณะ (2549) ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่า การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทยสัมพันธ์เกี่ยวโยงอย่างแนบแน่นกับเงื่อนไขและบริบททางสังคมในหลายระดับ แนวคิดและการรับรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง ท่ามกลางเงื่อนไขและบริบทของสังคม แต่ละช่วงเวลาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระยะแรกยังอิงอยู่กับศูนย์ กลางอำนาจรัฐมากกว่าชุมชนและท้องถิ่น เป็นเวลากว่าเกือบศตวรรษ หลังจากเกิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระยะแรก เมื่อรัฐเริ่มกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2537 ในเวลานี้เองพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากอีกกระลอกหนึ่ง เมื่อแนวคิดและการรับรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเปลี่ยนไป พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นถูกนิยามให้มีบทบาทมากขึ้นต่อการบริการสังคมในฐานะเป็น “แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต” นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเข้ากับเรื่องของสิทธิในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ที่จะต้องกระทำโดยคนในท้องถิ่นเอง ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสิทธิ เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เริ่มต้นได้ในชุมชนหรือท้องถิ่นเอง โดยเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ให้ท้องถิ่นนิยามตนเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นการตัดทานการครอบงำจากภายนอก ทั้งระดับส่วนกลางจนถึงระดับโลก ชื่อของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในยุคปัจจุบันจึงมักมีคำว่า “ท้องถิ่น” “พื้นบ้าน” เข้ามาร่วมอยู่ในชื่อเสมอ ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นบริบทเชิงนโยบาย และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมระดับมหภาค การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งในท้องถิ่น และการก่อตัวของความสนใจและสำนึกในความเป็นพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายอยู่มาก บางแห่งอาจจะเกิดมาจากการริเริ่มของหน่วยงานของรัฐหรือราชการ และอาศัยทรัพยากรด้านต่าง ๆ จากภาครัฐ บางแห่งอาจจะเกิดโดยเอกชน หรือโดยความร่วมมือกันเองในชุมชน และไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการ

ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ และวินัย วรวัตร (2540) ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน : สีสันของมิติวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และแสดงให้เห็นถึงความหมาย คุณค่าของการดำเนินชีวิต และภูมิปัญญาของชาวชนบทที่มีการเลือกสรรวัตถุรอบๆ ตัวมาใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านในเขตจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี ที่มีคุณค่าและสืบทอดต่อๆ กันมาอย่างน่าสนใจ อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคนในแต่ละสังคม แต่ละท้องถิ่นให้เกิดความภาคภูมิใจในศิลป วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการแสดงให้เห็นคนต่างท้องถิ่นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตและผสมผสานเข้ากับงานศิลปกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างดียิ่ง

2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

เจียมจิต บวชไธสง และขวัญชฎิต พิศาลพงศ์ (2556) ได้ศึกษาวิจัยการดำเนินงานสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏในประเทศไทย พบว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทไทยได้ก่อให้เกิดการปรับตัวในหมู่ชาวชนบท โดยมีภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งเป็นหนึ่งในหลายกรณีที่แสดงถึงความสามารถของชาวบ้านและชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันผ่านระบบคุณค่าเดิมของชุมชนจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อชาวบ้านชนบทในทุกภาคได้ปรับประยุกต์วัฒนธรรมนำมาผสมกลมกลืนกับภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมจะส่งผลให้เกิด การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นการพัฒนาบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิถีชีวิตบนรากฐานของการรู้จักช่วยตนเอง พึ่งตนเอง ให้สามารถปรับตัวอย่างรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ซึ่งก่อให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยภูมิปัญญาของตนเองได้ต่อไป

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำกรอบแนวคิดทฤษฎีมาเป็นเครื่องชี้นำหรือกรอบงำปรากฏการณ์ที่ศึกษาจนละเอียดข้อเท็จจริง และบริบทของปรากฏการณ์นั้นๆ ในอีกมุมหนึ่ง การวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นที่จะต้องอาศัยเครื่องมือทางทฤษฎีมาช่วยพิจารณาความสลับซับซ้อน ของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษาหรืออาจกล่าวได้ว่ากรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพถูกนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือส่งนាំทางการวิจัย ทั้งในขั้นตอนก่อนเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล และในขั้นวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงสร้างบทสรุป (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 164-165)

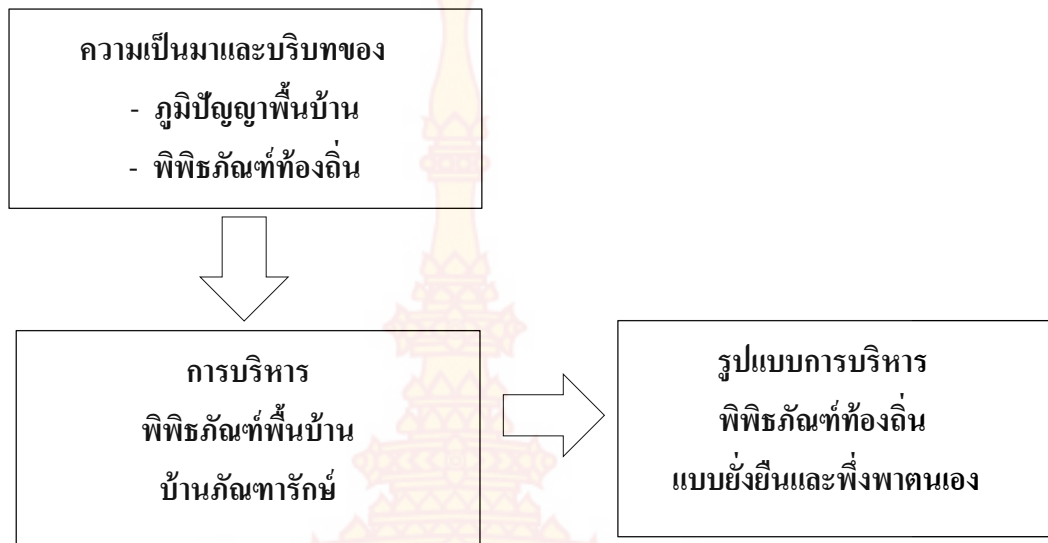
จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น แนวคิดทฤษฎีที่นำมาสู่การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้เน้นไปที่แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ การบริหารจัดการ พิพิชภัณฑ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมถึงทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยประยุกต์ ทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหาร กล่าวคือ ถ้ามีผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ตามแนวคิดของ Henri Fayol ที่ได้รวบรวมขึ้นเป็นหลักบริหารที่สามารถใช้กับการบริหารทุกรูปแบบและมีลักษณะเป็นสากล (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2542, หน้า 84) ในกรอบของการบริหารงานเชิงกลยุทธ์ เพื่อเป็นแสวงหาตอบคำถามการวิจัย ในเรื่องของรูปแบบการบริหาร พิพิชภัณฑ์ท้องถิ่น ที่ส่งผลทำให้พิพิชภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ โดยได้ศึกษา

กรณีปัญหาพื้นฐานด้านพิพธิภณท์พื้นฐาน บ้านกัณทาร์กัณท์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่ได้พิจารณาในมิติต่างๆแล้วที่มีความ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา ที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาความเป็นมาและบริบทของพิพธิภณท์ท้องถิ่นด้านภูมิปัญญาพื้นฐาน รวมถึงการบริหารของพิพธิภณท์พื้นฐาน บ้านกัณทาร์กัณท์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากนั้นเสนอรูปแบบการบริหารจัดการพิพธิภณท์แบบยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ที่เหมาะสมกับบริบทของพิพธิภณท์ท้องถิ่นในอีกมุมหนึ่งชุดมิติดังกล่าว ได้มีนักวิชาการ และนักวิจัยส่วนใหญ่ก็อ้างถึงหรือได้ยืนยันในรูปแบบของการบริหารจัดการพิพธิภณท์ท้องถิ่นในด้านการจัดการเฉพาะส่วนปฏิบัติการภายในพิพธิภณท์หรือได้ยืนยันสนับสนุนมิติดังต้นไว้แล้ว รวมถึงเป็นมิติที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาสาระที่ศึกษาโดยสาเหตุที่ผู้วิจัยต้องศึกษามิติดังกล่าวจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของพื้นที่เนื้อหาของรูปแบบการบริหารพิพธิภณท์ท้องถิ่นที่มีศักยภาพตามแนวทางของการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นสำคัญ เนื่องจากการศึกษาวิจัยคุณภาพเน้นที่การตีความหมายที่คำนึงถึงบริบทของสิ่งที่ศึกษา ไม่ใช่การทดลองเพื่อค้นคว้ากฎเกณฑ์ของสิ่งต่างๆ

ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการบริหารที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหาร กล่าวคือ ถ้ามีผู้บริหารที่ดี จะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ตามแนวคิดของ Henri Fayol ที่ได้รวบรวมขึ้นเป็นหลักบริหารเกี่ยวกับหน้าที่จัดการงาน 5 ประการได้แก่ (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) (4) การประสานงาน (Coordinating) (5) การควบคุมกำกับ (Controlling) มาใช้เป็นองค์ประกอบสำหรับการกำหนดแนวทางการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic management) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ SWOT Analysis, การกิจ (Mission), วิสัยทัศน์ (Vision), ปรัชญา (Philosophy) นโยบาย (Policy), วัตถุประสงค์ (Strategic Objective), กลยุทธ์ (Strategics), การดำเนินการ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) เนื่องจากเป็นทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวทางของการบริหารองค์การสมัยใหม่ที่มีลักษณะเป็นสากลและใช้กับการบริหารได้ทุกรูปแบบ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จากรายละเอียดข้างต้น ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาความเป็นมาของพิพธิภณท์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นฐาน มาประยุกต์กับการใช้ทฤษฎีการบริหารจัดการขององค์การสมัยใหม่ (The New Organization) ในการวิเคราะห์ประเด็นตามคำถามการวิจัย ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้

ภาพที่ 5 กรอบแนวความคิด

2.6 บทสรุป

สำหรับในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญใน 3 ส่วนหลักๆ ประกอบด้วย แนวคิด และ ทฤษฎีของการบริการจัดการ พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑที่ พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น และภูมิปัญญาพื้นบ้าน จากนั้นได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านบ้านภัณฑาคารักษ์เพื่อนำไปสู่การสร้างกรอบแนวความคิดวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (The New Organization) ที่เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับกับการบริหารจัดการโดยใช้ทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) ที่เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารตามแนวคิดของ Henri Fayol ที่ได้รวบรวมขึ้นเป็นหลักบริหาร เกี่ยวกับหน้าที่จัดการงาน 5 ประการ โดยแนวคิดดังกล่าว มุ่งเน้นเกี่ยวกับผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ และแนวคิดนี้สามารถใช้ในการบริหารทุกรูปแบบและมีลักษณะเป็นสากล มาใช้เป็นองค์ประกอบการบริหารเชิงกลยุทธ์ และศึกษางานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ เพื่อกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาความเป็นมาและบริบทของภูมิปัญญาพื้นบ้าน พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นกับงาน พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น รวมทั้งการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑที่พื้นบ้าน บ้านภัณฑาคารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อการเสนอรูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมในส่วนต่างๆ ยังสามารถนำไปใช้ประกอบการวิจัยในครั้งนี้ได้หลาย ๆ ส่วน ไม่ว่าจะ

จะเป็นการวิเคราะห์ สรุปล อภิปรายผล รวมถึงจัดทำข้อเสนอแนะในการวิจัย ซึ่งในบทความนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

จากบทที่ผ่านมาได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง ศักยภาพ : ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในประเด็นต่างๆ ทั้งในส่วนของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ในหลักการของรัฐประศาสนศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อประเด็นดังกล่าว

ในบทนี้ จะได้อธิบายถึงวิธีการศึกษาวิจัย ซึ่งนับได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะนำไปสู่ การตอบคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ โดยระเบียบวิธีวิจัยในภาพรวม ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยรูปแบบการวิจัยเป็นแบบกรณีศึกษา พื้นที่ที่เลือกทำการศึกษา คือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เป็นภาพลักษณ์ใหม่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ที่แสดงให้เห็นได้อย่างเด่นชัดคือ การสร้างภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑ์ตามแนวทางของคตินวิทยา โดยการปรับใช้ภูมิปัญญาที่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรม อันมีความสำคัญยิ่งของมนุษย์ ซึ่งสิ่งดังกล่าวได้ตั้งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผสมผสานกับกระบวนการวิทยาการบริหารสมัยใหม่ ในแนวทางของรัฐประศาสนศาสตร์ ที่สามารถผ่าน อุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยทั่วไป สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ และพึ่งพาตนเอง ได้ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สังคม สาธารณะในการเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษางาน กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครปฐม ในขณะที่หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล ประกอบด้วย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลลำพญา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลลำพญา ประธานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำลำพญา ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำลำพญา สมาชิกของชุมชนตำบลลำพญา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์รวมทั้งนักวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี ซึ่งได้จากการใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) เนื่องจากไม่สามารถศึกษาประชากรทุกคน ทุกที่ ทุกสิ่งได้ ในที่นี้ ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-probability Selection Sampling) ใช้วิธีการเลือก

แบบเจาะจง (Purposive Selection) ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ศึกษา จำนวนรวมทั้งสิ้น 15 ท่าน

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผสมผสานกับการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือกึ่งโครงสร้าง (Unstructured or Semi-Structured Interview) กล่าวคือ ใช้แนวคำถามเป็นหลักในการสัมภาษณ์เจาะลึก แต่ขณะเดียวกันไม่มองข้ามประเด็นที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว จะตั้งคำถามในลักษณะปลายเปิด (Open-ended) ผสมกับแบบปลายปิด (Close-ended) โดยในบางคำถามใช้แบบปลายปิด และบางคำถามใช้แบบปลายเปิด หรือในคำถามข้อเดียวกันใช้ผสมทั้งสองแบบ เพื่อเป็นการนำข้อดีของคำถามแต่ละประเภทมาใช้ ดังที่ สุภางค์ จันทวานิช (2557, หน้า 95-103) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า คำถามปลายเปิด เหมาะกับคำถามที่มีความสลับซับซ้อนและค่อนข้างลึกซึ้ง ช่วยให้ได้คำตอบในแง่ต่าง ๆ และมีความละเอียดของข้อมูล ส่วนคำถามปลายปิด จะได้มาซึ่งคำตอบจากผู้ตอบทุกคนในมาตรฐานเดียวกัน และได้รับคำตอบครบถ้วนสมบูรณ์ โดยก่อนนำไปใช้จะมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และทำการตีความจากคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงในความสัมพันธ์ (Relationship) และผู้เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2557, หน้า 51) นอกจากนั้นทำการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิจัยเอกสาร ซึ่งเป็นการแสวงหาคำตอบ หรือการสร้างองค์ความรู้ด้วยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ หลากหลายแหล่ง ทั้งในรูปของงานวิจัย และเอกสารต่างๆ

ส่วนสุดท้าย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการจัดระเบียบข้อมูล แสดงข้อมูล และหาข้อสรุป รวมทั้งการตีความผลการวิจัยในขณะที่การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลประยุกต์ใช้ทั้งการตรวจสอบภายในและการตรวจสอบภายนอก (ชาย โพธิ์สิตา, 2556, หน้า 370-372) สำหรับการตรวจสอบภายในของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการนำเสนอคำอธิบาย หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ์และนักวิชาการ ตลอดจนสมาชิกของชุมชนตำบลลำพญา ซึ่งได้อธิบายทั้งในทัศนะต่าง ๆ ทั้งแตกต่างและสอดคล้องกันอย่างครบถ้วนตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษา โดยไม่ได้ตัดทิ้งประเด็นใดประเด็นหนึ่ง อันจะส่งผลให้ผลการวิจัยที่ได้ไม่นิ่มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ขณะเดียวกัน ได้ทำการตรวจสอบภายนอกด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยหลักการตรวจสอบดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เพียงบางหลักการ คือ การตรวจสอบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการใช่วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยรายละเอียด มีดังนี้

3.1 การออกแบบการวิจัย

การที่พิพิธภัณฑสถานสามารถบริหารจัดการ และพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชน สังคม สาธารณะได้นั้นนับเป็นปรากฏการณ์ของการขับเคลื่อนชุมชนที่สำคัญ จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าความเป็นมาและบริบทของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นอย่างไร รวมถึงปัญหาอุปสรรคของพิพิธภัณฑสถานที่มีความยั่งยืนของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมเป็นอย่างไรตลอดจนรูปแบบบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานที่ยั่งยืน และพึ่งพาตนเองควรมีลักษณะเช่นไร โดยการออกแบบการวิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาจากเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกการสังเกตเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์นั้นตามความเป็นจริงในทุกระดับ (สุภางค์ จันทวานิช, 2557, หน้า 201)

สำหรับการสร้างข้อมูลต่างๆ ให้ความสำคัญกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างหลากหลาย วิเคราะห์บริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษารอบด้าน รวมถึงตีความทัศนะต่างๆ ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงลึก เนื่องจากคตินิยมแนวการตีความ (Interpretivism) ถือว่า ความหมายขึ้นอยู่กับบริบท โดยครอบคลุมถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญแก่บริบทของการกระทำหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเพียงพอหลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดจากการลงภาคสนามจะนำไปสู่ความเข้าใจในความหมายของสิ่งที่ทำการศึกษาอย่างสมบูรณ์ (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 52) ขณะเดียวกันการออกแบบดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีความรู้เชิงคุณภาพที่เชื่อว่า การศึกษาในโลกแห่งความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นตามธรรมชาติเป็นการวิจัยที่เปิดกว้างดำเนินไปตามหลักการกระบวนอุปมัยให้ความสนใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม คำนึงถึงบริบทของสิ่งที่ศึกษา ผู้วิจัยเข้าไปติดต่อเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจกับพลวัตของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญกับการศึกษาเฉพาะกรณีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 84)

3.1.1 การวิจัยแบบกรณีศึกษา

รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษารายกรณี คือ การวิจัยแบบกรณีศึกษา เนื่องจากมุ่งศึกษาเฉพาะกรณีที่เฉพาะเจาะจง จุดเน้นอยู่ที่สิ่งถูกศึกษาซึ่งมีขอบเขตที่กำหนดได้ชัดเจนสมบูรณ์ในตัว มีเวลาและสถานที่ที่สามารถกำหนดได้ โดยใช้วิธีการศึกษาจากข้อมูลหลายชนิดหลายแหล่ง ด้วยวิธีการหลายแบบในเรื่องเดียวกัน (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 152-153)

ทั้งนี้เลือกใช้กรณีศึกษาแบบมุ่งหาคำอธิบาย (Explanatory Case Studies) เน้นในเรื่องรายละเอียดของข้อมูล บริบทปรากฏการณ์ในพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน และให้ความสำคัญกับการศึกษา

ค้นหาให้ลึกลงไปที่จะมุ่งทำความเข้าใจหรือการแก้ไขปัญหาหนันั้นๆ เพื่อหาคำอธิบายที่ยังไม่ได้ปรากฏมาก่อนหรือคำอธิบายอาจจะมีอยู่แต่ไม่เป็นที่พอใจตลอดจนมีแนวคิดหรือข้อสรุปบางอย่างที่ต้องการเสนอเป็นคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์ที่ศึกษาหรือมีฉะนั้นก็เสนอคำอธิบายเป็นเชิงทฤษฎีที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานั้น (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 157)

พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็น พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ได้รับการรับรองการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจากภาครัฐมีระบบการบริหารจัดการที่มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชนในลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสามารถกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ตรงตามวัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

3.1.2 หน่วยในการวิเคราะห์

สำหรับหน่วยในการวิเคราะห์ หรือหน่วยในการศึกษาทางสังคมศาสตร์มีหลากหลาย ได้แก่ (1) หน่วยระดับบุคคล (2) หน่วยระดับกลุ่ม (3) หน่วยระดับองค์การ (4) หน่วยระดับสถาบัน และ (5) หน่วยระดับพื้นที่ รวมทั้ง (6) หน่วยระดับสังคม สำหรับการศึกษาวิจัยคุณลักษณะรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ใช้หน่วยในการวิเคราะห์ระดับบุคคล เนื่องจากหลักการวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐประศาสนศาสตร์หน่วยในการศึกษา หรือหน่วยในการวิเคราะห์มักจำกัดอยู่ที่บุคคล (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 224-227) ประกอบกับจุดมุ่งหมายในการศึกษาให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะของคนที่ผู้นำชุมชนเป็นหลัก

3.1.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากการเลือกหน่วยในการวิเคราะห์ระดับบุคคลข้างต้น ประชากร (Population) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์และนักวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี โดยศึกษาจากจำนวนคนที่ไม่มากนัก เพื่อให้สามารถศึกษาข้อมูลในเชิงลึกและแคบ อันจะนำมาซึ่งข้อสรุปทั่วไปที่มีลักษณะเฉพาะกรณี ถึงแม้ว่า หน่วยในการวิเคราะห์มีจำนวนน้อย แต่ยังคงใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) เนื่องจากไม่สามารถศึกษาประชากรทุกคน ทุกที่ ทุกสิ่งได้ ในที่นี้ ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-probability Selection Sampling) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา รวมมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 15 คน ซึ่งสามารถแบ่งได้ ดังนี้ (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 227-234)

- 1) นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลลำพญา จำนวน 1 ท่าน
- 2) ปลัดกองจัดการบริหารส่วนตำบลลำพญา จำนวน 1 ท่าน
- 3) ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลลำพญา จำนวน 1 ท่าน
- 4) ประธานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ตลาดน้ำลำพญา จำนวน 1 ท่าน
- 5) ผู้ดูแลงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ตลาดน้ำลำพญา จำนวน 1 ท่าน
- 6) สมาชิกชุมชนตลาดลำพญา จำนวน 3 ท่าน

7) นักวิชาการ จำนวน 4 ท่าน

8) ผู้ที่มีความเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ จำนวน 3 ท่าน

โดยสรุปแล้ว การออกแบบการวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ เน้นที่การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวการตีความ อันจะนำไปสู่การเข้าใจในความหมายของบริบท และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ ทั้งนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการวิจัยแบบกรณีศึกษา ในลักษณะมุ่งหาคำอธิบาย โดยทำการศึกษาที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ขณะที่หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ซึ่งใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น เลือกแบบเจาะจงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และครอบคลุมในการวิจัยครั้งนี้

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลา รวม 45 วัน ในลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ประกอบด้วย (1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (3) การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิจัยเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2557, หน้า 44-113)

วิธีที่ 1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือการสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (Focus Interview) ผู้วิจัยรู้ล่วงหน้าว่าต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใด ในมุมมองของการวิจัยเรื่องนี้ มีประเด็นเนื้อหาหลักๆ ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน อันได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) กล่าวคือ ใช้แนวคำถามเป็นหลักในการสัมภาษณ์เจาะลึก แต่ขณะเดียวกันไม่มองข้ามประเด็นที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ (ชาย โปธิสิตา, 2554 หน้า 264) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว ก่อนนำไปใช้จะมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

คำถามที่ใช้สัมภาษณ์ จะตั้งคำถามในลักษณะปลายเปิด (Open-ended) ผสมกับแบบปลายปิด (Close-ended) โดยในบางคำถามใช้แบบปลายปิด และบางคำถามใช้แบบปลายเปิด หรือในคำถามข้อเดียวกันใช้ผสมทั้งสองแบบ เพื่อเป็นการนำข้อดีของคำถามแต่ละประเภทมาใช้ ดังที่ สุภางค์ จันทวานิช (2557, หน้า 95-103) ได้ให้ความเห็นว่า คำถามปลายเปิด เหมาะกับคำถามที่มีความสลับซับซ้อนและค่อนข้างลึกซึ้ง ช่วยให้ได้คำตอบที่หลากหลายแง่มุม และมีความละเอียดของข้อมูล ในมุมมองกลับกันคำถามปลายปิดเป็นประโยชน์ในการได้มาซึ่งคำตอบจากผู้ตอบทุกคนในมาตรฐานเดียวกัน และมีความสมบูรณ์ของคำตอบ

วิธีที่ 2 การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสำคัญของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นธรรมชาติ เป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริง จัดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งมีความน่าเชื่อถือมาก

วิธีที่ 3 การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิจัยเอกสาร ในครั้งนี้ เป็นการแสวงหาคำตอบ หรือการสร้างองค์ความรู้ด้วยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เป็นร่องรอยตามปกติธรรมชาติและเป็นข้อมูลที่สังเกตได้ง่ายหรือเป็นข้อมูลทางสถิติและบันทึกต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์อาจใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยข้อมูล เป็นวิธีหลักของงานวิจัยหรือเป็นส่วนขยายเพิ่มในงานวิจัยได้เช่นกัน ข้อมูลและเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่ต้องศึกษาและสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น

สรุปได้ว่า ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและใช้วิธีการศึกษารวมทั้งวิเคราะห์เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลที่รวบรวมได้มีความครอบคลุม และสามารถตอบคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้อย่างครบถ้วน

3.2.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

วาโร เฟ็งสวัสดี, (2551, หน้า 228-229) ได้กล่าวถึงการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนออกเป็นดังนี้

1) วางแผนเก็บข้อมูล เป็นการเตรียมการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในด้านต่างๆ คือ กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง และวิธีสุ่มตัวอย่าง กำหนดวิธีรวบรวมข้อมูลให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะของเครื่องมือของแต่ละชนิด ได้แก่ ค้นคว้ารวบรวมเอกสารควรกำหนดว่าจะค้นคว้าเอกสารใด แหล่งข้อมูลอยู่ที่ใด ในกรณีการสังเกตควรกำหนดว่าจะใช้วิธีการสังเกตแบบใด หรือในกรณีเป็นการสัมภาษณ์ ควรกำหนดจะสัมภาษณ์รายบุคคลหรือเป็นกลุ่มสัมภาษณ์โดยการมาประชุมหรือไปสัมภาษณ์ที่ทำงานหรือที่บ้าน

2) เตรียมเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลให้เพียงพอ โดยแยกเป็นสัดส่วนตามลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

3) กำหนดนัดหมายกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการนัดเวลาในการเก็บข้อมูล

4) ทำการเก็บข้อมูลที่วางแผนไว้

5) รวบรวมข้อมูลที่ได้รับคืนมา

6) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลอีกครั้ง แล้วนำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

ตารางที่ 1 สรุปวัน เวลา สถานที่ในการให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เจาะลึก

ผู้ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เจาะลึก	วัน เวลา	สถานที่
1. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลลำพญา		
คุณณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์	วันที่ 24 พฤศจิกายน 2558 เวลา 10.00 น.	สำนักงาน อบต. ลำพญา 79 หมู่ที่ 11 ต. ลำพญา อ.บางเลน จ. นครปฐม
2. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา		
คุณสุรีย์ ดนุค	วันที่ 24 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00 น.	สำนักงาน อบต. ลำพญา 79 หมู่ที่ 11 ต. ลำพญา อ.บางเลน จ. นครปฐม
3. ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลลำพญา		
อาจารย์สุทธิชัย ปุตตธรรมกุล ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดลำพญา	วันที่ 24 พฤศจิกายน 2558 เวลา 14.00 น.	ร.ร. วัดลำพญา 77 หมู่ที่ 5 ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
4. ประธานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตลาดน้ำลำพญา		
อาจารย์ฐาปนีย์ เลิศสิทธิพันธ์ ข้าราชการบำนาญ	วันที่ 24 พฤศจิกายน 2558 เวลา 16.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา
5. ผู้ดูแลงานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตลาดน้ำลำพญา		
ครูกำไล โกฎหอม	วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558 เวลา 13.00 น.	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำ วัดลำพญา
6. สมาชิกชุมชนตลาดลำพญา		
อาจารย์อารีย์ สุทธิรักษ์ ข้าราชการบำนาญ	วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา
อาจารย์มณฑิตา ปุตตธรรมกุล ข้าราชการบำนาญ	วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา
คุณลี้อา แซ่ลี เจ้าของร้านค้า	วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00	ตลาดริมน้ำลำพญา

ตารางที่ 1 สรุปวัน เวลา สถานที่ในการให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เจาะลึก (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เจาะลึก	วัน เวลา	สถานที่
7. นักวิชาการ		
นายแพทย์ปรีชา ชื่นวิภาสกุล หัวหน้ากลุ่มงานเวชศาสตร์ครอบครัว	วันที่ 20 พฤศจิกายน 2558 เวลา 12.00 น.	โรงพยาบาลเลิดสิน บางรัก กรุงเทพฯ
อาจารย์สุรพล พรชัย รอง ผอ. ร.ร. รัตนราษฎร์บำรุง	วันที่ 26 พฤศจิกายน 2558 เวลา 10.00 น.	โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี
อาจารย์ฐาปณีย์ รัตนถาวร อ.ประจำคณะสถาปัตยกรรม มทร.	วันที่ 26 พฤศจิกายน 2558 เวลา 15.00 น.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์ วิทยาเขตศาลายา
อาจารย์ละเอียด ลังกาแกม บรรณารักษ์ ร.ร. รัตนราษฎร์บำรุง	วันที่ 26 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00 น.	โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี
8. บุคคลที่มีความเชื่อมโยงกับพิพธิภคณ์ที่บ้าน		
คุณประมวล เจริญดี ผู้สนใจในงานพิพธิภคณ์ที่บ้านฯ	วันที่ 22 พฤศจิกายน 2558 เวลา 10.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา
คุณพรรณนา เมิลด์ ผู้สนใจในงานพิพธิภคณ์ที่บ้านฯ	วันที่ 22 พฤศจิกายน 2558 เวลา 15.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา
คุณวุฒิชัย ศรีมันตะ ผู้สนใจในงานพิพธิภคณ์ที่บ้านฯ	วันที่ 22 พฤศจิกายน 2558 เวลา 11.00 น.	ตลาดริมน้ำลำพญา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยเครื่องมือการสัมภาษณ์ผสมผสานระหว่างแบบที่มีโครงสร้าง กับแบบกึ่งโครงสร้าง ข้อคำถามมีทั้งลักษณะปลายเปิด และปลายปิด นอกจากนั้นให้ความสำคัญกับการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม ศึกษา และวิเคราะห์เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวให้ความสำคัญกับข้อมูลที่ได้รับอย่างรอบด้าน ไม่ว่าสิ่งที่ได้จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือเห็นขัดแย้งกัน หลังจากนั้น นำข้อมูลจากสองส่วนข้างต้นมาวิเคราะห์ร่วมกันกับเอกสารและข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและกำหนดรูปแบบและลำดับการแสดงผลข้อมูล ที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับคำถามในการวิจัย และกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา โดยให้ความสำคัญกับการแสดงผลข้อมูลที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน ตรงประเด็น มีความเป็นเหตุและผลเชื่อมโยงกัน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) คือทำข้อมูลหลายประเภทซึ่งได้มาจากหลายแหล่งหลายวิธีการ เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกต ให้อยู่ในรูปแบบของเอกสารที่เป็นระเบียบและเป็นระบบ สามารถเรียกมาใช้ได้สะดวกและตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ง่าย จากนั้นจึงแตก ข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วทั้งหมดเป็นหน่วยย่อยๆตามความหมายเฉพาะของแต่ละหน่วยเหล่านั้น มาเลือกเอาหน่วยที่มีความหมายตรงประเด็นกับเรื่องที่ทำการศึกษาวิเคราะห์ มาให้ชื่อหรือให้ รหัส เพื่อความสะดวกในการดำเนินการขั้นตอนต่อไปโดยการย่อ (Data Reduction) ทอนข้อมูลให้มีขนาดกระชับให้เหลือเอาไปส่วนที่วิเคราะห์จริงๆ เท่านั้น และนำเอาข้อมูลที่แตกออกเป็นหน่วยย่อยๆ และที่ได้รับการกำหนดรหัสเรียบร้อยแล้ว กลับมารวมกันเข้าใหม่ (Reassembling Data) แต่คราวนี้เป็นการรวมเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นกลุ่มๆ (Clustering) ตามลักษณะความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยเหล่านั้นมีต่อกัน ข้อมูลที่จัดเป็นกลุ่มเช่นนี้เริ่มมีความหมาย ที่เป็นประโยชน์ต่อการตอบคำถามวิจัย และเป็นพื้นฐานที่จะหาแบบแผน (Patterns) ของสิ่งที่ศึกษาและหาข้อสรุปสิ่งที่ได้ค้นพบในที่สุดที่เรียกว่า Data display คือการนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนา ข้อมูลที่นำเสนอจะเป็นวัตถุดิบที่จะเป็นการหาข้อสรุป ตีความและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย (Conclusion Interpretation and Verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูลรวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุป ความหมายที่ได้ นั้นมีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือ หลักการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การตรวจสอบภายใน และการตรวจสอบภายนอก (ชาย โปธิสิตา, 2554, หน้า 370-372) สำหรับการตรวจสอบภายในของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการนำเสนอคำอธิบาย หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลายของผู้เกี่ยวข้องกับพิพธิภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งได้อธิบายทั้งในทัศนะที่เห็นสอดคล้องกัน และแตกต่างกันอย่างครบถ้วนตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษา โดยไม่ได้ตัดทิ้งประเด็นใดประเด็นหนึ่ง อันจะส่งผลให้ผลการวิจัยที่ได้ไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ขณะเดียวกัน ได้ทำการตรวจสอบภายนอก ด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) กล่าวคือ การใช้กระบวนการวิธีที่หลากหลาย (The Multiple-Method Approach) ในการตรวจสอบข้อมูล ซึ่งจากหลักการตรวจสอบดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เพียงบางหลักการ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2557 หน้า 129-130) โดยข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้นอาจจะอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล ที่มาจากหลากหลายแหล่ง แสดงข้อมูล และหาข้อสรุป จากนั้นทำการตีความผลการวิจัยจากข้อค้นพบที่ได้ ส่วนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ใช้ทั้งการตรวจสอบภายในด้วยการนำเสนอคำอธิบาย

หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลาย ทั้งในทัศนะที่เห็นสอดคล้องกัน และแตกต่างกัน โดยไม่มองข้ามประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และทำการตรวจสอบภายนอก ในรูปแบบของการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยปรับใช้เฉพาะการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล

3.4 บทสรุป

โดยภาพรวมของบทที่ 3 ได้กล่าวถึงระเบียบวิธี ในการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนแรก การออกแบบการวิจัย มุ่งเน้นที่การวิจัยเชิงคุณภาพอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีความรู้เชิงคุณภาพ ที่เชื่อว่า การศึกษาในโลกแห่งความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นตามธรรมชาติ เป็นการวิจัยที่เปิดกว้าง ดำเนินไปตามหลักตรรกะแบบอุปมัยให้ความสนใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม คำนึงถึงบริบทของสิ่งที่ศึกษา ผู้วิจัยเข้าไปติดต่อเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจกับพลวัตของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญกับการศึกษาเฉพาะกรณี ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน บ้านภัณฑารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ขณะที่หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑสถาน สมาชิกในชุมชนและนักวิชาการ

ขั้นตอนที่สอง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลา รวม 45 วัน ในลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ประกอบด้วย (1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (3) การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิจัยเอกสาร เพื่อให้ข้อมูลที่รวบรวมได้มีความครอบคลุม และสามารถตอบคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้อย่างครบถ้วน

ขั้นตอนสุดท้าย การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล ที่มาจากหลากหลายแหล่ง แสดงข้อมูล และหาข้อสรุป จากนั้นทำการตีความผลการวิจัยจากข้อค้นพบที่ได้ส่วนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ใช้ทั้งการตรวจสอบภายในด้วยการนำเสนอคำอธิบาย หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลาย ทั้งในทัศนะที่เห็นสอดคล้องกัน และแตกต่างกัน โดยไม่มองข้ามประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และทำการตรวจสอบภายนอก ในรูปแบบของการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยปรับใช้เฉพาะการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ศึกษากรณีพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ โดยเป็นการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยตรงประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตในภาคสนาม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำการวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงไปตามลำดับและตามประเด็นที่ได้กำหนด ในกรอบแนวคิด ในการวิจัยที่เป็นการเชื่อมโยงกับคำถามของการวิจัยครั้งนี้ในประเด็นของ 1) ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาเป็นอย่างไร 2) การบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ เป็นอย่างไร 3) รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของประเทศไทย ควรมีลักษณะเป็นเช่นไร

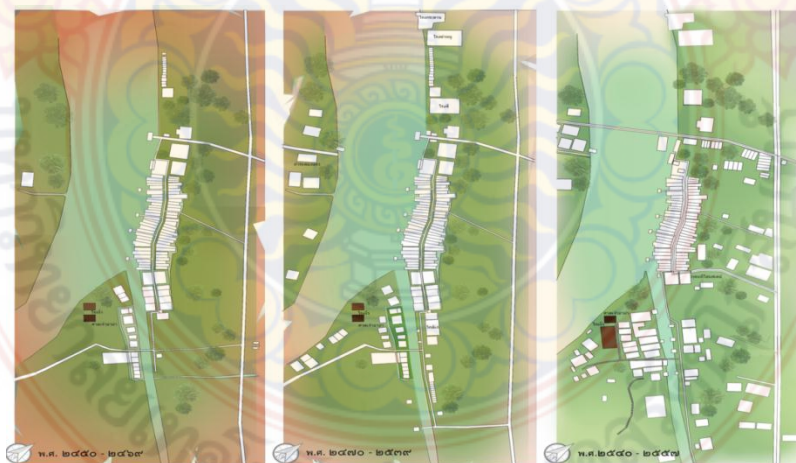
4.1 ความเป็นมา และบริบทของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตลาดลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ตั้งอยู่ในตลาดริมน้ำลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งถือว่าเป็นตลาดริมน้ำโบราณ ที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีตโดยเฉพาะในบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม นับเป็นตลาดที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจดังคำบอกเล่าของสมาชิกผู้ที่อยู่ในชุมชน กล่าวว่า “ที่บ้านลำพญา เมื่อก่อนขายดีมากพูดได้ว่าตลาดไม่มีวันหลับ คนทุกพล่านมากค้าขายกันเปิดร้านแต่เช้ามีดตี 4 ตี 5 ปิดร้านก็ 3-4 ทุ่ม” (ลือชา แซ่ลี, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2558) และ “ภายในตลาดมีร้านค้าอุปโภค เช่น ร้านค้าทอง ทำผม ถ่ายรูป ขายเครื่องบวช ทำขนมจันอับ ขนมเปียะ ฯลฯ” (ฐานปณิย์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558) “ส่งผลให้บริเวณลุ่มน้ำแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในฐานะ ศูนย์กลางทางการค้าริมน้ำ หรือเรียกว่า ตลาดชุมชนริมน้ำ (Waterfront Community Markets) โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5-7 นับเป็นช่วงเวลาที่ตลาดเกิดขึ้นมากที่สุด เนื่องจากเป็นยุคที่การสัญจรและการขนส่งทางน้ำมีความเฟื่องฟู”(Kritaporn Haocharoen, Wannasilpa Peerapun and Khaisri Paksukchareem, 2011, pp. 23-28)

สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “ตลาดริมน้ำลำพญา เคยเป็นศูนย์รวมในการเดินทางขึ้นล่องทางน้ำ ทางด้านเหนือไปสุพรรณบุรี ล่องใต้ไปสถานีจิวรายนั้งรถไฟเข้ากรุงเทพฯ” (ฐานประณีต เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2558) ไม่ว่าจะเป็นตลาดลำพญา ตลาดบางเลน ตลาดบางหลวง ตลาดท่านา ตลาดจิวราย ตลาดดอนหวาย ตลาดห้วยพลู ฯลฯ และจากการสังเกตตลาดเหล่านี้พบว่าองค์ประกอบที่เหมือนกันใน 5 ประการ คือ รูปแบบอาคารที่เป็นเรือนแถวไม้สำหรับค้าขายและอยู่อาศัยควบคู่กัน ทำเทียบเรือสำหรับขนส่งสินค้า วัดและศาลเจ้าหรือโรงเจ คนจีน และสินค้าอุปโภคบริโภค นับเป็นเอกลักษณ์สำคัญของตลาดเหล่านี้ที่แตกต่างจากแหล่งค้าขายหรือชุมชนทั่วไป พื้นที่ตลาดเก่าริมน้ำลำพญาของตำบลลำพญา เป็นชุมชนตลาดแห่งหนึ่ง ที่ปัจจุบันยังคงมีการอยู่อาศัยและการค้าขายในแบบดั้งเดิมควบคู่กับการเปิดบ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งจุดถ่ายรูปพิพิธภัณฑ์และโฮมสเตย์ รวมทั้งมีสินค้าที่ระลึกและสินค้าในท้องถิ่นวางขายหน้าบ้าน สภาพโดยทั่วไปของตลาดในปัจจุบัน ตัวอาคารบ้านเรือนบางส่วนถูกตัดแปลงไปจากเดิมบางส่วนทรุดโทรมลงตามกาลเวลา ผู้ที่อาศัยอยู่โดยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ “ไม่ได้ทำอะไรแล้ว คนมีฝีมือทำอาหาร ขนมนอร่อยไม่มีใครทำ ร้านขายทองและทำทองมีอยู่หลายร้าน ก็หมดรุ่นแล้วที่จะทำต่อเนื่อง ร้ายขายยาแผนโบราณมีสองร้านก็ปิดตัวลงร้านกาแฟที่ชงแบบโบราณใช้กระป๋องนมเป็นภาชนะใส่กาแฟแล้วมีเชือกร้อยสำหรับหิ้วไม่มีแล้ว ร้านขายหม้อปั้นดินเผา ก็ไม่มีคนนิยมก็ต้องปิดตัวเหมือนกัน” (อารีย์ สุทธิรักษ์, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2558) คนรุ่นลูกหลานมักไปศึกษาต่อและทำงานในกรุงเทพฯ รวมทั้งชุมชนยังขาดการวางแผนการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างรอบด้านเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมใหม่ที่ต่อเนื่องมาจากตลาดน้ำวัดลำพญา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

ภาพที่ 6 แผนผังเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตลาดริมน้ำลำพญา

ที่มา : The Emergence and Transformation Processes of Waterfront Community Markets in Tha Chin River Basin

สภาพปัจจุบันของตลาดเก่าริมน้ำลำพญา อยู่ในเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ ซึ่งทำการสำรวจในช่วงปี 2456 (กรมแผนที่ทหาร) แสดงให้เห็นว่าตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี (หรือแม่น้ำท่าจีน) และเขียนว่า “ตลาดลำพระยา” ในปัจจุบันใช้ชื่อว่า “ตลาดลำพญา” สอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจก่อนนะค่ะว่า ครั้งแรกที่เข้าไปที่ตลาดเก่าลำพญา ไม่เคยทราบมาก่อนว่า มีบ้านกัณฑ์ราษฎร์อยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ ไม่ทราบด้วยซ้ำว่าตรงนี้คือตลาดเก่าลำพญา ตอนนั้นล่องเรือจากตลาดน้ำผ่าน แต่ก็ไม่ได้ทราบว่าคือตลาดเก่าลำพญา หลังจากนั้นก็ลืมไปเลยจนกระทั่ง ราวปี 2556 ได้เข้าไปสำรวจพื้นที่ทำวิจัย ช่วงนั้นทำวิจัยเกี่ยวกับตลาดเก่าริมน้ำดั้งเดิมที่มีอยู่ในลุ่มน้ำนครชัยศรีทุกแห่ง ก็จะต้องเดินทางไปสำรวจตลาดเก่าทุกตลาดตามที่แสดงอยู่ในแผนที่โบราณ ซึ่งตลาดริมน้ำลำพญา ก็เป็นตลาดหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ โดยพบชื่อว่า “ตลาดลำพระยา” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558) ตัวตลาดตั้งขนานกับแม่น้ำ และอยู่ติดปากคลองนราภิรมย์ ซึ่งแยกจากแม่น้ำนครชัยศรี ตรงปากคลองมีศาลเจ้าแม่ทับทิม รวมทั้งมีท่าเรือ (โป๊ะ) เป็นระยะๆ ประมาณ 3-4 ท่า บางท่าเคยเป็นจุดที่ใช้ขึ้นลงสินค้าในอดีต บริเวณใกล้เคียงมีวัดลำพญา ซึ่งในปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของตลาดน้ำ โดยการเข้าสู่ตัวตลาดเข้าถึงได้ด้วยการเดินทางเท้าหรือยานพาหนะขนาดเล็ก ตัวอาคารในตลาดเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคาร หันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางเป็น ทางเดินมีหลังคาคลุมตลอดแนวกว้างประมาณ 3-4 เมตรสอดคล้องกับผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกได้กล่าวว่า “ตลาดลำพญา เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ประมาณ 50 ห้อง ตั้งเป็นแถว 2 แถวตรงกลางเป็นทางเดิน” (ฐาปณีย์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558) เรือนแถวส่วนใหญ่มีการปรับปรุงเพื่ออยู่อาศัยเป็นหลัก โดยเป็นการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุสมัยใหม่ ยกพื้นสูงเพื่อให้พื้นระดับน้ำท่วม ทางเดินส่วนที่เป็นหลังคาคลุมก็ได้เปลี่ยนเป็นวัสดุสมัยใหม่ทั้งหมด อาคารบางส่วนยังคงสภาพเดิมทั้งที่ปิดไว้และเปิดค้าขาย บางร้านยังคงกลิ่นอายรูปแบบและให้บริการแบบดั้งเดิม สินค้าที่จำหน่ายมีสิ่งของเครื่องใช้ อาหารสด อาหารแห้ง เสื้อผ้า เครื่องมือทำการเกษตร ตัดผมบุรุษ เสริมสวยสตรี ตัดเย็บผ้า ฯลฯ สอดคล้องกับผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “ตอนนั้น ขับรถผ่านด้านนอก แต่สังเกตเห็นหลังคาคลุมบ้านสร้างติดๆ กัน มีทางเข้าเล็กๆ เลยแวะแล้วเข้าไปในชุมชน สิ่งที่พบตอนนั้น คือ บ้านเรือนบางส่วนจะถูกปิด มีบางหลังที่ยังคงขายของ ดูจากลักษณะแล้วน่าจะเป็นการค้าขายกันมาดั้งเดิม เช่นของชำ อุปกรณ์ทำการเกษตร เสื้อผ้า ร้านตัดผม สภาพทั่วไปค่อนข้างเงียบสงบ พื้นทางเดินและหน้าบ้านดูเป็นระเบียบ และสะอาด บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกปล่อยให้ทรุดโทรม เหมือนจะมีการดูแลอย่างดี มีการเปลี่ยนวัสดุให้ทนทานมากขึ้น” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558) โดยร้านค้าเหล่านั้นเปิดขายทุกวันเช้าถึงเย็น สินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่สั่งมาจากนครปฐม บางส่วนจะมาจากกรุงเทพฯ โดยมีคนมาส่งที่ตลาดและบางส่วนอาจเดินทางไปซื้อเอง และจากการสังเกตพบว่า ลูกค้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ช่วงวันหยุดที่มีตลาดน้ำ จึงมีร้านเปิดมากขึ้นบาง

บ้านทำอาหารคาวหวาน ขนม เครื่องดื่มมาวางขายหน้าร้าน และบางบ้านเปิดให้เข้าชมในลักษณะกึ่งพิพิธภัณฑ์รวมทั้งมีที่พักค้างคืนในแบบโฮมสเตย์ โดยปรับปรุงบ้านโบราณที่มีอายุกว่าร้อยปี พื้นที่ว่างด้านหน้าของกลุ่มเรือนแถวได้รับการดูแลให้สะอาด และค่อนข้างเป็นระเบียบ ผู้อยู่อาศัยที่พบมีทั้งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน วัยกลางคน และเด็ก สอดคล้องกับการสัมภาษณ์พบว่า สมาชิกในชุมชน กล่าวว่า “ตัวเองเป็นคนพื้นที่เห็นตลาดบ้านเรามาตั้งแต่ตอนยังเด็ก ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ของผู้คนที่อยู่เป็นคนจีนดั้งเดิมได้ย้ายถิ่นจากเมืองจีน มาอาศัยรวมกันที่นี่ ขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนจึงมีอยู่ที่นี่ เยอะแยะไม่ว่า จะเป็นประเพณีไหว้เจ้า เชิดสิงห์โต การเล่นเครื่องดนตรีจีน การแสดงงิ้ว ไปไหนมาไหนก็ใช้เรือเป็นหลักหรือใช้เรือหาปลา เช่น เรือผีหลอก เรือส่งของ เรือหางยาว เรือฟ่าง เรือแม่ลี่ ฯลฯ เดี่ยวนี้เรือไม่มีให้เห็นแล้ว” (มณฑิตา ปุตตธรรมกุล, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2558) โดยรุ่นกึ่งเป็นรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาตั้งรกราก ส่วนรุ่นที่อาศัยในปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือ รุ่นหลาน แต่รุ่นลูกซึ่งเป็นรุ่นที่ 3 จะอาศัยอยู่มากที่สุด ซึ่งมีอายุราว 50-70 ปี ชาวบ้านจะรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลเกือบทั้งหมด

ปัจจุบันตลาดเก่าริมน้ำนี้ได้ซบเซาลง นับตั้งแต่โครงข่ายถนนได้กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ และมีบทบาทมากกว่าแม่น้ำลำคลอง ตลาดหลายแห่งปิดตัวลงเหลือเพียงการอยู่อาศัย บางแห่งเหลือเพียงการค้าขายเล็ก ๆ น้อยๆ และบางแห่งได้ฟื้นฟูขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งสำคัญเหนืออื่นใด คือ ตลาดเหล่านี้กำลังสูญเสียดุลยภาพ ดังคำให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “อาคารบ้านเรือนขาดการฟื้นฟูดูแลวิถีทางวัฒนธรรมบางอย่างกำลังสูญหาย” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558) เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน ต่อเติม รื้อถอนสร้างใหม่ ให้คงทนถาวร และตอบสนองการใช้สอยได้มากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันตลาดชุมชนเหล่านี้ล้วนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มีคุณค่า ปรากฏผ่านการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และการใช้สอยพื้นที่ ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างเชื้อชาติทั้งไทย จีน มอญ สั่งสมผ่านกาลเวลา จนกลายเป็น “มรดกวัฒนธรรม” (Cultural Heritage) ของชุมชนตลาดเก่าริมน้ำที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ยิ่งสอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึก ได้กล่าวว่า “ตลาดชุมชนนี้มีวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตและการใช้สอยพื้นที่ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากเมื่อก่อนถึงวันนี้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่อยู่กับท้องถิ่นเรื่อยมา” (สุรพล พรชัย, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558) ทำให้คนในชุมชนล้าพญาได้ตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะต้องอนุรักษ์รักษาสีของที่มีมาในอดีต รวมทั้งวิถีชีวิต ภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาจากบรรพบุรุษ ตามแนวทางของคณาจารย์ โดยเก็บสะสมภายในบ้านหรือสถานที่ของคนในชุมชนเองเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ สืบทอด และพัฒนาการจนเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังคำให้สัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์รักษ์ ดังนี้

“เจ้าของบ้านภัณฑารักษ์ตั้งใจที่จะอนุรักษ์สิ่งที่บรรพบุรุษสร้างสมไว้ ทั้งสิ่งของเก่าที่มีอยู่ และของสะสมส่วนตัวของครอบครัวที่สะท้อนชีวิตในอดีตให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป จึงมุ่งเน้นการใช้บ้านที่มีอยู่ สิ่งแวดล้อมแบบเดิมๆ บอกเล่าวิถีชุมชน ใช้ทุนส่วนตัวเปิดบริการให้ชมฟรี เป็นเครือข่ายวัฒนธรรม ร่วมจัดแสดงนิทรรศการกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำลำพญาหลายปี” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

“บ้านภัณฑารักษ์ เป็นสถานที่รวบรวมของเล่นของใช้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นมรดกตกทอดที่เก็บรวบรวมสะสมสิ่งของที่มีคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจ” (สุรีย์ ดนุศล, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

“บ้านภัณฑารักษ์ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บสะสมของเก่าเมื่อครั้งอดีต และเป็นแหล่งรวมของสะสมที่ทรงคุณค่าทั้งของเก่าโบราณและของสะสมทั้งในและต่างประเทศ จากความมุ่งมั่นจนทำให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เป็นแหล่งที่ชวนท่องเที่ยว เป็นเอกลักษณ์ของตลาดเก่าลำพญาและตลาดน้ำวัดลำพญา” (สุทธิชัย ปุตตรธรรมกุล, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

“มีบ้านหลังหนึ่งที่เปิดไฟเห็นแสงสว่างเด่นกว่าหลังอื่นๆ ซึ่งดูเหมือนเป็นบ้านที่เจ้าของใช้อยู่อาศัยหรือทำกิจการอะไรสักอย่าง จนกระทั่งได้พบกับรอยยิ้มของเจ้าของบ้านยืนอยู่ตรงหน้าบ้าน และคำเชื้อเชิญให้เข้าไปชมจึงทำให้รู้จัก “บ้านภัณฑารักษ์” ในวันนั้น จากที่ลังเลว่า ตั้งใจจะมาเพียงเพื่อสำรวจตำแหน่งตลาด แล้ววันหลังค่อยแวะมาใหม่ ก็ต้องเปลี่ยนใจ ตอนนั้นจึงตัดสินใจเข้าไปชมภายในบ้าน ทั้งเดินชมของสะสม ชมการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน รวมทั้งได้สอบถามเรื่องราวความเป็นมาของตลาดและของบ้านภัณฑารักษ์ด้วย จึงทำให้ทราบว่า ของที่จัดแสดงล้วนเป็นของที่คนในบ้านช่วยกันเก็บสะสมมา ทั้งของเล่น ของใช้ ของที่ระลึก ของหายาก ซึ่งบางอย่างยังสามารถใช้งานได้จริง และสิ่งของต่างๆ อย่างล้วนมีเรื่องราวมีที่มา” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการของคนในชุมชนที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนา เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ได้เห็นถึงความสามารถของภูมิปัญญา ในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อและประเพณี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่หลงเหลือจากอดีต มีเอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียมรดกภูมิปัญญา การอนุรักษ์ รักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงเป็นวิถีทางของทางเลือกทาง

หนึ่งของการอนุรักษ์รักษากฎมึปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่สามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

4.2 การบริหาร ด้านพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน บ้านภัณฑาทาร์กษั

จากการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน บ้านภัณฑาทาร์กษัพบว่า พิพิธภัณฑท์บ้านภัณฑาทาร์กษัมีการจัดพิพิธภัณฑท์มุ่งเน้นที่จะสร้างอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑท์บ้านภัณฑาทาร์กษัที่ก่อให้เกิดความแตกต่างจากพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นทั่วไปที่นอกจากจะเป็นพิพิธภัณฑท์ตามลักษณะของพิพิธภัณฑท์วิทยากรระแสบใหม่ที่สนับสนุนให้ชุมชนชาวบ้านรักษาและสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยไม่สร้างอาคารพิพิธภัณฑท์ แต่อาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมทั้งอาคารสถานที่เดิมที่มีอยู่ เป็นสิ่งบอกร่องราวของวิถีชีวิตชุมชนแล้วการสร้างควมมีชีวิตให้กับตัวของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเองดังคำให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “สภาพแวดล้อมรอบๆ บ้านภัณฑาทาร์กษั โดยรวมมีบรรยากาศที่ดีนะคะ จริงๆ อาจจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ มีบรรยากาศของความเป็นชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่ดี และมีบรรยากาศของความเป็นชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ก็คือว่า บรรยากาศของความเป็นชุมชนเพื่ออยู่อาศัยที่ดีตรงที่ว่า สภาพโดยรวม ทั้งส่วนที่เป็นหน้าบ้านและส่วนที่เป็นพื้นที่ส่วนกลาง เช่น บริเวณทางเดิน ก็จะมีควมสะอาด เป็นระเบียบ มีความเงียบสงบ แต่ไม่น่ากลัวและไม่เปลี่ยว มีร้านค้าเปิดขายสินค้าอยู่ประปราย ทั้งของกินของใช้ ตลอดแนวกลุ่มเรือนพื้นถิ่น แม้จะมีบางหลังที่อยู่อาศัยอย่างเดี่ยวหรือถูกปิดไว้ สภาพแวดล้อมที่ดีเช่นนี้ จึงส่งเสริมให้พื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑท์บ้านภัณฑาทาร์กษั มีบรรยากาศของความเป็นชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี จากพื้นฐานของความเป็นย่านพักอาศัยที่ดี บรรยากาศของความเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีพื้นฐานที่ดี มาจากการอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่เองก่อน นอกจากนั้น เวลาเข้าไปในชุมชน ในฐานะนักท่องเที่ยว มีความรู้สึกว่าจะไม่ได้ถูกจับจ้องว่าเป็นคนนอกที่เข้าสู่พื้นที่เฉพาะ แต่รู้สึกปกติและเป็นกันเอง ทั้งๆ ที่ปกติของการที่เราเป็นคนนอก ก็จะชอบมอง ชอบสังเกต เพื่อควว่าอะไรเป็นอะไรบ้างเพื่อหามุมถ่ายภาพบ้าง ซึ่งผู้คนในตลาดที่นี่ก็ไม่ได้แสดงให้รู้สึกวว่าเราไปรบกวนคนในพื้นที่ แต่สิ่งที่น่าเสียดาย คือ การที่สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำ ถูกเปลี่ยนสภาพไปมาก บางส่วนถูกเปลี่ยนไปใช้วัสดุสมัยใหม่ทดแทน โดยเฉพาะบริเวณหลังคาคลุมทางเดินตรงกลาง อันนี้เปลี่ยนแปลงเร็วเกินไป แต่ในส่วนที่เป็นบ้านพักอาศัยและร้านค้าที่ยังคงค้าขายอยู่ บางหลังยังคงสภาพเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งน่ารักมาก ที่เจ้าของพยายามคงสภาพมันไว้ สมัยนี้ทำได้ยากมาก ดีใจ ที่ ยังคงสภาพเดิมๆ ไว้ในคนรุ่นหลังได้เห็น ได้เรียนรู้” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558) ถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวพิพิธภัณฑท์คือ

4.2.1 การกำหนดรูปแบบของการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑท์ ได้แก่

1) การประยุกต์ การจัดแสดงโดยการผสมผสานสิ่งของภายในพิพิธภัณฑ์กับสิ่งของที่จัดแสดงให้มีความกลมกลืน และให้มีความน่าสนใจทุกจุดที่จัดแสดงให้กับผู้เยี่ยมชมทุกเพศทุกวัย สอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า

“สภาพแวดล้อมของพิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์ มีการประยุกต์ของร่วมสมัยใหม่ร่วมกับของในอดีตได้ลงตัว” (กำไล โกฎหอม, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2558)

“จากที่เข้าเยี่ยมชมรู้สึกว่าได้ย้อนกลับไปในช่วงเวลานั้นและการได้นำสิ่งที่เราเจออาจจะดูไม่มีคุณค่าใดๆ แต่เจ้าของบ้านได้นำมาจัดและแนะนำประวัติความเป็นมาของสิ่งของแต่ละชิ้นทำให้เรารู้สึกมีคุณค่าทางด้านจิตใจมาก พร้อมกับการจัดแสดงมีความกลมกลืน มีความน่าสนใจทุกจุด แต่ละมุมมองของพิพิธภัณฑ์มีความเป็นพิเศษ” (วุฒิชัย ศรีมันตะ, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2558)

“การจัดสถานที่ของบ้านภัณฑารักษ์เป็นหมวดหมู่อยู่แล้วการนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ น่าสนใจ ความมีเสน่ห์คือการรักษาสภาพดั้งเดิมของการเป็นบ้านริมน้ำ เสนอแนะให้มีสัญลักษณ์ประจำพิพิธภัณฑ์เพื่ออำนวยความสะดวก” (สุทธิชัย ปุตตธรรมกุล, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

2) บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์ เป็นการสร้างให้สามารถรับรู้ได้ด้วยการสัมผัสที่จับต้องได้และเข้าถึงความเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีชีวิต ได้แก่ 1) ความสะอาดในพื้นที่จัดแสดง รวมทั้งสิ่งของที่จัดแสดง และห้องน้ำ 2) แสงสว่างที่เพียงพอต่อพื้นที่ 3) อุณหภูมิที่เหมาะสมและระบบระบายอากาศ 4) สร้างกลิ่นและเสียงที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย 5) การต้อนรับและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี 6) เรื่องราวที่น่าสนใจของสิ่งของที่จัดแสดง 7) พื้นที่ในการบันทึกความทรงจำและสัมผัสกับบรรยากาศให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นบ้านสอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า

“จุดเด่นของบ้านภัณฑารักษ์ คือ การให้บริการที่เข้าถึงง่ายเป็นกันเอง และมีความตั้งใจ และมีความเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้เยี่ยมชม บรรยากาศเย็นสบาย แสงสว่างดี ปลอดภัย อีกทั้งไม่เก็บบริการเข้าชม” (ปรีชา ชื่นวิภาสกุล, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2558)

“เมื่อก่อน (10 กว่าปีที่ผ่านมา) บ้านนี้เป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ริมน้ำ บ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ในตลาดเก่าลำพญาเป็นเรื่องราวมากมายในอดีต ที่รับรู้ได้ผ่านของสะสม ที่มีคุณค่าทางจิตใจมากมายที่ถูกดูแลเป็นอย่างดี ของแต่ละชิ้นถูกนำมาเรียงร้อยเรื่องราวและถูกถ่ายทอดออกจากใจที่เปี่ยมไปด้วยความสุขใจที่เต็มไปด้วยความภาคภูมิใจมีความสุขทุกครั้งที่ได้ถ่ายทอดมันออกมาด้วยความสุขให้คนแล้วคนเล่า โดยไม่ขายเบี่ยงที่นำเสนอเลย สิ่งเหล่านี้เื้ออำนวยการให้พิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์สร้างความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง” (พรรณา เมิลล์, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2558)

“ความเด่นชัดของพิพิธภัณฑ์ บ้านภัณฑารักษ์ คือ การอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติของกลุ่มแม่น้ำท่าจีน ชานระบียงหลังบ้านเล็กๆ ที่ต่อขึ้นไปในแม่น้ำกลายเป็นจุดพักผ่อน ผ่อนคลายจากงานประจำ แม่น้ำที่ไหลเอื่อย ๆ ลมพัดเย็นสบาย มีปลาเสื่อพ่นน้ำ ปลาขาวหางแดงว่ายน้ำกันเป็นกลุ่มๆ

มันเป็นธรรมชาติที่เกื้อหนุนให้พิพิธภัณฑสถานภัณฑาคารักษ์มีระบบนิเวศน์ที่สมดุล โดดเด่นแตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานอื่นๆ ในความคิดของคนเมือง” (ประมวล เจริญดี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2558)

“การนำเสนอที่น่าสนใจ มีการใช้แสง สี เสียง กลิ่นหอม ปรับอากาศเย็นสบาย จุดเด่นมี การพัฒนาและอยู่ได้ด้วยตัวเอง” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

“การจัดสถานที่และการนำเสนอดี จุดเด่นของพิพิธภัณฑสถานยังคงความดั้งเดิมเอกลักษณ์ของชุมชน” (ละเอียด ลังกาแกม, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

“คนในบ้านสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างน่าสนใจ รวมทั้ง ยังมีการอาศัยอยู่ในบ้านอีกด้วย ซึ่งการใช้สอยได้จริงในบ้านเก่า ร่วมกับการเปิดให้เข้าชมได้ในทุกๆ ส่วนของบ้านด้วยนี้ ทำให้รู้สึกประทับใจพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ รู้สึกเหมือนเป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิต แทบไม่น่าเชื่อว่า ที่ตลาดแห่งนี้มีพิพิธภัณฑสถานแบบนี้ด้วย” (ฐาปนีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

4.2.2 การใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ 1) คอมพิวเตอร์ 2) ระบบกล้องวงจรปิด 3) เครื่องเสียง เป็นต้น สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์เชิงลึกที่ว่า “บรรยากาศมีกลิ่นอายของความเป็นไทยแต่ผสมผสานด้วยเทคโนโลยีสมัยปัจจุบันเข้ามาทำให้คนทุกเพศทุกวัยอยากเข้าไปสัมผัสด้วยความเต็มใจอย่างมีความสุข” (กำไล โกฎหอม, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2558) และ “มีการนำเสนอในรูปแบบที่ตื่นตาตื่นใจด้วย แสง สี เสียง กลิ่น แล้ว ยังมีการนำนวัตกรรมทางเทคโนโลยีมาเสนอ ได้แก่ ภาพพิศวง ภาพ 3 มิติ ด้วยคอมพิวเตอร์” (ฐาปนีย์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

4.2.3 การจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้ด้อยโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชม เช่น การเยี่ยมชมของผู้พิการ หรือคนชรา ความปลอดภัยในการเยี่ยมชมของเด็กเล็ก การเพิ่มความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเช่น บริเวณจุดชมทัศนียภาพ จุดให้อาหารปลา ที่ต้องการความมั่นคงแข็งแรง และมีการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ พร้อมกับการจัดเตรียมชุดปฐมพยาบาลโดยพื้นฐาน เป็นต้น สอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า “จัดสถานที่ได้ลงตัว แบ่งพื้นที่ใช้สอย จัดแสดง ที่นั่งพัก ชมวิว ให้อาหารปลา การให้บริการทุกเพศทุกวัย ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ สะดวก ปลอดภัย” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

4.2.4 รูปแบบบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยการใช้วิทยาการบริหารเพื่อการขับเคลื่อนพิพิธภัณฑสถานให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืน จากระยะที่ผ่านมาพิพิธภัณฑสถานภัณฑาคารักษ์ได้เปิดให้บริการ เพื่อทำหน้าที่ในสร้างคุณประโยชน์ให้กับชุมชนตำบลลำพญาและภายนอกชุมชนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 4 ปี หลังจากการได้รับการรับรองการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑสถาน โดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมในการเยี่ยมชมและไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากภาคส่วนใดๆ ทั้งสิ้น เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ดีถือว่ามีความยั่งยืน โดยจากศึกษาจากภาคสนามพบว่า การดำรงอยู่ได้ของพิพิธภัณฑสถานภัณฑาคารักษ์ มาจากแนวทางของการนำวิทยาการบริหารสมัยใหม่ในทฤษฎีทฤษฎี

การบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารตามหลักการของ (Henry Fayol) เกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการด้วยกันคือ

1) การวางแผน (Planning) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้กำหนดแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติตลอดจนกลยุทธ์ (Strategy) ในการบริหารไว้เป็นแนวทางการทำงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อให้การบริหารงานมุ่งสู่ความสำเร็จได้ พร้อมกับคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการบริหารดังนี้

- 1.1) เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งของร่วมสมัยที่นับวันจะลึ้มเลือน
- 1.2) เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
- 1.3) เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนรวมทั้งบุคลากรหรือสถาบันภาครัฐ และ

เอกชน

- 1.4) เพื่อเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวท้องถิ่น
- 1.5) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ
- 1.6) เพื่อเป็นส่วนร่วมในการเชื่อมโยงของสมาชิกชุมชนกับงานด้าน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

2) วิสัยทัศน์ (Vision)

เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านคุณภาพที่สร้างคุณค่าต่อชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับสังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

3) พันธกิจ (Mission)

3.1) จัดแสดงสิ่งของสะสมร่วมสมัย จากอดีต-ปัจจุบัน ของความเป็นพื้นบ้านที่ น่าสนใจ

3.2) การสร้างรายได้โดยพึ่งพาตนเอง

3.3) พัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3.4) สร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ในทุกด้านของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน

3.5) เป็นศูนย์กลางของให้บริการการเรียนรู้ของชุมชนให้กับประชาชนทั่วไปใน ทุกเพศทุกวัย รวมทั้งสถาบัน องค์กร ของภาครัฐและภาคเอกชน

3.6) การกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่นจากการท่องเที่ยว

4) การวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์จากสภาพการณ์ซึ่งสอดคล้องกับการ สัมภาษณ์เชิงลึกจากนักวิชาการที่เข้ามาวิจัยเกี่ยวกับตลาดริมน้ำให้ความเห็นไว้ว่า “บริบทที่เอื้ออำนวย ต่อการบริหารพิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์ มีหลายประการ ประการแรก คือ การที่บ้านภัณฑารักษ์ ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นชุมชนเก่าแก่ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งทางด้านสังคม

วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่คนในพื้นที่ดำเนินอยู่หรือสืบทอดกันมา ซึ่งหาซื้อหรือสร้างใหม่ทดแทนไม่ได้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้คนทั่วไปอยากเข้ามาเที่ยว คุณค่าเหล่านี้ไม่มีที่อื่น และที่อื่นไม่มี สร้างเลียนแบบไม่ได้ นอกจากนั้น ประการที่ 2 การมีเครือข่ายการท่องเที่ยวของตลาดน้ำ ที่มีการล่องเรือนำนักท่องเที่ยวเข้ามาให้ได้รู้จักบ้านภัณฑารักษ์ในเบื้องต้น โดยไม่จำเป็นต้องใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่อ ประการที่ 3 ตัวบ้านภัณฑารักษ์ มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร ก็คือ คนที่เคยมาแล้ว ก็ยังกลับมาอีก แบบว่าประทับใจก็จะเข้ามาเที่ยวเอง อันนี้ถือว่ามีความยั่งยืน เพราะคนที่มาเที่ยวมีความรู้สึกอยากมาแล้วอยากมาอีก เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ตัวบ้านภัณฑารักษ์ มีจุดขายในตัวเองอย่างแท้จริง แม้คนที่มาเที่ยวจะไม่ได้มากันมากมาย ถล่มทลายหรือมาตามกระแส แต่เป็นการมาเพราะอยากจะมาจริงๆ เป็นการทยอยมาซึ่งก็ทำให้ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบจากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามากจนเกินไปนอกจากนั้น ประการที่ 4 การที่มองเห็นว่า บ้านข้างๆ หลายๆ หลังในชุมชนได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ให้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับจัดแสดงของสะสม เป็นจุดถ่ายภาพ พื้นที่ให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ใช้จัดแสดงผลงานและใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการฟื้นฟูชุมชนเก่า ฯลฯ รวมทั้ง การเปิดบ้านเพื่อขายของที่ระลึก หรือของกินของใช้เล็กๆ น้อยๆ ให้กับนักท่องเที่ยว อันนี้เป็นจุดเล็กๆ ที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งสนับสนุนให้การฟื้นฟูชุมชนเก่าที่นี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงที่บ้านภัณฑารักษ์เพียงหลังเดียว แต่ยังมีพลังสนับสนุนอยู่รอบๆ ด้วย ส่วนอุปสรรคในการบริหารพิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์ อาจเป็นเรื่องที่จืดจางหรือการเข้าถึงพื้นที่ที่คนทั่วไปมักมองว่าเป็นปัญหา จริงๆ แล้วอาจเป็นสิ่งที่ดี ที่จะช่วยจำกัดปริมาณผู้คนที่เข้ามาในพื้นที่ ช่วยคัดกรองคนบางส่วนทำให้คนที่มาเที่ยวที่นี้จริงๆ จึงจะมาและมักจะมีพื้นฐาน ในการตระหนักต่อการท่องเที่ยวในชุมชนเก่าอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม อุปสรรคที่สำคัญอย่างแท้จริงก็อาจเป็นความยินยอมพร้อมใจของคนในชุมชนเองที่ต้องการจะฟื้นฟู และรักษาพื้นที่นี้ไว้ให้สืบต่อไป และเอื้อให้คนนอกได้เข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ร่วมกัน เพราะหากคนในไม่ได้เห็นด้วยกับการฟื้นฟูพื้นที่จริงๆ ก็จะส่งผลกระทบต่อบ้านภัณฑารักษ์ บริหารจัดการอย่างเต็มรูปแบบที่ควรจะเป็นได้ยาก เพราะบางบ้านอาจพอใจหรือเคยชินที่จะอยู่อย่างสงบ แต่พอมีคนแปลกหน้าเข้ามาอาจเป็นการรบกวนการดำเนินชีวิตปกติ ดังนั้น คิดว่า เหล่านี้ คืออุปสรรคหรือปัญหาในการบริหารงานที่ต้องเฝ้าระวังอย่างถี่ถ้วน เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมากๆ” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

“นอกจากที่กล่าวมาแล้ว สภาพแวดล้อมที่ยังเป็นส่วนที่เอื้ออำนวยในหลายๆ ด้านด้วยกัน เช่น มีลำน้ำใหญ่ (แม่น้ำท่าจีน) ที่ยังคงมีความเป็นธรรมชาติ และร่องรอยวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังคงอยู่” (ปรีชา ชื่นวิภาสกุล, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2558) อีกทั้ง “การเดินทางสะดวกมีรถประจำทางใกล้กับตลาดน้ำวัดลำพญา มีเรือท่องเที่ยวมาแวะเยี่ยมชม พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ บ่อกุ้ง บ่อปลา โสมเตย ส่วนอุปสรรคนั้น เป็นเรื่องของการขาดประชาสัมพันธ์ ป้ายบอกเส้นทาง

และสถานที่จัดรถนักท่องเที่ยว” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558) โดยสรุปผลการวิเคราะห์ได้ต่อไป

ตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์ SWOT

จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
1.สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานอยู่ในพื้นที่ของตลาดเก่าที่มีอายุมากกว่า 100 ปี	1.พื้นที่ที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานเป็นพื้นที่ที่ได้มีการฟื้นฟูมาเป็นเวลานานกว่า 15 ปี
2.วิถีทางวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมยังคงอยู่	2.วิถีทางวัฒนธรรมพื้นบ้านขาดการสืบทอด
3.สถาปัตยกรรม บ้านเรือน ริมน้ำยังคงเป็นเอกลักษณ์	3.ไม่มีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างแท้จริง/ บ้านเรือนหลายหลังถูกปิดไว้ ไม่มีผู้อาศัยอยู่ประจำ
4.มีความพร้อมในระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน	4.ไม่มีระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ
5.มีสิ่งของสะสมที่นำมาจัดแสดงของครอบครัวจำนวนมากและหลากหลาย	5.ขาดผู้รู้และเข้าใจในเรื่องราวของสิ่งของสะสมที่จัดแสดง
โอกาส(O)	อุปสรรค(T)
1.สิ่งแวดล้อมด้านธรรมชาติทางน้ำยังคงดำรงอยู่	1.ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
2.ใกล้กับตลาดน้ำที่เป็นพื้นที่การท่องเที่ยว	2.ขาดการประชาสัมพันธ์
3.การเดินทางสะดวก	3.ที่จอดรถไม่เพียงพอ
4.เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ยังแฝงด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.ขาดความเข้าใจและประยุกต์ใช้ความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น
5.สามารถพัฒนาพิพิธภัณฑสถานได้รวดเร็วเนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑสถานของภาคเอกชน	5.ไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ

ที่มา : พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกษัตริย์

5) แผนเชิงกลยุทธ์

ประเด็นยุทธศาสตร์ 1 : รวบรวมสิ่งของสะสมที่สะท้อนความเป็นอดีตของความเป็นพื้นบ้าน

เป้าประสงค์ : เป็นการอนุรักษ์สิ่งของสะสมร่วมสมัยที่นับวันจะลืมนาน

กลยุทธ์ :

- 1.1 จัดหาและรวบรวมสิ่งของสะสมร่วมสมัยโดยมุ่งเน้นความเป็นพื้นบ้านและความน่าสนใจ

1.2 ศึกษาประวัติความเป็นมาของสิ่งของสะสมร่วมสมัยเพื่อรวบรวมข้อมูล

1.3 การจัดเตรียมความพร้อมภายในพิพิธภัณฑ์เพื่อการจัดแสดงตู้, แสงสว่าง, ระบบปรับอากาศ, ความสะอาด, ความปลอดภัย ฯลฯ

1.4 การจัดแสดงสิ่งของโดยมุ่งเน้นการป้องกันการโจรกรรมที่จัดแสดง

ประเด็นยุทธศาสตร์ 2 : สร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ในทุกด้านของความเป็นภูมิปัญญา
พื้นบ้าน

เป้าประสงค์ : เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนของประชาชนรวมทั้งบุคลากร หรือสถาบัน
ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

กลยุทธ์ :

2.1 การจัดเรียงสิ่งของอย่างเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการเยี่ยมชม

2.2 สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้เกิดอย่างต่อเนื่อง

2.3 จัดทำข้อมูลเพื่อการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งของที่จัดแสดง

2.4 การนำเสนออย่างเหมาะสม

ประเด็นยุทธศาสตร์ 3 : สร้างพิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางของให้บริการการเรียนรู้ด้านภูมิ
ปัญญาพื้นบ้านของชุมชนให้กับประชาชนทั่วไปรวมทั้งสถาบัน
องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

เป้าประสงค์ : ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่งานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
เป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักของสมชาชน

กลยุทธ์ :

3.1 เปิดให้เยี่ยมชมโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

3.2 ร่วมมือกับสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อการเผยแพร่งานด้านพิพิธภัณฑ์
พื้นบ้านสู่ระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด และ ประเทศ

3.3 สร้างคุณค่างานด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านให้เกิดต่อชุมชนและสังคมเช่น
เป็นแหล่งศึกษา

3.4 และเยี่ยมชมให้กับองค์การบริหารงานส่วนท้องถิ่นประจำตำบล
สถานศึกษา หน่วยงานของภาครัฐ และภาคเอกชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ 4 : เป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนชุมชนในด้าน การกระจายรายได้
ให้กับท้องถิ่นจากการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ : สมาชิกในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางน้ำโดยมี
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ :

- 4.1 เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตลาดน้ำ
- 4.2 จัดและดำเนินการสนับสนุนให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตริมน้ำ
- 4.3 จัดพิพิธภัณฑ์เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ 5 : พัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เป้าประสงค์ : เพื่อสร้างให้พิพิธภัณฑ์มีอัตลักษณ์ที่เป็นจุดเด่น และสะท้อนความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ความเพลิดเพลิน เป็นแบบอย่าง และดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตริมน้ำที่อยู่คู่ชุมชน

กลยุทธ์ :

- 5.1 บำรุงรักษาตัวพิพิธภัณฑ์ที่เป็นบ้านเรือนริมน้ำให้มีสภาพดั้งเดิม และมีความมั่นคง แข็งแรง ปลอดภัย
- 5.2 จัดหาสิ่งของสะสมพื้นบ้านเพิ่มเติม เพื่อการเรียนรู้เพิ่มความหลากหลาย
- 5.3 เพิ่มจุดน่าสนใจ ภายในตัวบ้าน ได้แก่ การให้แสงสว่างภายในจัดแสดงทุกตู้สร้างจุดถ่ายภาพภายในพิพิธภัณฑ์, เพิ่มจุดให้อาหารปลาตามธรรมชาติริมน้ำ
- 5.4 เข้าร่วมการจัดพิพิธภัณฑ์สัญจรในหน่วยงานภาครัฐ เพื่อประชาสัมพันธ์งานด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
- 5.5 เข้าร่วมในการเป็นวิทยากรให้องค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านในสถาบันการศึกษา

ประเด็นยุทธศาสตร์ 6 : การบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑ์โดยพึ่งพาตนเอง

เป้าประสงค์ : เป็นงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

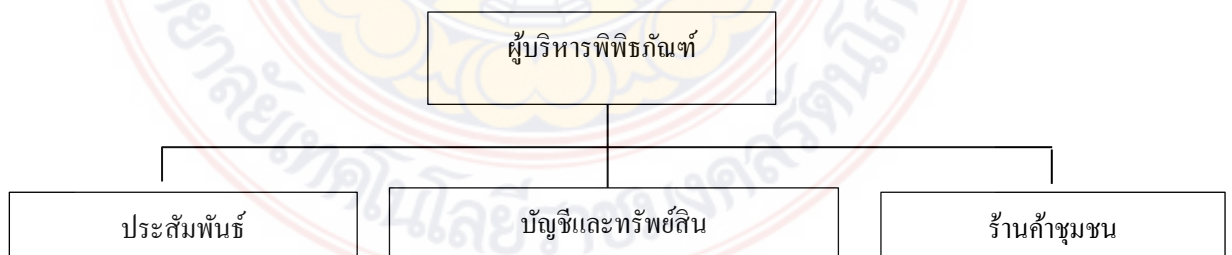
กลยุทธ์ : จัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชนโดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลาง และจำหน่ายในราคาขอมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้ รวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน

จากข้อสรุปของการสัมภาษณ์เชิงลึก ในมุมมองนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการบริหารพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านภัณฑารักษ์นั้นได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้ การวางแผน การจัดสถานที่

การให้บริการ การนำเสนอ จุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย “คิดว่า ดีมากเลยคะ คิดว่าการนำเสนอของบ้านภัณฑารักษ์มีความเป็นธรรมชาติ มีความเป็นกันเองมากให้ความรู้สึกเหมือนมาเที่ยวบ้านของเพื่อนที่รู้จักกันมานาน รู้สึกได้ตั้งแต่ครั้งแรกที่มาเที่ยวที่นี่เป็นความรู้สึกที่ชุมชนเก่าหรือพิพิธภัณฑ์ในชุมชนเก่าหลายแห่งขาดไป ที่นี้มีการปฏิสัมพันธ์ มีรอยยิ้ม มีการสื่อสาร และเป็นของที่สร้างแรงบันดาลใจให้อยากกลับไปสะสมของตัวเองบ้าง เพราะ ของทุกอย่างที่จัดแสดง มีที่มา มีเรื่องราวในตัวเอง การเล่าเรื่องจะดำเนินไปพร้อมกับการที่เราจะค่อยๆ เข้าไปในบ้าน ส่วนที่เป็นพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้นๆ จนกระทั่งไปพบกับ High Light ของบ้านตรงระเบียงหลังบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านริมน้ำ อันนี้นับเป็นที่สุดของการนำเสนอที่บ้านภัณฑารักษ์มอบให้คนมาเยือน ร่วมกับการชมวิวยุทธศาสตร์ริมแม่น้ำท่าจีนหลังบ้าน จึงทำให้การมาเยือนที่นี่เริ่มขึ้น และสิ้นสุดลงอย่างประทับใจ ทุกอย่างดำเนินไปในเวลาที่พอดี ลงตัว การมีโอกาสได้ชมพื้นที่ภายในบ้านส่วนต่างๆ ทุกๆ ส่วน น่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้คนมาเที่ยว ไม่รู้สึกเคอะเขิน เพราะเจ้าของบ้านเปิดทุกส่วนให้ได้ชม ทำให้ได้เรียนรู้ไปด้วยว่า การอยู่อาศัยเมื่อร้อยกว่าปีก่อนนั้น อยู่อาศัยและค้าขายกันอย่างไร ประกอบกับลูกเล่นในการจัดบ้านเก่าเพื่ออยู่อาศัยอย่างร่วมสมัย ควบคู่กับการจัดแสดงของสะสม เป็นสิ่งที่ทำให้คนมาเที่ยว ได้แง่คิดในการเอาไปเป็นแนวทางได้อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ จึงเป็นคำตอบของทั้งหมดที่ทำให้คนมาเที่ยวแล้ว อยากกลับมาอีก.. เป็นเรื่องของความรู้สึกล้วนๆ จริงๆ ก็อาจจะพูดได้ว่า จุดขายของบ้านภัณฑารักษ์ เกิดจากส่วนผสมของทั้งตัวบ้านที่เป็น Function บ้านเก่าริมน้ำ บวกกับ ของสะสม ของพื้นที่บ้าน ของหายากที่มีที่มา มีเรื่องเล่าในตัวเอง บวกกับสิ่งสำคัญคือ ตัวของเจ้าบ้านเองที่มีความเป็นกันเองอย่างมากในการเล่าเรื่องและอนุญาตให้เดินชมภายในบ้านคะ อีกหนึ่งประการที่สำคัญคือ การเอาใจใส่เรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้าน ความสะอาด และบรรยากาศในการจัดแสดง แสงสีต่างๆ เป็นภาพรวมที่เห็น จึงมีความลงตัวพอดีที่เอื้อให้เกิดความประทับใจ (ฐาปนีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

6) การจัดองค์กร (Organizing) ผู้บริหารต้องกำหนดโครงสร้าง (Structure) ให้สอดคล้องและครอบคลุมในการบริหารงานและสามารถรองรับการให้บริการงานพิพิธภัณฑ์ มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน เพื่อสนับสนุนให้งานของพิพิธภัณฑ์บรรลุผลสำเร็จ

ภาพที่ 7 โครงสร้างการบริหารพิพิธภัณฑ์

ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัย

หน้าที่ความรับผิดชอบตามโครงสร้างการบริหารพิพิธภัณฑน์ ได้แก่

1. ผู้บริหารพิพิธภัณฑน์ : ประกอบด้วยหน้าที่ดังนี้

รับผิดชอบการบริหารในหลักการ ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การบังคับบัญชาและให้คำปรึกษา (Consulting) 4) การประสานงาน (Coordinating) 5) การควบคุมกำกับ (Controlling) ประกอบกับการจัดพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นให้เป็นพิพิธภัณฑน์ที่มีชีวิตจับต้องได้และก่อประโยชน์ต่อชุมชนรวมทั้งการบริหารงบประมาณเพื่อรองรับการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑน์ในแบบของการพึ่งพาตนเอง

2. ประสัมพันธ์ ประกอบด้วยหน้าที่ดังนี้

2.1 การให้บริการ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การนำเยี่ยมชม การนำเสนอ การอำนวยความสะดวก การให้ข้อมูลด้านพิพิธภัณฑน์ การต้อนรับผู้เยี่ยมชม รับฟังความคิดเห็น การจัดทำสถิติการเยี่ยมชม เป็นต้น “โดยบุคลากรดังกล่าว จะต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นกันเอง มีความรู้ในเรื่องราวความเป็นตัวตนของตนเอง พูดเรื่องราวได้สนุก น่าสนใจ เป็นนักประชาสัมพันธ์ นำเสนอข้อมูลและรับฟังข้อมูล” (ฐานปณิธิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

2.2 การดูแลพิพิธภัณฑน์ ได้แก่ การจัดเรียงสิ่งของ ความปลอดภัยของสิ่งของ และสถานที่ความสะอาด เตรียมความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบปรับอากาศ แสงสว่าง ห้องน้ำ และความสะอาดของสถานที่ ฯลฯ

3. บัญชีและทรัพย์สินประกอบด้วยหน้าที่ดังนี้

3.1 การควบคุมดูแลการรับ - จ่าย, การจัดซื้อ

3.2 การจัดทำทะเบียนควบคุมสิ่งของเพื่อให้สะดวกในการตรวจสอบ การบำรุงรักษาส่งของเพื่อให้มีสภาพที่ดี

4. ร้านค้าชุมชนประกอบด้วยหน้าที่ดังนี้

4.1 ร้านค้า ได้แก่ การจัดร้านค้า การขายสินค้า การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย

4.2 สินค้า ได้แก่ การจัดหาสินค้าชุมชน การควบคุมสินค้า การประสานงานด้านต่าง ๆ กับหน่วยงาน ชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน เกี่ยวกับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากมุมมองของนักวิชาการในเรื่องการจัดองค์กรตามโครงสร้างข้างต้นได้แสดงความเห็นว่า “บุคลากรที่ประจำพิพิธภัณฑน์เป็นอย่างไรก็ดีหลายๆ อยู่แล้วละ โดยคุณผู้เป็นผู้บรรยายหลัก สามารถให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนแล้วละ แต่หากสามารถถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับของสะสมให้กับเด็กๆ เขาชนในชุมชนได้ โดยให้สามารถมาเป็นตัวแทนในการนำชม และเล่าเรื่องให้คนที่มาเที่ยวฟังได้ ก็จะช่วยแบ่งเบาภาระของคุณผู้ไปได้บ้าง และช่วยให้เด็กๆ ได้ซึมซับความรู้ไปด้วยก็น่าจะดูน่ารักไปอีกแบบ เป็นไกด์ตัวน้อย แต่ทั้งนี้ จะมีเรื่องค่าตอบแทนเข้ามาหรือปัจจัยอื่นๆ

ที่เกี่ยวข้องก็คงต้องพิจารณาตามความสะดวกและความเหมาะสม เพราะว่า การที่คุณผู้คนที่ทำหน้าที่แทนได้มากกว่า 1 คน ซึ่งคนเหล่านี้คือเด็กๆในพื้นที่ ก็หมายความว่า บ้านภัณฑารักษ์ได้กลายเป็นมรดกของชุมชนไปแล้ว การเป็นมรดกตรงนี้ หมายถึงการมีทายาทที่จะช่วยสืบทอดในเรื่ององค์ความรู้ เรื่องภูมิปัญญาเกี่ยวกับของสะสมในบ้าน ซึ่งหาได้ยากมากกว่าหาคนมาดูแลเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในบ้าน การที่มีเด็กๆ มาช่วยที่บ้านแทนคุณผู้ตรงนี้ได้ ก็เพื่อช่วยเขาแรงในการบรรยาย คุณผู้ก็จะสามารถใช้เวลาตรงนี้ในการพัฒนาบ้านภัณฑารักษ์ต่อไป สิ่งสำคัญในการพิจารณาตัวแทนที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ควรเป็นผู้ที่มีความรักความเข้าใจ การทำงานเพื่อสาธารณะเป็นพื้นฐาน คือ ต้องไม่ได้สนใจค่าตอบแทนเป็นสำคัญ มีความเป็นจิตอาสา ที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ส่วนเรื่องค่าตอบแทนเป็นเรื่องรอง ดังนั้น เด็กๆ เขาชนจึงน่าจะเหมาะสมที่สุด แต่เรื่องค่าตอบแทนก็ไม่ควรถูกละเลย เพื่อให้การดำเนินงานของบ้านภัณฑารักษ์เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง หมายความว่า คุณค่าจะประกอบด้วย 3 ประการ คือ ประการแรกคุณค่าเชิงประโยชน์ ก็คือ การที่บ้านภัณฑารักษ์ได้เป็นแหล่งให้ความรู้ ให้ความสุขแก่เจ้าของบ้านและผู้มาเยือนอย่างที่เป็นอยู่ อันนี้ตอบโจทย์คุณค่าด้านนี้ได้แน่ๆ ประการที่ 2 คุณค่าเชิงความงาม เป็นการเก็บรักษาตัวอาคารเก่าและการใช้สอยให้คงอยู่ควบคู่กันไว้ ก็นับว่าบ้านภัณฑารักษ์ตอบโจทย์คุณค่าเชิงความงามได้เป็นอย่างดีเช่นกัน ประการที่ 3 คุณค่าเชิงความดี เป็นคุณค่าที่ต้องเกิดจากการประกอบกันของทั้งประโยชน์และความงาม เพื่อส่งมอบให้คนรุ่นหลังสืบทอดต่อไป แล การสืบทอดนี้ต้องไม่ตกเป็นภาระของผู้สืบทอด จึงจะนับว่า เป็นการสร้างคุณค่าอย่างแท้จริงนั้นก็หมายความว่า ถ้ามีน้องๆ เข้ามาช่วยงาน น้องๆ ก็อาจจะได้รับสิ่งตอบแทนบ้าง ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นเงินเสมอไป อาจเป็นอาหารกลางวัน หรืออะไรก็ได้ที่เหมาะสม และการที่มีผลตอบแทนหรือรายได้นี้ ก็เป็นการเสริมแรงให้การรักษาดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ส่วนที่มาของงบประมาณว่าจะมาจากไหน ตรงนี้ก็จะต้องวางแผนกันต่อไปค่ะ การสร้างคุณค่าใดๆ ก็ตามต้องประกอบไปด้วยคุณค่าทั้ง 3 ประการเสมอ โดยไม่อาจมองข้ามหรือละเลยคุณค่าด้านใดด้านหนึ่ง อันนี้จะเป็นไปตามแนวคิด “การสร้างคุณค่า” ตามทัศนคติแบบมนุษยนิยม Makiguchi ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างพลังชีวิตของมนุษย์อันเป็นที่มาของความสงบ บ้านภัณฑารักษ์ เป็นแหล่งสร้างความสุข จึงจำเป็นอย่างมากที่ทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องมีความสุขจากการสร้างคุณค่าเหล่านี้ขึ้นมา“ (ฐาปนีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

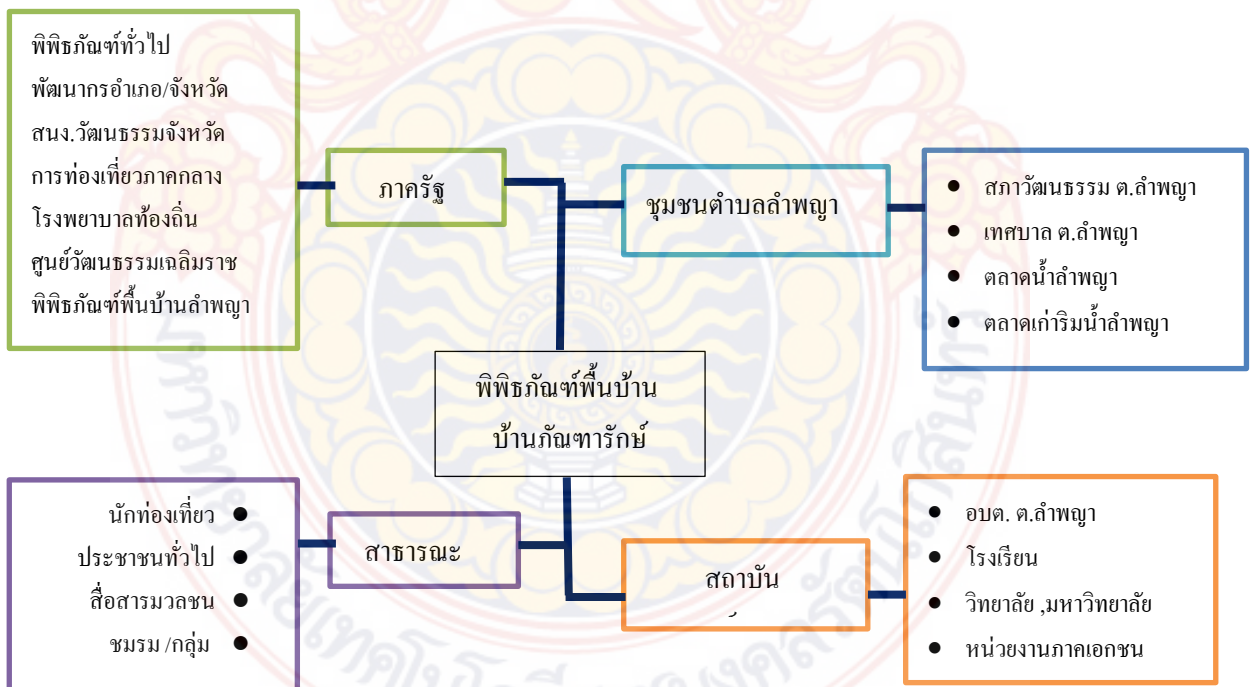
4.3 การบังคับบัญชาและการให้คำปรึกษา ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี และต้องเข้าใจผู้ปฏิบัติงานด้วยตลอดจนเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงาน รวมถึงการติดต่อสื่อสารภายในองค์กรด้วย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากมุมมองของนักวิชาการในการบังคับบัญชาสั่ง การได้แสดงความเห็นว่า “การบังคับบัญชาสั่งการตรงนี้ เท่าที่เข้าใจตามความหมาย ก็น่าจะเป็นไปแบบเป็นกันเองมากกว่าการสั่งการ ก็น่าจะเป็นไปแบบไม่มีพิธีรีตองอะไรค่ะ ถ้าเป็นการสื่อสารระหว่างทางพิพิธภัณฑ์

กับผู้เข้าชม ก็คิดว่าเป็นการเกิดขึ้นแบบเป็นกันเอง ซึ่งก็น่าจะเป็นสิ่งที่ได้อยู่แล้ว ทำให้คนที่มาไม่รู้รู้สึกเกร็ง ไม่อึดอัด รู้สึกผ่อนคลาย ตามจุดประสงค์ของการมาเที่ยว แต่ถ้าเป็นการสื่อสารกันภายในบ้านภัณฑารักษ์เอง ซึ่งน่าจะเป็นการบริหารจัดการ การกำหนดข้อตกลงในการทำงาน รวมถึงการติดต่อสื่อสารภายในบ้านของทีมงาน คิดว่า น่าจะต้องมีความเคร่งครัด มีความชัดเจนค่ะ เพราะด้วยของสิ่งที่จัดแสดง จะมีจำนวนมาก มีราคาสูง ก็คงต้องกำหนดกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดการตกหล่น สูญหาย หรือ เกิดความเสียหายค่ะ” (ฐาปนีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

4.4 การประสานงาน (Coordinating) ผู้บริหารจะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และไปสู่เป้าหมายเดียวกันในที่สุด พร้อมกับจะต้องประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชนรวมทั้งทุกภาคส่วนเพื่อการเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับสาธารณะ โดย การให้สัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า ”ผู้บริหารต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ เพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกันภายในองค์กร และประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และภายในทุกภาคส่วนเพื่อการเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับสาธารณะ ซึ่งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ จัดทำได้ดีทีเดียว” (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2558)

ภาพที่ 8 แสดงการเชื่อมโยงกับชุมชน สังคม สาธารณะกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

ตารางที่ 3 แสดงเครือข่ายของการเชื่อมโยงของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านถิ่นทาร์กซ์

ความสัมพันธ์	ความเชื่อมโยง	ผลที่เกิดจากการดำเนินการ
1. ชุมชนตำบลลำพญา	1) สภาวัฒนธรรม ต.ลำพญา 2) เทศบาล ต.ลำพญา, ตลาดน้ำลำพญา, ตลาดเก่าลำพญา	<ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการรับรองการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน - เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน - เพิ่มศักยภาพในการสนับสนุนการท่องเที่ยวตลาดน้ำลำพญา - พื้นฟูศักยภาพของตลาดชุมชน - กระจายรายได้ให้กับชุมชน
1. สถาบัน/องค์กร	1) อบต. ลำพญา 2) โรงเรียน 3) วิทยาลัย, มหาวิทยาลัย 4) หน่วยงานภาคเอกชน	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็ง - เป็นแหล่งเรียนรู้ในการทัศนศึกษานอกสถานที่ - การจัดพิพิธภัณฑ์สัญจรเพื่อสร้างองค์ความรู้ - การสร้างประโยชน์ให้กับโรงเรียนในการสร้างศูนย์เรียนรู้ให้กับโรงเรียน - เป็นแห่งเรียนรู้และศึกษาวิจัย - เป็นการเชื่อมโยงในการเรียนการสอนของภาคปฏิบัติของนักศึกษา - เป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตทางน้ำ
2. ภาครัฐ	1) พิพิธภัณฑ์ 2) พัฒนาการอำเภอ/จังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นเครือข่ายของชมรมพิพิธภัณฑ์ไทย จ. นครปฐม - ร่วมจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จ.นครปฐม - สนับสนุนการดำเนินงานด้านพัฒนาท้องถิ่น

ตารางที่ 3 แสดงเครือข่ายของการเชื่อมโยงของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักดีราษฎร์ (ต่อ)

ความสัมพันธ์	ความเชื่อมโยง	ผลที่เกิดจากการดำเนินการ
2. ภาครัฐ	3) สนง. วัฒนธรรมจังหวัด 4) สนง. การท่องเที่ยวภาคกลาง 5) โรงพยาบาลท้องถิ่น 6) ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช 7) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านลำพญา	- เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์การในการสนับสนุนความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน - เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวจ.นครปฐม - เป็นจุดเชื่อมโยงของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - เป็นส่วนสนับสนุนดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช - เป็นส่วนการร่วมดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ของชุมชน
3. สาธารณะ	1) นักท่องเที่ยว 2) ประชาชน 3) สื่อสารมวลชน 4) กลุ่ม ชมรม	- เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน - เป็นแหล่งเรียนรู้ และเผยแพร่ความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในงานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน - เป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และสารคดีต่อสังคมและสาธารณะ - เป็นเส้นทางของการสร้างกิจกรรมของกลุ่ม หรือชมรม

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักดีราษฎร์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากมุมมองของนักวิชาการในการประสานงานได้แสดงความเห็นว่า

“ดีแล้วค่ะ คุณเข้าถึงชุมชนได้ดี ทั้งในชุมชนตลาดเก่าลำพญาเอง และชุมชนอื่นๆ ด้วยหมายความว่า คุณดูมีเครือข่ายที่สนับสนุนหรือบริจาของสะสมหายากจากที่อื่นๆ มาแสดงที่บ้านบางส่วน ร่วมกับของที่มีอยู่เดิม รวมทั้ง ยังมีการนำของสะสมที่มีที่บ้านไปจัดแสดงให้ชุมชนและภายนอกได้เห็นด้วย ทั้งในตลาดน้ำวัดลำพญา โรงเรียนต่างๆ อันนี้เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมมากค่ะ

เป็นพิพิธภัณฑที่ที่ไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา นับเป็นพิพิธภัณฑเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง” (ฐาปนี รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

4.5 การดูแลกำกับ (Controlling) ผู้บริหารพิพิธภัณฑจะต้องสนับสนุนให้กิจกรรมที่ดำเนินการเป็นตามแผนที่ได้วางไว้ โดยมีการกำกับทั้งส่วนปฏิบัติการด้วยตัวชี้วัดผลสำเร็จของงาน (KPI) และการประเมินผลการบริหารงานรวมในมิติที่เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารได้สมรรถนะของบุคลากร ประสิทธิภาพของกระบวนการบริหาร คุณภาพของการให้บริการ รวมทั้งประสิทธิผลของผลลัพธ์ในการบริหารงานพิพิธภัณฑ ด้วย Balance Scorecard

ตารางที่ 4 การประเมินผล (Evaluation) พิพิธภัณฑพื้นบ้านบ้านกันตารักษ์ปี พ.ศ. 2557

Perspective	Objective	Target	KPI	Initiative
Financial (ประสิทธิผล)	จำนวนผู้เยี่ยมชม พิพิธภัณฑ	12,000 คน/ปี	2,2672 คน/ปี	สถิติจากสมุดเยี่ยมชม
Customer (คุณภาพ)	ความพึงพอใจในการเยี่ยมชม	80%	95%	ประเมินจากสมุด แสดงความคิดเห็น
Internal Process (ประสิทธิภาพ)	ความปลอดภัยใน พิพิธภัณฑ	100%	100%	ปรับปรุงพื้นที่ชม ทัศนียภาพและจุดให้ อาหารปลา
Learning & Growth (สมรรถนะ)	บรรยากาศภายใน พิพิธภัณฑ	80%	95%	ระบบปรับอากาศ ระบบแสงสว่าง ความสะอาด จัดเรียงสิ่งของเพื่อ แสดงการนำเสนอ

ที่มา : พิพิธภัณฑพื้นบ้าน บ้านกันตารักษ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากมุมมองของนักวิชาการในการควบคุมกำกับได้แสดงความเห็นว่า

“การดูแลกำกับครั้งนี้ เท่าที่เข้าใจตามความหมาย ถ้าเป็นการดูแลกำกับระหว่างทางพิพิธภัณฑกับผู้เข้าชม ก็มองว่าน่าจะเป็นไปแบบหลวมๆ ไม่เคร่งครัด สบายๆ มากๆ ละ ซึ่งคิดว่า การที่ทางบ้านกันตารักษ์ไม่ได้มากำกับควบคุมอย่างเคร่งครัดเวลาที่เข้าชม เพียงแต่ได้ขอความร่วมมือจากนักท่องเที่ยวในการลงนามเยี่ยมชม เพื่อเป็นข้อมูลในทางสถิติและรับทราบความคิดเห็นพร้อมข้อเสนอแนะ ก็อาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งนักท่องเที่ยวเองก็ต้องมีวินัย มีมารยาทในการเข้าชมด้วย และอีกส่วนหนึ่งก็เกิดจากการที่บ้านกันตารักษ์ได้มีการป้องกัน มีการควบคุม จัดระเบียบตรงนี้ไว้อย่างดี

แล้ว เช่น การจัดวางสิ่งของไว้ในตู้จัดของเป็นสัดส่วน มีระบบปิด ล็อกกุญแจ สิ่งของสะสมบางอย่างที่มีมูลค่าสูงก็ถูกเก็บไว้ในที่ที่ปลอดภัยมากขึ้น ทำนองนี้ จึงทำให้การควบคุมกำกับของบ้านภัณฑารักษ์ไม่ต้องมาเข้มงวด ด้วยการเขียนระเบียบขบถกาคิดไว้อย่างเป็นทางการ ซึ่งก็อาจจะทำให้คนมาเที่ยวรู้สึกห่างเหินขึ้นเล็กน้อย ซึ่งตอนนี้ไม่เห็นว่ามีปัญหาอะไร ก็ไม่ได้รู้สึกว่าคุณเข้มงวดอะไร รวมทั้ง เวลาที่มีการเข้าชมบ้าน จะมีการบรรยายไปพร้อมๆ กัน อันนี้ก็น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการควบคุมกำกับดูแลของบ้านภัณฑารักษ์ที่เป็นไปอย่างเนบเนียน ส่วนเท่าที่ได้สัมผัสภายในบ้านสิ่งที่เห็นชัดเจน ของบ้านก็คือ ความปลอดภัยเช่น ระบบไฟฟ้ามีอุปกรณ์ควบคุมที่รัดกุม บริเวณหลังบ้านมีน้ำ มีการเสริมความมั่นคงบริเวณระเบียงและบันไดที่ลงไปเลี้ยงปลา แต่ถ้าเป็นการดูแลกำกับกันภายในบ้านภัณฑารักษ์เองก็คิดว่า น่าจะมีความเข้มงวดชัดเจน เป็นระบบอยู่พอสมควร เช่น การทำทะเบียนของสะสม การแยกประเภทเป็นหมวดหมู่ การบันทึกข้อมูลต่างๆ ฯลฯ ก็คิดว่าเป็นสิ่งที่ต้องมีความชัดเจนทนอยู่พอสมควรค่ะ” (ฐาปนีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

นอกจากนี้ “ยังมีการประเมินผลหลังจากการจัดกิจกรรมหรือหลังการเยี่ยมชม ด้วยแบบสอบถาม” (ละเอียด ลังกาแกม, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558)

การบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้พึ่งพาตนเองได้ โดยการพึ่งพาตนเองของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นหมายถึง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องมีวิธีการที่จะต้องหารายได้โดยไม่หวังพึ่ง จากภาคส่วนใด และต้องคำนึงถึงการนำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสร้างรายได้แล้ว จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในมุมมองว่าเป็นการแสวงหาประโยชน์หรือเป็นการกอบโกยประโยชน์มากกว่าการให้ประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ ได้จัดหางบประมาณเพื่อการบริหารพิพิธภัณฑ์ด้วยดำเนินการ โดยจัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชนโดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการ ท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลาง และจำหน่ายในราคาขอมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน สอดคล้องต่อการให้สัมภาษณ์เชิงลึกของนักวิชาการว่า “ส่วนการพึ่งพาตนเองได้ คิดว่าไม่มีปัญหา เนื่องจากมีการบริหารที่ดี มีร้านค้าชุมชน เข้ามาทำให้มีรายได้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยว เกือบหนักนอยอย่างลงตัว” (ปรีชา ชื่นวิภาสกุล , สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2558) และ“นอกจากนั้น สิ่งที่จะช่วยให้บ้านภัณฑารักษ์สามารถพึ่งตนเอง มีแรงจูงใจให้คนรุ่นหลังสามารถรักษาบ้านต่อไป ก็น่าจะเป็นเรื่องของการวางแผนด้านงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการบริหารจัดการต่างๆ ในบ้านภัณฑารักษ์ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าดูแลทำความสะอาด ค่าบำรุงรักษาบ้าน ค่าตกแต่งซ่อมแซมบ้านและของสะสม ฯลฯ ซึ่งนับว่าเป็นภาระ ที่มากพอสมควรสำหรับบ้านเก่าทั่วไป โดยเฉพาะบ้านไม้ที่อยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งหากว่าบ้านภัณฑารักษ์ต้องการหารายได้เข้ามาเพื่อใช้บริหารจัดการภายในบ้าน ก็เป็นสิ่งที่ทำได้และควรทำ โดยอาจเป็นไปในลักษณะของที่ผลิตขึ้นในลักษณะเฉพาะที่เป็นของบ้านภัณฑารักษ์เอง ไม่อาจหาซื้อได้จากที่อื่น อาจ

เป็นสิ่งที่ใช้เก็บสะสมเป็นทรัพย์สิน เป็นชุด หรือสามารถใช้สอยได้ สำหรับบางคนไม่ชอบสะสมของ แต่อยากเอาไปใช้งานได้ด้วย สินค้าควรเป็นแบบผลิตขึ้นมาจำกัดจำนวน หรือเปลี่ยนรุ่น เปลี่ยนแบบไปเรื่อยๆ เป็นระยะ (อาจจะ 3 เดือนหรือ 6 เดือน ตามโอกาส) แบบว่า เวลาผ่านไปทีนี้ในแต่ละครั้งก็จะมียของที่ระลึกให้เลือกซื้อไม่ซ้ำแบบเดิม ทำนองนี้ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่โดยทั่วไปจะต้องการอยู่แล้วก็น่าจะช่วยก่อให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ซึ่งของเหล่านี้ ยังเป็นการประชาสัมพันธ์บ้านพักนันทารักษ์ไปในตัวอีกด้วย” (ฐาปณีย์ รัตนถาวร, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2558) กล่าวโดยสรุปรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองนั้น ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องทำความเข้าใจในหลักการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ต้องสร้างพิพิธภัณฑสถานให้มีชีวิตนั้นคือจะต้องทำให้พิพิธภัณฑสถาน มีอัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่า ได้แก่ 1) การกำหนดรูปแบบการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑสถานให้มีความสอดคล้องผสมผสานและเกี่ยวเนื่องกับทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่เช่นบ้าน อาคาร สถานที่ ความลงตัวของการจัดที่จัดแสดง และสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกเพศทุกวัย ภายในพิพิธภัณฑสถานให้ในแต่ละจุดสัมผัสมีความน่าสนใจเหมาะสมและก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้เยี่ยมชม 2) การใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑสถานเพื่อเพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงาน 3) รวมทั้งการจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้เยี่ยมชมโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชมในทุกๆพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑสถาน

2. การบริหารพิพิธภัณฑสถานที่เป็นการขับเคลื่อนให้มีการเคลื่อนไหว การพัฒนาและดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยทั้งนี้ผู้บริหารจะต้องนำวิชาการบริหารตามแนวทางรัฐประศาสนศาสตร์ มาใช้เป็นเครื่องมือและแนวทางในกำหนดวิธีการบริหาร ในกรณีศึกษาการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านพักนันทารักษ์นี้ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานใช้หลักการบริหารตามทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวแบบของ เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ(Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการประกอบด้วย POCCC ได้แก่ (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) (4) การประสานงาน (Coordinating) (5) การควบคุมกำกับ (Controlling) โดยนำมาใช้ประกอบการจัดทำแผนการบริหารงานเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ โครงสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น บทบาทการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑสถานกับสาธารณะ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ การควบคุมและประเมินผล

3. การบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานโดยพึ่งพาตนเอง ได้แก่ จัดทำ โครงการนำร่องร้านค้าชุมชนโดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการท่องเที่ยว โดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่ายในราคาอ่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็ว

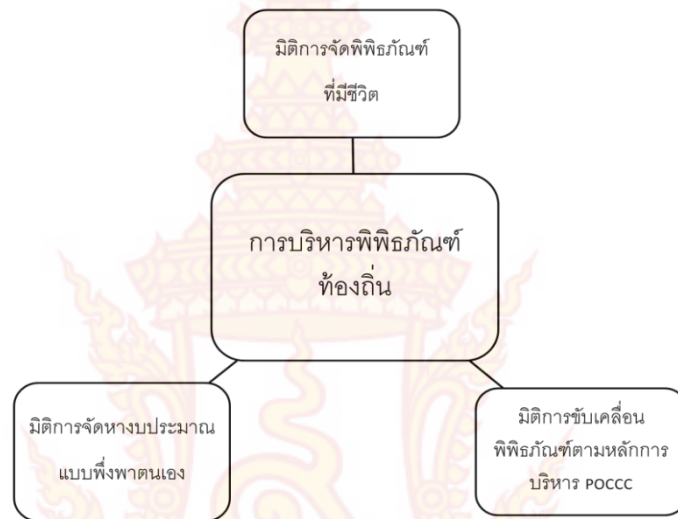
ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑสถาน สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานอย่างชัดเจน

4.3 แนวทางสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

จากสถานการณ์ที่สะท้อนในความสำคัญของปัญหา ที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของประเทศไทย จากข้อเท็จจริงและการศึกษาเอกสารการวิจัยพบว่าสาเหตุของปัญหาหลักจะประกอบด้วย 1) ขาดรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานที่มีประสิทธิภาพ ที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้นมีความเคลื่อนไหวสามารถจับต้องได้และมีพัฒนาการได้อย่างต่อเนื่อง 2) ขาดการบริหารรายได้ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานที่มีความไม่แน่นอน หรือขาดงบประมาณอย่างเพียงพอต่อการบริหารงานพิพิธภัณฑสถาน ต้องรอรับการสนับสนุนจากการบริจาคจนเป็นเหตุให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารรายได้เพื่อเป็นทุนทรัพย์ 3) ขาดการสร้างเครือข่ายของงานพิพิธภัณฑสถาน ไม่สามารถเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑสถานให้เข้ากับสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ จึงส่งผลให้งานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณะได้อย่างแท้จริง และอาจเป็นรูปธรรม โดยท้ายสุดไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปิดตัวลงอย่างน่าเสียดาย การแสวงหาแนวทาง เพื่อกำหนดรูปแบบการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ ยังคงเป็นเรื่องคนที่ทำงานด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นต้องการคำตอบ การศึกษารูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ทักษิณ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่มีความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น โดยได้รับการรับรองวิทยฐานะเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งภูมิปัญญาพื้นบ้าน จากหน่วยงานภาครัฐที่สามารถปรับภูมิปัญญาพื้นบ้านซึ่งจัดเป็นทุนทางวัฒนธรรม อันมีความสำคัญยิ่งของมนุษย์มาผสมผสานกับกับกระบวนการบริหารสมัยใหม่ ในแนวทาง ของรัฐประศาสนศาสตร์ที่สามารถผ่านอุปสรรค และปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยทั่วไปและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากปรากฏการณ์ของการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานดังต่อไปนี้ 1) ภาครัฐโดยได้ประเมินและให้การรับรองการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน 2) การนำกระบวนการวิทยการบริหารจัดการสมัยใหม่ในทางรัฐประศาสนศาสตร์มาใช้ในการบริหารและจัดการพิพิธภัณฑสถานด้วยการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ 3) การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถานโดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมในเยี่ยมชม 4) การสร้างเครือข่ายและเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน ในลักษณะของการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานและกิจกรรมของหน่วยงานในชุมชน 5) เป็นสถานที่ศึกษาและดูงานพิพิธภัณฑสถานให้กับภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันจากต่างประเทศ เพื่อการเรียนรู้ การพัฒนาและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

จากการศึกษาความเป็นมาและบริบท รวมทั้งรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจาก พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ให้มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ พร้อมทั้งเป็นรูปแบบการบริหารแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมกับ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้ ตามผังแสดงรูปแบบการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังนี้

ภาพที่ 9 การบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นรูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ที่มา : จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย

จากแผนภาพข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่ามิติสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหาร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะประกอบด้วย การบริหารใน 3 มิติได้แก่

มิติที่ 1 การจัดพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวพิพิธภัณฑ์คือการกำหนดรูปแบบของการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ 1) การประยุกต์การจัดแสดงโดยการผสมผสานสิ่งของภายในพิพิธภัณฑ์กับสิ่งของที่จัดแสดงให้มีความกลมกลืน และให้มีความน่าสนใจทุกจุดที่จัดแสดง บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์เป็นการสร้างให้สามารถรับรู้ได้ด้วยการสัมผัสที่จับต้องได้และเข้าถึงความเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีชีวิต ได้แก่ ความสะอาดในพื้นที่จัดแสดง รวมทั้งสิ่งของที่จัดแสดงและห้องน้ำ, แสงสว่างที่เพียงพอต่อพื้นที่, อุณหภูมิที่เหมาะสมและระบบระบายอากาศ, สร้างกลิ่นและเสียงที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย, การต้อนรับและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี เรื่องราวที่น่าสนใจของสิ่งของที่จัดแสดง, พื้นที่ในการบันทึกความทรงจำและสัมผัสกับบรรยากาศให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นบ้าน 2) การใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ ระบบกล้องวงจรปิด เครื่องเสียง เป็นต้น 3) การจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้เยี่ยมชมโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชม เช่น การเยี่ยมชมของผู้พิการ

หรือคนชรา ความปลอดภัยในการเยี่ยมชมของเด็กเล็ก การเพิ่มความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีความเสี่ยง เช่น บริเวณจุดชมทัศนียภาพ จุดให้อาหารปลา ที่ต้องการความมั่นคงแข็งแรง และมีการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ พร้อมกับการจัดเตรียมชุดปฐมพยาบาลโดยพื้นฐาน เป็นต้น

มิติที่ 2 การขับเคลื่อนพิพิธภัณฑด้วยหลักการบริหาร POCCC ตามแนวทางของการบริหารของรัฐประศาสนศาสตร์ว่าด้วยการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวเองของ Henry Fayol ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการ ซึ่งเป็นรูปแบบสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นของประเทศไทย มีดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นภารกิจขั้นแรกของผู้บริหาร พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นที่ต้องดำเนินการเพื่อให้พิพิธภัณฑดำเนินไปอย่างมีทิศทาง มีความราบรื่น สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการบริหารพิพิธภัณฑ และสามารถผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นไปได้ ดังนั้นผู้บริหารจึงจะต้องเป็นผู้กำหนดแผนปฏิบัติงานที่ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ และกิจกรรมที่จะทำหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติ ตลอดจนกลยุทธ์ (Strategy) ในการบริหารไว้เป็นแนวทางการทำงานของพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น เพื่อให้การบริหารงานมุ่งสู่ความสำเร็จได้ พร้อมกับคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการบริหารงานพิพิธภัณฑ เพราะหากแผนที่จัดทำไว้ดีจะส่งผลให้การทำงานประหยัดทั้งทุน คน เวลา และอุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของการบริหารในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาของพิพิธภัณฑได้ซึ่งการจัดทำแผนที่ดินนั้น ผู้บริหารพิพิธภัณฑจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ เหมาะสมกับสถานการณ์

2. การจัดองค์การ (Organizing) ผู้บริหารพิพิธภัณฑต้องเป็นผู้กำหนดโครงสร้าง (Structure) ของพิพิธภัณฑ เพื่อให้สอดคล้องครอบคลุม และสามารถรองรับการให้บริการบริหารงานพิพิธภัณฑ มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน เพื่อสนับสนุนในกิจการของพิพิธภัณฑบรรลุผลสำเร็จ เพราะการจัดองค์การที่ดีและเหมาะสมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมาก ดังนั้นผู้บริหารพิพิธภัณฑจะต้องทำความเข้าใจในขั้นตอนของการจัดองค์การได้แก่ 1) การกำหนดรายละเอียดของงานที่จะทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย 2) การแบ่งงานให้แต่ละคนทำโดยยึดหลักความชำนาญ ความถนัด 3) การประสานให้ฝ่ายต่างๆ ปฏิบัติงานไปด้วยความราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ผู้บริหารสั่งการจะต้องชัดเจนถูกต้อง และเมื่อสั่งแล้วผู้บริหารต้องรับผิดชอบและต้องติดตามผล การบังคับบัญชาหรือสั่งการที่ดี ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี และต้องเข้าใจผู้ปฏิบัติงานด้วยตลอดจนเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงาน

ของคนงาน และจะต้องคำนึงถึงขวัญกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างมาก รวมทั้งการสั่งการที่ดี ต้องเป็นคำสั่งที่ปฏิบัติได้ ต้องมีความเหมาะสม เข้าใจง่าย ไม่เยิ่นเย้อ และควรเป็นลายลักษณ์อักษร

4. การประสานงาน (Coordinating) ผู้บริหารพิพิธภัณฑน์มีหน้าที่ที่จะต้องหาวิธีการสร้างให้เกิดการประสานงานขึ้น โดยการติดต่อจะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และไปสู่เป้าหมายเดียวกันในที่สุด ไม่ทำให้งานซ้อนกัน ขัดแย้งกัน หรือเหลื่อมล้ำกัน การปฏิบัติงานจะต้องดำเนินไปด้วยความราบรื่น รวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ พร้อมกับจะต้องประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งทุกภาคส่วนเพื่อการเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑน์ ท้องถิ่นกับชุมชนและสาธารณะ ก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

5. การควบคุมกำกับ (Controlling) ผู้บริหารพิพิธภัณฑน์จะต้องกำกับให้กิจกรรมที่ดำเนินการไว้ สิ่งสำคัญที่จะต้องควบคุมได้แก่ ปริมาณงาน คุณภาพงาน ระยะเวลาที่ใช้ดำเนินงานและค่าใช้จ่าย โดยมีวิธีการควบคุมกำกับในหลายวิธีการ ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานและความมุ่งหมายของงาน ได้แก่ การใช้ข้อมูลสถิติ การให้รายงานเป็นระยะ การสังเกตการณ์หรือตรวจงาน การตรวจสอบภายใน แผนภูมิ การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน ระบบควบคุมสินค้าคงคลัง การจัดงบประมาณ ฯลฯ ทั้งส่วนปฏิบัติการกำกับด้วยดัชนีชี้วัดผลสำเร็จของงาน (KPI) และการประเมินผลการบริหารงานรวมในมิติที่เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารได้ สมรรถนะของบุคลากร ประสิทธิภาพของกระบวนการบริหาร คุณภาพของการให้บริการรวมทั้งประสิทธิผลของผลลัพธ์ในการบริหารงานพิพิธภัณฑน์ด้วย Balance Scorecard

มิติที่ 3 การบริหารงบประมาณแบบพึ่งพาตนเอง เป็นการบริหารรายได้ เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑน์ โดยไม่พึ่งพาภาคส่วนใด ๆ ด้วยการ จัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชน โดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการ ท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่าย ในราคาข่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑน์ สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑน์อย่างชัดเจน

4.4 สรุปภาพรวมผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ สามารถสรุปภาพรวมผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ความเป็นมา และบริบทของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑน์พื้นบ้าน บ้าน ภัณฑารักษ์ ตลาดค้าพญา ตำบลค้าพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการของคนในชุมชนที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนาเพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงการสั่งสมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้เห็นถึงความสามารถของภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อและประเพณี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่หลงเหลือจากอดีต มีเอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียมรดกภูมิปัญญาได้รับการอนุรักษ์รักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านจึงเป็นวิถีทางของทางเลือกทางหนึ่งของการอนุรักษ์รักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่สามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้ เป็นอย่างดี

ประการที่สอง การบริหารพิพิธภัณฑสถาน ทัศนศึกษา พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์ เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง พบว่า รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองนั้นผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานนั้นๆ จะต้องทำความเข้าใจในหลักการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน โดยจะ 1) ต้องสร้างพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิตนั้นคือจะต้องทำให้พิพิธภัณฑสถานมีอัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่าได้แก่การกำหนดรูปแบบการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑสถานให้มีความสอดคล้องผสมผสานและเกี่ยวเนื่องกับทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่ เช่น บ้านอาคารสถานที่ ความลงตัวสิ่งของการจัดที่จัดแสดง และสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกเพศทุกวัย บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑสถานสร้างให้ในแต่ละจุดสัมผัสมีความน่าสนใจเหมาะสม และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้เยี่ยมชมการใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เพิ่มศักยภาพในการบริหาร และปฏิบัติงานรวมทั้งการจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้เยี่ยมชมโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชมในทุกๆ พื้นที่ภายในพิพิธภัณฑสถาน สำหรับการบริหารพิพิธภัณฑสถานที่เป็นการบริหารเคลื่อนให้มีการเคลื่อนไหว การพัฒนา และดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง 2) โดยทั้งนี้ผู้บริหารจะต้องนำวิทยาการบริหาร ตามแนวทางรัฐประศาสนศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือและในกำหนดวิธีการบริหารในกรณีศึกษาการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์นี้ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานใช้หลักการบริหารตามทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ ในหลักการของการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวแบบของ Henry Fayol ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการประกอบด้วย POCCC ได้แก่ (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) (4) การประสานงาน (Coordinating) (5) การควบคุมกำกับ (Controlling) โดยนำมาใช้ประกอบ การจัดทำแผนการ

บริหารงานเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ โครงสร้างพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น บทบาทการเชื่อมโยงพิพธิภัณฑ์กับสาธารณะ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ การควบคุมและประเมินผล 3) การบริหารงบประมาณแบบพึ่งพาตนเองเป็นการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพธิภัณฑ์ โดยไม่พึ่งพาภาคส่วนใด ๆ ด้วยการจัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชน โดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับ การท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่ายในราคาข่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็วก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่น และเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพธิภัณฑ์ สามารถรองรับ การนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพธิภัณฑ์อย่างชัดเจน

ประการที่สามนำเสนอแนวทางการบริหารพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น ที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหารพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น โดยพบว่ารูปแบบการบริหารที่เหมาะสมกับพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ได้แก่

มิติที่ 1 การจัดพิพธิภัณฑ์ที่มีชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดกับตัวพิพธิภัณฑ์คือการกำหนดรูปแบบของการจัดองค์ประกอบภายในพิพธิภัณฑ์

มิติที่ 2 การขับเคลื่อนพิพธิภัณฑ์ด้วยหลักการบริหาร POCCE ตามแนวทางของการบริหารของรัฐประศาสนศาสตร์ว่าด้วยการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดี จะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวเอง Henry Fayol ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบ ด้วยหน้าที่ 5 ประการ โดยหลักการส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับการรวมอำนาจและการแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้านซึ่งเป็นหลักการและแนวทางที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นสากลที่ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต 2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่าง ๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ 3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งกระทำให้สำเร็จผลด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน 4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน 5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

มิติที่ 3 การบริหารงบประมาณแบบพึ่งพาตนเอง เป็นการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุน การบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยไม่พึ่งพาท้องถิ่นใด ๆ ด้วยการ จัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชน โดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลาง และจำหน่าย ในราคาขอมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่น และเงิน หมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้า ขยายให้ขึ้นกับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าว จะต้องเป็น ส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน

4.5 บทสรุป

ในบทที่ 4 นี้ สรุปได้ว่า ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ส่วนที่สำคัญ คือ

ส่วนที่ 1 นำเสนอมิติความเป็นมา และบริบทของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์ ตลาดลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยศึกษาความเป็นมาและบริบทของพื้นที่ตลาดริมน้ำลำพญา ซึ่งถือว่าเป็นตลาดริมน้ำโบราณ ที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีตในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ของบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ตลาด เหล่านี้กำลังสูญเสียดุลยภาพของ “มรดกวัฒนธรรม” (Cultural Heritage) ของชุมชนตลาดเก่าริมน้ำ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการของคนในชุมชนที่จะอนุรักษ์ รักษา สิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนารักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด ที่สามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้เป็น อย่างดีร่วมกับที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความเชื่อมโยงกับข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่างๆ

ส่วนที่ 2 นำเสนอมิติแนวทางการบริหาร ด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์ รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองนั้น โดยข้อมูลส่วนนี้ ได้จากการศึกษา วิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาพรวมทั้งหมด

ส่วนที่ 3 นำเสนอมิติการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหาร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของประเทศไทย จากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับสภาพบริบทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้านและแนวทางการบริหาร ด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์

ส่วนสุดท้าย สรุปภาพรวมผลการวิจัย เป็นการนำเสนอข้อมูลที่เชื่อมโยงกันตามลำดับจาก ทุกๆ มิติของผลการวิจัย อันจะสอดคล้องต่อการจัดทำข้อสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในบท ถัดไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอการศึกษาวิจัยในบทสุดท้ายนี้ เป็นการสรุปเนื้อหาสาระสำคัญที่เป็นภาพรวมทั้งหมดของการวิจัย เรื่อง รูปแบบการบริหารพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นที่ยั่งยืนและพึ่งตนเอง ศึกษากรณี : ด้านพิพธิภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักชารักษ์จากนั้นทำการอภิปรายผลการวิจัยที่อาศัยการวิเคราะห์เป็นตัวขับเคลื่อน โดยดำเนินการอภิปรายผลตามกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อตอบคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งการอภิปรายดังกล่าว ได้แสดงถึงความเชื่อมโยงกับงานวิจัย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และส่วนสุดท้าย คือ ข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ภาพรวมของการวิจัยในเรื่องดังกล่าว เป็นการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่เน้นองค์ความรู้เกี่ยวกับมิติของแนวคิดในทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดีจะทำให้บริหารพิพธิภัณฑ์มีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวของ Henry Fayol ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงาน ประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการประกอบด้วย POCCC ได้แก่ (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) (4) การประสานงาน (Coordinating) (5) การควบคุมกำกับ (Controlling) โดยนำมาใช้ประกอบการจัดทำแผนการบริหารงานเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ โครงสร้างพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่น บทบาทการเชื่อมโยงพิพธิภัณฑ์กับสาธารณะ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ การควบคุม และประเมินผลที่สามารถขับเคลื่อนงานพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และเป็นการนำเสนอรูปแบบการบริหารพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นที่ยั่งยืนด้วยการจัดพิพธิภัณฑ์ให้มีชีวิตสามารถจับต้องได้พร้อมทั้งพึ่งตนเองได้ด้วยการจัดหางบประมาณภายใต้ การบริหารของพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นเอง โดยแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นแบบของการบริหารพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ขณะที่วัตถุประสงค์การวิจัยได้กำหนดไว้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมา และบริบทของพิพธิภัณฑ์

ท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน 2) เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น 3) เพื่อนำเสนอการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก เน้นศึกษาแบบกรณีศึกษา เพื่อนำไปสู่ การรับรู้ เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างลึกซึ้งในกรณีที่ศึกษา ทั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจาก พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจาก เป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ได้รับการรับรองการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจากภาครัฐมีระบบการบริหารจัดการ ที่มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้และสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชนในลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสามารถกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ตรงตามวัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สำหรับหน่วยในการวิเคราะห์ระดับบุคคลข้างต้นคือ ประชากร (Population) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์และนักวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของพื้นที่ ที่เป็นอย่างไร โดยศึกษาจากจำนวนคนที่ไม่มากนัก เพื่อให้สามารถศึกษาข้อมูลในเชิงลึกและแคบ อันจะนำมาซึ่งข้อสรุปทั่วไปที่มีลักษณะเฉพาะกรณี ถึงแม้ว่า หน่วยในการวิเคราะห์มีจำนวนน้อย แต่ยังคงใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) เนื่องจากไม่สามารถศึกษาประชากรทุกคน ทุกที่ ทุกสิ่งได้ ในที่นี่ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-probability Selection Sampling) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา รวมมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 15 คน

5.1 สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้นั้น จะมีองค์ประกอบที่สำคัญใน 3 มิติคือ

มิติที่ 1 การจัดพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวพิพิธภัณฑสถานคือการกำหนดรูปแบบของการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ 1) การ

ประยุกต์การ จัดแสดง โดยการผสมผสานสิ่งของภายในพิพิธภัณฑ์กับสิ่งของที่จัดแสดงให้มีความกลมกลืนและให้มีความน่าสนใจทุกจุดที่จัดแสดงบรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์เป็นการสร้างให้สามารถรับรู้ได้ด้วยการสัมผัสที่จับต้องได้และเข้าถึงความเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีชีวิต ได้แก่ ความสะอาดในพื้นที่จัดแสดง รวมทั้งสิ่งของที่จัดแสดงและห้องน้ำ, แสงสว่างที่เพียงพอต่อพื้นที่, อุณหภูมิที่เหมาะสมและระบบระบายอากาศ, สร้างกลิ่นและเสียงที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย, การต้อนรับและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี, เรื่องราวที่น่าสนใจของสิ่งของที่จัดแสดง, พื้นที่ในการบันทึกความทรงจำและสัมผัสกับบรรยากาศให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นบ้าน 2) การใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ ระบบกล้องวงจรปิด เครื่องเสียง เป็นต้น 3) การจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้เยี่ยมชมโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชม เช่น การเยี่ยมชมของผู้พิการ หรือคนชรา ความปลอดภัยในการเยี่ยมชมของเด็กเล็ก การเพิ่มความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเช่น บริเวณจุดชมทัศนียภาพ จุดให้อาหารปลาที่ต้องการความมั่นคงแข็งแรง และมีการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ พร้อมกับการจัดเตรียมชุดปฐมพยาบาลโดยพื้นฐาน เป็นต้น

มิติที่ 2 การขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์ด้วยหลักการบริหาร POCCC ของทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการ บริหาร (Administration Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่ดีจะทำให้การบริหารพิพิธภัณฑ์มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีกระบวนการจัดการในตัวแบบของ Henry Fayol มาเป็นทฤษฎีหลักในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ ซึ่งหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการ ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) : ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต 2) การจัดองค์การ (Organizing) : ภาระหน้าที่ ที่ผู้บริหารจำเป็นต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่าง ๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ 3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) : หน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งกระทำให้สำเร็จผลด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน 4) การประสานงาน (Coordinating) : ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน 5) การควบคุม (Controlling) : ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว การศึกษาวิจัยที่ผ่านมา พบว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นศาสตร์ทางการบริหารที่สามารถใช้บริหารได้ทุก

รูปแบบ มีลักษณะเป็นสากล (Universal) มุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับ การรวมอำนาจและการแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นหลักการและแนวทางที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน

มิติที่ 3 การบริหารงบประมาณแบบพึ่งพาตนเองเป็นการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยไม่พึ่งพาภาคส่วนใด ๆ ด้วยการ จัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชนโดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการ ท่องเที่ยว โดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่ายในราคา ย่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็วก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนใน การบริหารงานพิพิธภัณฑ์ สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับ คนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจาก การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน ประกอบกับความเป็นมาและบริบทของพื้นที่ ที่ทำการศึกษา ที่มีอามองข้ามการตีความหมายที่คำนึงถึงบริบทของสิ่งที่ศึกษาในงานวิจัยคุณภาพ โดยสามารถ สรุปและอภิปรายผลการศึกษาวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 ความเป็นมา และบริบทของความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้าน ภัณฑารักษ์ ตลาดลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการ ของคนในชุมชนตำบลลำพญาที่มีความต้องการที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนา เพื่อ การดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถี ชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ดังแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2536, หน้า 21) ได้กล่าวว่า **“ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้มา เป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกัน ทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรม จนผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน”** โดยทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รอบกายมาประกอบรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการถ่ายทอด และการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อและประเพณี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ หลงเหลือจากอดีต มีเอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งใน ปัจจุบันได้รับผล กระทบจากความเจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสีย และมีการเปลี่ยนแปลง หากมิได้รับการอนุรักษ์ รักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จึงเป็นวิถีทางของทางเลือกทางหนึ่งของการอนุรักษ์รักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทาง

วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่สามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีตามแนวทางของการเป็น พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้กล่าวถึง พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นว่าหมายถึง “**การเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่น รวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของ การพัฒนาที่ยั่งยืน**”

5.1.2 การบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น กรณีศึกษา: พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านภักดีราษฎร์ เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง

รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองนั้น ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องทำความเข้าใจในหลักการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ซึ่งประกอบด้วย 1) ต้องสร้างพิพิธภัณฑสถานให้มีชีวิต คือ จะต้องทำให้พิพิธภัณฑสถานนั้นมีอัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่า ได้แก่ การกำหนดรูปแบบการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑสถานให้มีความสอดคล้องผสมผสานและเกี่ยวเนื่องกับทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่เช่นบ้าน อาคาร สถานที่ ความลงตัวของการจัดที่จัดแสดง และสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกเพศทุกวัย บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑสถานี่สร้างให้ในแต่ละจุดสัมผัสมีความน่าสนใจเหมาะสมและก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้เยี่ยมชม เฉกเช่นเดียวกับ กานต์วี ชมเชย (2557) ที่ได้ศึกษาวิจัยการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานและพบว่า “การบริหารพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งท้าทาย ผลที่จะได้รับนั้น คือ เป็นที่สนใจของสาธารณชน ปกป้องสาธารณะประโยชน์และสนับสนุนให้เกิดความเป็นมิตรและความเข้าใจการบริหารที่ดีนั้น เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งการใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานตามเจตนารมณ์ของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน” ตามแนวทางของ มุลินธิเด็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ (เอกสารรายงานสัมมนา “พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน”, หน้า 2) ได้กล่าวไว้ว่า “วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น คือ ต้องการเปลี่ยนทัศนคติต่อผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถาน ว่าไม่ใช่เป็นเพียงที่เก็บของเก่า ให้มองว่าเป็นสถานที่เสริมสร้างองค์ความรู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งอดีต ปัจจุบัน และช่วยเสริมสร้างความรู้ในอนาคต เมื่อนั้นความรู้ที่มีอยู่จึงจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ” รวมทั้งการจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้ด้อยโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชมในทุกๆพื้นที่ ภายในพิพิธภัณฑสถานสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑสถานี่เป็นการขับเคลื่อนให้มีการเคลื่อนไหวการพัฒนา 2) โดยทั้งนี้ผู้บริหารจะต้อง

นำวิทยาการบริหารตามแนวทางรัฐประศาสนศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือและแนวทางในการกำหนดวิธีการบริหาร เพื่อขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีศึกษาการบริหารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์นุ้ย ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ใช้หลักการบริหารตามทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องของทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อตัวผู้บริหารที่จะทำให้บริหารองค์การมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการในตัวแบบของ Henry Fayol ที่ได้เสนอหลักเกี่ยวกับการจัดการ (Management Function) ของกระบวนการจัดการงานประกอบด้วยหน้าที่ 5 ประการประกอบด้วย POCCC ได้แก่ (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) (4) การประสานงาน (Coordinating) (5) การควบคุมกำกับ (Controlling) โดยนำมาใช้ประกอบการจัดทำแผนการบริหารงานเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ โครงสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บทบาทการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์กับสาธารณะ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ การควบคุม และประเมินผลโดยสอดคล้องกับแนวทางของผลการวิจัยของ ฉัตรรา โพธิ์พุ่ม (2557) ที่พบว่าหลักในการบริหารงานประกอบด้วย “การวางแผนมี การกำหนดวิสัยทัศน์พันธกิจ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม จุดแข็ง-จุดอ่อน ปัจจัยรอบด้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนำมากำหนดแผนงานแผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ และแผนงบประมาณประจำปีที่สอดคล้องกับแผนบริหาร ในด้านการปฏิบัติตามแผน มีการกำหนดเป้าหมาย แผนการทำงาน และระยะเวลาดำเนินการ กำหนดกิจกรรมของแผนปฏิบัติการและถ่ายทอดแผนปฏิบัติการสู่ทุกระดับในองค์การจนถึงระดับปฏิบัติการ (ระดับบุคคล) ในแผนงานที่เกี่ยวข้อง และการประเมินผล มีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดทั้งระดับองค์การ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักการบริหารจัดการ P-O-L-C ของ Bateman and Snell (2009, pp.19-21) และรังสรรค์ ประเสริฐศรี (2549, หน้า 13-14) เช่นกัน ที่กล่าวว่า “การจัดการเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะต้องทำ 4 ประการ คือการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งทั้ง 4 ด้านต่าง มีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ เมื่อมีการวางแผน จะต้องมีการถ่ายทอดแผนงาน และกลยุทธ์ การจัดสรรแบ่งงานโดยมีการสั่งการ และกำกับดูแลให้พนักงานปฏิบัติตามแผนสุดท้าย คือ การควบคุมให้ได้ผลลัพธ์ตามที่กำหนด” ส่วนการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ ที่พึ่งพาตนเองได้นั้นการจัดหางบประมาณ ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นมี

ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง จากผลการวิจัยกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ การพึ่งพาตนเองเป็นการดำเนินการโดยจัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชน โดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่ายในราคาข่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็วก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียนในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน

5.1.3 แนวทางการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

จากผลการวิจัยพบว่าการบริหารที่เหมาะสมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น จะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญใน 3 มิติด้วยกันคือ

มิติที่ 1 การจัดพิพิธภัณฑ์ให้มีชีวิตเพื่อความยั่งยืน เป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดกับตัวพิพิธภัณฑ์คือการกำหนดรูปแบบของการจัดองค์ประกอบภายในพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ 1) การประยุกต์การจัดแสดงโดยการผสมผสานสิ่งของภายในพิพิธภัณฑ์กับสิ่งของที่จัดแสดงให้มีความกลมกลืนและให้มีความน่าสนใจทุกจุดที่จัดแสดงบรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์เป็นการสร้างให้สามารถรับรู้ได้ด้วยการสัมผัสที่จับต้องได้และเข้าถึงความเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีชีวิต ได้แก่ ความสะอาดในพื้นที่จัดแสดง รวมทั้งสิ่งของที่จัดแสดงและห้องน้ำ, แสงสว่างที่เพียงพอต่อพื้นที่, อุณหภูมิที่เหมาะสมและระบบระบายอากาศ, สร้างกลิ่นและเสียงที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย, การต้อนรับและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี, เรื่องราวที่น่าสนใจของสิ่งของที่จัดแสดง, พื้นที่ในการบันทึกความทรงจำ และสัมผัสกับบรรยากาศให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นบ้าน 2) การใช้นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการบริหารพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ ระบบกล้องวงจรปิด เครื่องเสียง เป็นต้น 3) การจัดสถานที่เพื่อรองรับผู้เยี่ยมชมโอกาสหรือการบริหารความเสี่ยงให้กับผู้เยี่ยมชม เช่น การเยี่ยมชมของผู้พิการ หรือคนชรา ความปลอดภัยในการเยี่ยมชมของเด็กเล็ก การเพิ่มความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเช่น บริเวณจุดชมทัศนียภาพ จุดให้อาหารปลา ที่ต้องการความมั่นคงแข็งแรง และมีการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ พร้อมกับการจัดเตรียมชุดปฐมพยาบาลโดยพื้นฐาน เป็นต้น

มิติที่ 2 การขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำหลักการบริหารตามทฤษฎีของรัฐศาสตราจารย์ของฟาโยล์ ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับ การรวมอำนาจและการแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน รวมทั้งการปฏิบัติงานที่ดีที่สุด ซึ่งเป็นหลักการและแนวทางที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นสากลที่ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning)

หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้ เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต 2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่าง ๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ 3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งกระทำให้สำเร็จผลด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน 4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน 5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว ประกอบกับ “จะต้องมีการศึกษาและกำหนดกลยุทธ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สภาพแวดล้อม ภายใน-ภายนอก และใช้วิธีการตามหลักการการวิเคราะห์ SWOT ตลอดจน กลยุทธ์แบบ Balance ScoreCard เพื่อนำมาสู่การกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินผลยุทธศาสตร์สามารถนำไปสู่การปรับปรุงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมต่อไป” (ชินดนัย ไชยของ, อิมรอน มะลูลีม, บุญเลิศ ไพรินทร และบุญเรือง ศรีเหรียญ, 2557)

มิติที่ 3 การบริหารงบประมาณที่พึ่งพาตนเอง เป็นการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ โดยไม่พึ่งพาท้องถิ่นใด ๆ ด้วยการ จัดทำโครงการนำร่องร้านค้าชุมชนโดยนำผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นมาจัดจำหน่ายรองรับการ ท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านคนกลางและจำหน่ายในราคา ย่อมเยา เพื่อให้สามารถระบายสินค้าสินค้าได้รวดเร็วก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเงินหมุนเวียน ในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ สามารถรองรับการนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระแสการค้าขายให้ขึ้นกับ คนในชุมชนเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งการเปิดร้านค้าชุมชนดังกล่าวจะต้องเป็นส่วนแยกจากการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างชัดเจน

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอเนื้อหาสาระที่เชื่อมโยงกับข้อค้นพบในการวิจัย ซึ่งพบว่า มีปัญหา อุปสรรคของการบริหารภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์ ตลาดลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในหลายๆ ประการ โดยข้อเสนอแนะในภาพรวม ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

ส่วนแรก ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ประการแรก : การจัดพิพิธภัณฑสถานให้ผู้เข้าชมสามารถเยี่ยมชมได้ทุกเพศทุกวัย ไม่เป็นเพียง เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ประการที่สอง : การจัดพิพิธภัณฑสถานนั้นต้องเปลี่ยนทัศนคติของผู้เยี่ยมชมว่าพิพิธภัณฑสถานมิใช่เป็นเพียงสถานที่เก็บของเก่าหรือวัตถุโบราณ

ประการที่สาม : การสร้างรายได้ให้กับพิพิธภัณฑสถานให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ควรแยกจากการสร้างรายได้ที่ชัดเจนซึ่งไม่ควรเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานไม่อยู่ในภาพของการแสวงหาประโยชน์มากกว่าการทำประโยชน์ให้กับชุมชน สังคม สาธารณะ

ประการที่สี่ : การบริหารพิพิธภัณฑสถานควรนำพิพิธภัณฑสถานเข้าสู่การเชื่อมโยงกับชุมชน สังคม สาธารณะมากกว่าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งในทางปฏิบัติมีความเป็นไปได้น้อย

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ประการแรก : ภาครัฐควรปลูกฝังองค์ความรู้ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้าน และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเข้าสู่ระบบการศึกษาในทุกระดับ

ประการที่สอง : ภาครัฐควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

ประการที่สาม : ภาครัฐควรสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อผู้ดำเนินการด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นหรือผู้สนใจทั่วไป

ประการที่สี่ : ภาครัฐควร รัฐจะต้องสร้างพื้นที่สื่อให้กับพิพิธภัณฑสถานโดยตรง โดยเฉพาะสื่อออนไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์งานพิพิธภัณฑสถานชาวบ้าน

ประการที่ห้า : ภาครัฐควรจัดตั้งแผนกพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านขึ้นมา หรือศูนย์ประสานงาน เพื่อให้เกิดการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ก่อประโยชน์ต่อท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่หก : ภาครัฐควรสนับสนุนการเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอยู่รอดได้ยั่งยืน

ประการที่เจ็ด : ภาครัฐควรกำหนดนโยบายในการประกันความเสี่ยงในเรื่องอาคารสถานที่หรือสิ่งของที่จัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ๆ

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ประการแรก การออกแบบการวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากมุ่งหวังที่จะศึกษากรณีที่มีการเจาะจง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจในเชิงลึกอย่างเป็นองค์รวม ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาในลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ขาดความครอบคลุม ดังนั้น จึงควรศึกษาวิจัย โดยใช้เชิงคุณภาพผสมผสานกับเชิงปริมาณ เพื่อความแม่นยำตามหลักวิทยาศาสตร์ เป็นข้อมูลทางสถิติที่ชัดเจน

ประการที่สอง วัตถุประสงค์การวิจัย มุ่งศึกษาความเป็นมา บริบทของพื้นที่ และ การนำเสนอบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของประเทศไทยเป็นสำคัญ ซึ่งมีประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่ไม่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ รัฐประศาสนศาสตร์แนวสมัยใหม่ เป็นต้น

ประการที่สาม การเลือกมิติในการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการที่มิติดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับบริบทของการบริหารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง แต่ยังคงมีอีกหลากหลายมิติที่มีความน่าสนใจในการศึกษาค้นคว้า ดังนั้น ในการศึกษารoundต่อไป ควรมีการเลือกเรื่องที่มีอยู่นอกเหนือจากที่งานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อให้เกิดข้อค้นพบในมุมมองที่แตกต่าง

ประการที่สี่ ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) ระหว่างการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในจังหวัดนครปฐม เพื่อให้เห็นวิวัฒนาการ ความแตกต่าง ข้อดี ข้อเสีย ผลกระทบ และนำไปสู่ปรับปรุงและข้อเสนอเพื่อการพัฒนาต่อไป

5.3 บทสรุป

บทสรุปของการศึกษาอิสระฉบับนี้ ได้นำเสนอข้อมูลภาพรวมทั้งหมดของการศึกษาวิจัย โดยทำการสรุป อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะใน 2 ส่วน ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากภาพรวมดังกล่าว ประเด็นที่สำคัญที่ค้นพบในงานวิจัย คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นก็ คือ วันเปิดคือวันปิดของพิพิธภัณฑ์ ถึงแม้พิพิธภัณฑ์ล้วนเกิดขึ้นจากรากฐานเดียวกันคือ ความรัก ความศรัทธา และความภาคภูมิใจ ที่เป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หลายคน มุ่งมั่นให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ทางการศึกษา แต่ลักษณะที่มีอยู่

ร่วมกันของพิพิธภัณฑน์ ไม่ว่าจะสร้างขึ้นมาจากเจตนาของบุคคลกลุ่มคน หรือความเสียหายซ้ำของ หรือจะเป็นไปเพื่อการศึกษาในห้องเรียน เสมือนหนึ่งมหาวิทยาลัยเปิด ที่เป็นแหล่งศึกษานิวมีปัญญา ชาวบ้าน และส่งเสริมการศึกษาตลอดชีพ อย่างที่รัฐไม่ต้องลงทุน (ปริตดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล และ ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2549, หน้า 18) ก็ตามกระแสพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น วัด ชุมชน หรือเอกชน ที่ยัง เกิดขึ้นและดำรงอยู่ทั่วไป หรือแตกดับไปแล้วบ้างล้วนแสดงให้เห็นถึงโครงการพิพิธภัณฑน์ที่ดำเนินการไปอย่างไม่จบสิ้น หรือ Unfinished Project (ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2557, หน้า 31) ภายใต้การเผชิญ กับอุปสรรคและปัญหาและอาจไม่สะท้อนถึงความยั่งยืนได้ เนื่องจาก 1) ขาดระบบการรูปแบบ การบริหารพิพิธภัณฑน์ที่มีประสิทธิภาพ 2) ขาดการบริหารรายได้เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน 3) ขาดการสร้างเครือข่ายของงานพิพิธภัณฑน์ จนเป็นเหตุให้พิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นไม่สามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยาวนานไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารรายได้เพื่อเป็นทุนทรัพย์ หรืองบประมาณได้อย่าง เพียงพอต่อการบริหารงานด้านพิพิธภัณฑน์ ต้องรอรับการสนับสนุนการบริจาค ซึ่งไม่มีความแน่นอน และไม่สามารถเชื่อมโยงงานพิพิธภัณฑน์ให้เข้ากับสังคมท้องถิ่นนั้นๆ จึงส่งผลให้งานพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณะได้อย่างแท้จริง และอย่างเป็นรูปธรรมและท้ายสุด ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ (ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2557, หน้า 286) การวิจัยเชิงคุณภาพ การบริหารพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น ศึกษากรณี พิพิธภัณฑน์พื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ราษฎร์ เพื่อความยั่งยืนและ พึ่งพาตนเอง ประกอบกับความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจใน ปรัชญาการณของปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น เพื่อเป็นสร้างปรากฏการณ์ใหม่ของการบริหารพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นที่เป็นแนวทางสำหรับการบริหารพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กานต์รวี ชมเชย. (2557). *การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ กรณีศึกษามิวเซียมสยามและพิพิธภัณฑ์บ้านไทยจิมทอมป์สัน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2539). *การวิจัยทางมนุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรโชค วีระสัย. (2539). “มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ใน *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุมพล หนิมพานิช. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2553). *การบริหารจัดการภาครัฐใหม่ หลักการ แนวคิดและกรณีตัวอย่างไทย*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2554). *การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ มุมมองในทัศนะทางรัฐศาสตร์ การเมือง และรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหาร และกรณีศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: แอ็ดทิฟพรีน.
- เจียมจิต บวชไธสง, ขวัญชฎิล พิศาลพงศ์. (2556). *วิจัยการดำเนินงานสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏในประเทศไทย*.
- ฉัตรรา โพธิ์พุ่ม. (ธันวาคม 2557). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานของโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน)*. วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย. ปีที่ 20.
- ชลภัตต์ วงษ์ประเสริฐ. (มกราคม-มิถุนายน 2551). *การสังเคราะห์และแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย*. วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2556). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเชิงวิจัยคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ชีวลีสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2557). *คนทำพิพิธภัณฑ์*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ชินคนัย ไชยของ อิมรอน มะลูลีม บุญเลิศ ไพรินทร และบุญเรือง ศรีเหรียญ. (มกราคม-เมษายน 2557). *ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงพยาบาลเอกชนในยุคโลกาภิวัตน์*. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. ปีที่ 8.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2543). *สำรวจ มีสมชัย ธรรมนูญปัญญาไทย เพชรแท้ของแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดันอ้อ 1999 จำกัด.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2539). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธนชัย ยมจินดา. (2555). *การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ในภาครัฐกิจ*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.

- ธนากร สังเขป. (2552). *เอกสารคำสอนรายวิชาวิถีไทย*. เข้าถึงได้จาก: <https://krupaewka.wordpress.com/>, 17 กันยายน 2559.
- นันทสาร ลีสลับ. (2542). *ภูมิปัญญาไทย*. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่ม 23. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
- บุญทัน ดอกไธสง. (2537). *การจัดองค์การ พิมพ์ครั้งที่ 4*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2536). “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”. น.17-19. ใน เสรี พงศ์ (บรรณาธิการ). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ปฐม นิคมานนท์. (2538). *รายงานการวิจัยเรื่องการค้นหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประกอบ ใจมั่น. (2539). *การศึกษาสภาพและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง*. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสาธน์ เถลิง. (2546). *วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น*. ศูนย์บริการวิชาการ. 11(1).
- ปรีตรดา เถลิงเผ่า กอนันตกุล. (28-29 กันยายน 2548). งานประชุมนานาชาติ “พิพิธภัณฑสถานและชุมชนมูมมอเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปรีตรดา เถลิงเผ่า กอนันตกุล และ ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2549). *ประสบการณ์จากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และการบอกเล่าสู่สาธารณชน ประชาคมวิจัย ฉบับที่ 90*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปรีตรดา เถลิงเผ่า กอนันตกุล. (2557). *คนทำพิพิธภัณฑสถาน*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ปณิดา สระวาสี. (2557). *คนทำพิพิธภัณฑสถาน. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น คุณูปการ อุปสรรคและทางเลือก*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ปณิดา สระวาสี และ ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2557). “คนทำพิพิธภัณฑสถาน”. เอกสารทางวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พรชัย กาพันธ์. (กรกฎาคม 2545). “ผู้วิกฤติการศึกษาด้วยภูมิปัญญาไทย”. วารสารวิชาการ 7.
- มาลินี สวค้ำข้าว. (2538). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5*. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มุลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์. (2540). *เอกสารรายงานสัมมนา “พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน”*

- มูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์. (2543). พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งบ้านหนองขาว. กรุงเทพฯ: มูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์.
- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. (2537). การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธิ์. (2535). การศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิบัติการศึกษไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- วาโร เฟื่องสวัสดิ์. (2551). วิธีวิทยาการวิจัย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วิจิตร ศรีสอ้าน. (2512). ประมวลการสอนวิชาหลักการบริหารการศึกษา. พระนคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อัดสำเนา).
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. (2542). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. ลพบุรี: สถาบันราชเทเพสตรี.
- วันทนี ภูมิภัทราคม และคณะ. (2545). เศรษฐศาสตร์มหภาค 1. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: แมทส์ปอยท์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2530). พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- _____. (วันที่ 7-9 กันยายน 2539). เอกสารรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. จัดโดยมูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2540). เอกสารสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย.
- ศิริพงษ์ นวลแก้ว. (2540). การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ และวินัย วรวัตร. (2540). วิจัยรูปแบบพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน. สีสันของมิติวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2542). ทฤษฎีและแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์. เชียงใหม่: ดา.
- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. (2540). สาธารณศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมยศ นาวิการ. (2546). การบริหารและพฤติกรรมองค์การ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. (2549). รัฐประศาสนศาสตร์. แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. (2548). รัฐประศาสนศาสตร์. แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2548). กระบวนการโบราณคดีชุมชน. การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษาและภาค. วิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สารทิ วรรณตรง. (มกราคม-มิถุนายน 2547). แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 10(1), หน้า 103-107.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม. (25 กรกฎาคม 2555). โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ตำบลลำพญา. ภูมิปัญญาชาวลำพญา, หน้า 148-149.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้. วารสารทักษิณคดี.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. (2551). พิพิธภัณฑสถาน. ประสบการณ์จากคนลงทำ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- สุวรรณา บุญกล้า. (2552). การจัดการพิพิธภัณฑสถานในเขตเมืองพิษณุโลกเพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารงานวัฒนธรรม. วิทยาลัยนวัตกรรมการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสน่ห์ จุ้ยโต. (2551). องค์การสมัยใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2554). การบริหารนวัตกรรมการสมัยใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- อลงกรณ์ จุฑาเกตุ. (กันยายน – ธันวาคม 2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร. *Veridian E-Journal*. 7(3), หน้า 11,19.
- อังกูล สมคณีย์. (2535). สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.
- อภิญา บัวสว่าง. (2539). บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น. เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑสถาน.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อัจฉรา จันทร์ฉาย. (2555). *การวางแผนกลยุทธ์และการจัดทำ BSC*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Herbert A. Simon. (1947). *Administrative Behavior*. New York: Macmillan.

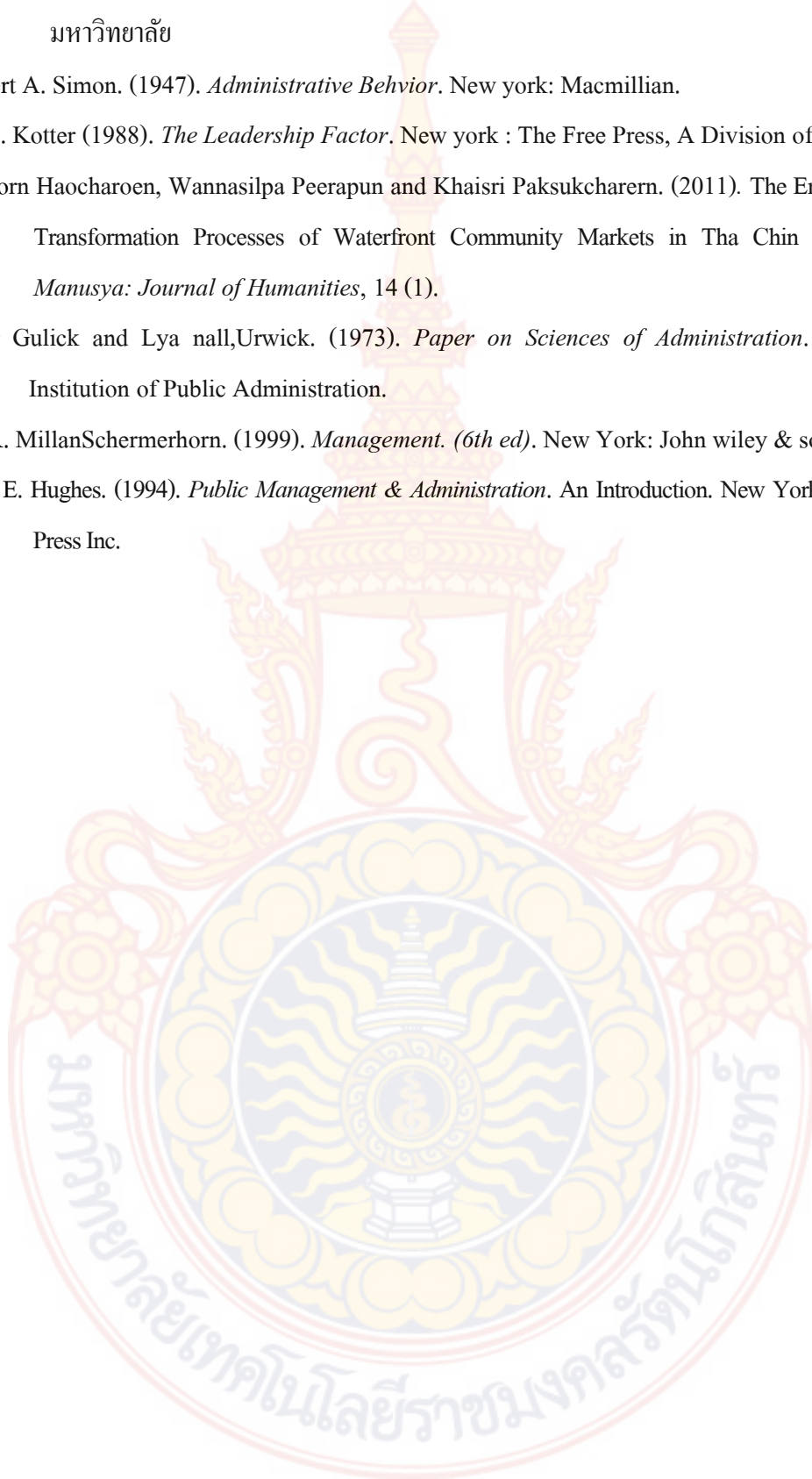
John P. Kotter (1988). *The Leadership Factor*. New York : The Free Press, A Division of Max.

Kritaporn Haocharoen, Wannasilpa Peerapun and Khaisri Paksukcharern. (2011). The Emergence and Transformation Processes of Waterfront Community Markets in Tha Chin River Basin. *Manusya: Journal of Humanities*, 14 (1).

Luther Gulick and Lyall Urwick. (1973). *Paper on Sciences of Administration*. New York: Institution of Public Administration.

John R. Millan Schermerhorn. (1999). *Management. (6th ed)*. New York: John Wiley & son, Inc.

Owen, E. Hughes. (1994). *Public Management & Administration. An Introduction*. New York: St. Martin's Press Inc.

ภาคผนวก ก

เอกสารเกี่ยวกับการวิจัยและพิพิธภัณฑ

พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

แม่น้ำนครชัยศรี

แม่น้ำนครชัยศรี

ระเบียงหลังบ้าน

ครัว

ห้องพักผ่อน

ห้องซักล้าง

ห้องน้ำ

พื้นที่พักผ่อน

พื้นที่รับแขก

จุดวางสมุดเยี่ยมชม

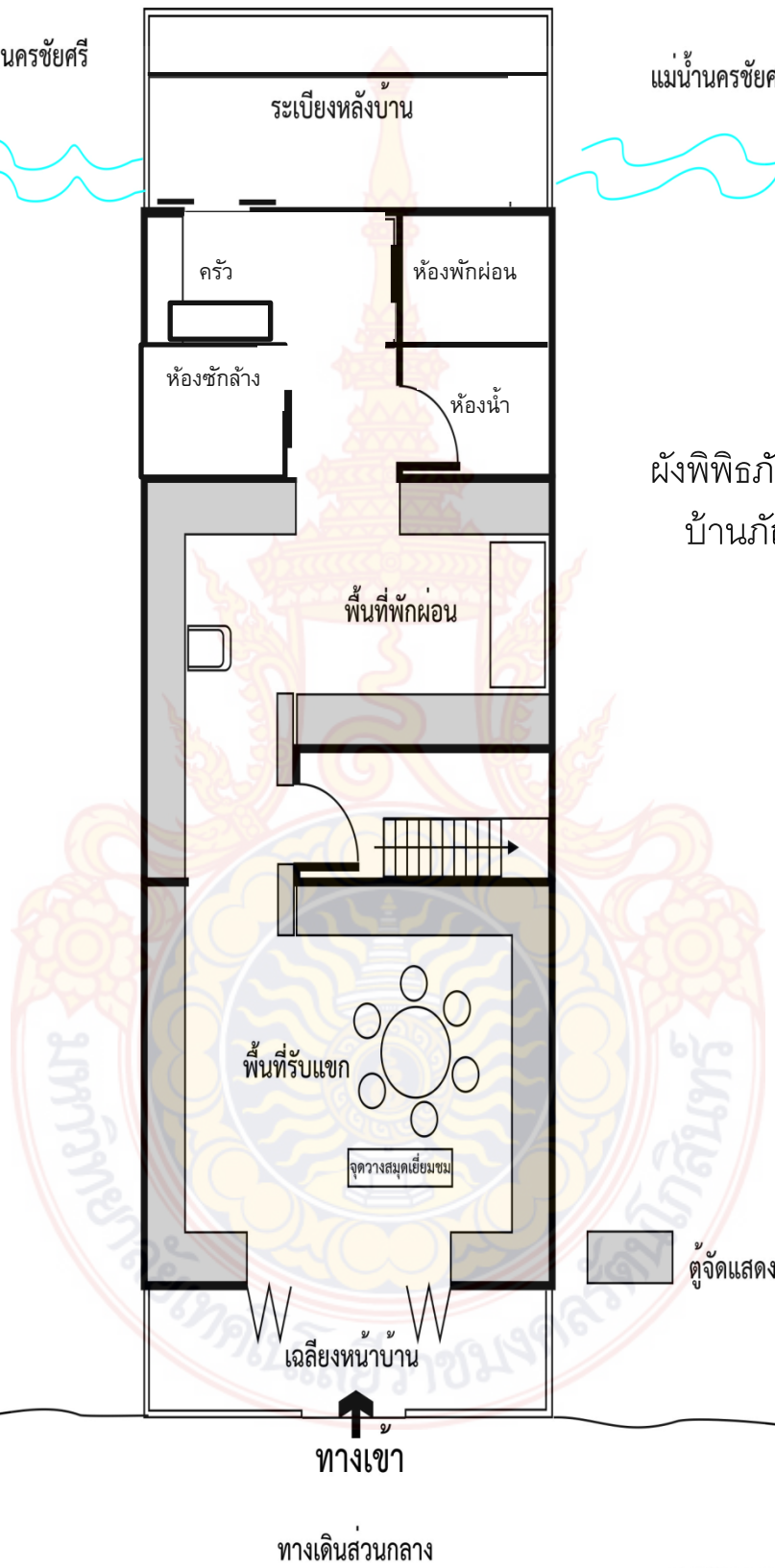
ตู้จัดแสดง

เฉลียงหน้าบ้าน

ทางเขา

ทางเดินสวนกลาง

ผังพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน
บ้านรัตนารักษ์

ตัวอย่างการประเมินผลของความคิดเห็นของผู้เยี่ยมชม

1. ผู้บริหารภาครัฐ

1.1 นางอภิรดี ตันตราภรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ “ชื่นชมความละเอียดอ่อนในการเก็บรักษา”

อภิรดี ตันตราภรณ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์	ชื่นชมความละเอียดอ่อนในการเก็บรักษา
-------------------	------------------------------	-------------------------------------

1.2 นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยและเพื่อนรัฐศาสตร์จุฬาฯ รุ่น 36 กระทรวงมหาดไทย “จัดรวบรวมสิ่งที่มีค่าไว้ได้ดีมาก ขอให้กำลังใจ ให้ช่วยสร้างสิ่งดีๆ ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนนะครับ”

สุทธิพงษ์ จุลเจริญ	ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย	จัดรวบรวมสิ่งที่มีค่าไว้ได้ดีมาก ขอให้กำลังใจ ให้ช่วยสร้างสิ่งดีๆ ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนนะครับ
--------------------	-----------------------------	---

1.3 นายวันชาติ วงษ์ชัยชนะ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม เยี่ยมชมครั้งที่ 1 จากจำนวน 3 ครั้ง ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก “ขอชื่นชมและยกย่องในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ที่พื้นที่บ้านที่ได้ทำประโยชน์ต่อชุมชน ต. ลำพญา

วันชาติ วงษ์ชัยชนะ	ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม	ชื่นชมและยกย่องในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ที่พื้นที่บ้านที่ได้ทำประโยชน์ต่อชุมชน ต. ลำพญา
--------------------	---------------------------	--

1.4 นายสุรสิทธิ์ สิทธิกรวนิช นายอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม “สุดยอดมากครับ” และนางเขวภาณี ตรีพลอักษร ปลัดอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม “น่าอัศจรรย์จริง ๆ ค่ะ”

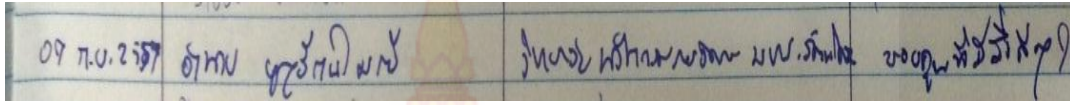
สุรสิทธิ์ สิทธิกรวนิช	นายอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	สุดยอดมากครับ
เขวภาณี ตรีพลอักษร	ปลัดอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	น่าอัศจรรย์จริง ๆ ค่ะ

2. ผู้บริหารสถาบันการศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ

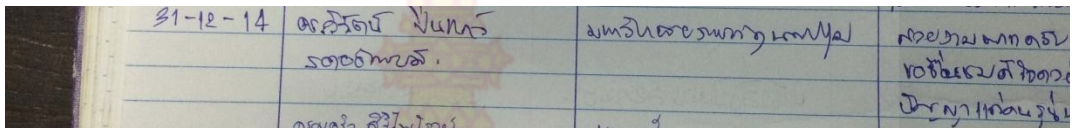
2.1 รศ.ดร. ปธาน สุวรรณบลด ผู้ทรงคุณวุฒิและคณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ รุ่น 571 และ 572 มทร.รัตนโกสินทร์ วิทยาเขตศาลายา ในการศึกษาดูงาน อบต.ลำพญาและเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ “เป็นส่วนริเริ่มที่นำยกย่อง”

ปธาน สุวรรณบลด	ผู้ทรงคุณวุฒิและคณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ	เป็นส่วนริเริ่มที่นำยกย่อง
----------------	--	----------------------------

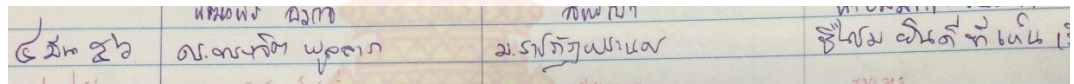
2.2 ดร.อำนวยการ บุนนาค ผู้อำนวยการหลักสูตรนวัตกรรมการบริหารจัดการและคณะนักศึกษวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ รุ่น 571 เข้มชมพิพิธภัณฑ์ “ขอบคุณที่มีสิ่งดี ๆ ไว้เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน”

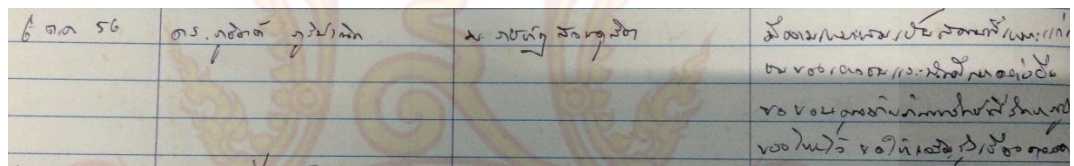
2.3 ดร.วิรัตน์ ปิ่นแก้ว รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม “สวยงามมากครับ ชื่นชม ดีใจด้วยครับเป็นภูมิปัญญาแก่คนรุ่นหลัง”

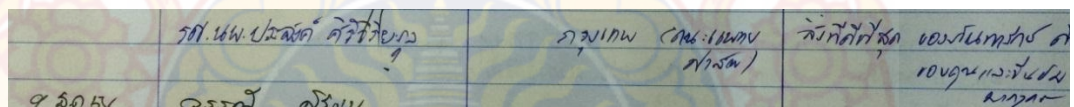
2.4 ดร. ทรงจิต พูลลาภ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร “ชื่นชมยินดีที่เห็นเรื่องราวเก่า ๆ”

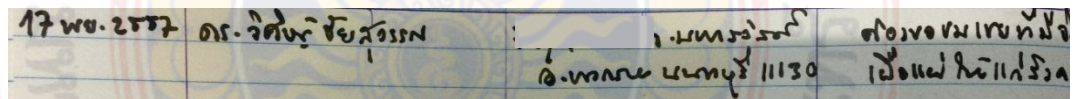
2.4 ดร.ภูษิตต์ ภูริปานิก มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี “มีความเหมาะสมเป็นสถานที่เหมาะแก่การชมของเยาวชนและนักศึกษาอย่างยิ่งขอขอบคุณบ้านภัณฑารักษ์ที่รักษาภูมิปัญญาของไทยไว้ ขอให้เจริญรุ่งเรือง ตลอดไป”

2.6 รศ. นพ. ประสงค์ ศิริวิริยกุล คณะแพทยศาสตร์ กรุงเทพฯ “สิ่งที่ดีที่สุดของภัณฑารักษ์คือ นำใจครับ ขอขอบคุณและชื่นชม”

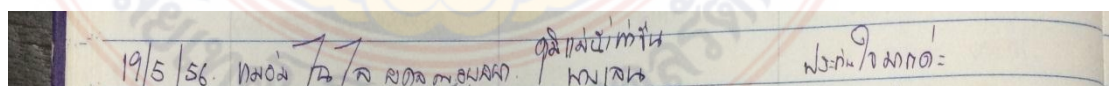

2.7 ดร.วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ “ต้องขอชมเชยที่มีจิตใจเพื่อแพร่ให้แก่สังคม”

3. สถานศึกษา ชมรม ประชาชนโดยทั่วไป

3.1 หม่อมไฉไล ยุคล ณ อยุธยา คุณแม่ น้ำท่าจัน บางเลน “ประทับใจค่ะ”

3.2 Gerard Walsdelager and Valerie fife USA “Very nice collection of item for such a small area ! Thank

12-31-2014	Gerard Walsdelager and Valerie fife	USA	Very nice collection of items for such a small area ! Thanks!
------------	--	-----	--

3.3 ยุพิน คุชยามิร.ร. อนุบาลเสริมปัญญา นครปฐม “ขอแสดงความชื่นชมต่อความรู้สึกรักยัพัฒนาธรรมและมีจิตสาธารณะ”

ยุพิน	คุชยามิ	อ.ร.อนุบาลเสริมปัญญา นครปฐม	ขอแสดงความชื่นชมต่อความรู้สึกรักยัพัฒนาธรรมและมีจิตสาธารณะ
-------	---------	-----------------------------	--

3.4 นางสาวสาทรธรรณ์ จวมโตพลิก และคณะทัวร์ ม.จ.ช. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม “ธรรมชาติสวยงามมาก เจ้าของบ้านใจดี ให้บริการ ให้คำแนะนำสอบถามได้เป็นอย่างดี สิ่งของต่างๆ ในบ้านน่าสนใจมากๆ สวยงาม บอกได้เลยว่าชอบมากๆค่ะ”

สาทรธรรณ์	จวมโตพลิก	ม.จ.ช. กรุงเทพฯ	ธรรมชาติสวยงามมาก เจ้าของบ้านใจดี ให้บริการ ให้คำแนะนำสอบถามได้เป็นอย่างดี สิ่งของต่างๆ ในบ้านน่าสนใจมากๆ สวยงาม บอกได้เลยว่าชอบมากๆค่ะ
-----------	-----------	-----------------	---

3.5 ชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม คณะกรรมการชมรมฯ จำนวน 27 คน ได้มาเยี่ยมชมบ้านภัณฑารักษ์”มีความประทับใจอย่างยิ่งที่ได้จัดวางสิ่งสะสมไว้ดูดีมีคุณค่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีสืบต่อไป ขอขอบคุณที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี”

ชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม	คณะกรรมการชมรมฯ	จำนวน 27 คน	ได้มาเยี่ยมชมบ้านภัณฑารักษ์”มีความประทับใจอย่างยิ่งที่ได้จัดวางสิ่งสะสมไว้ดูดีมีคุณค่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีสืบต่อไป ขอขอบคุณที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี”
--------------------------------	-----------------	-------------	---

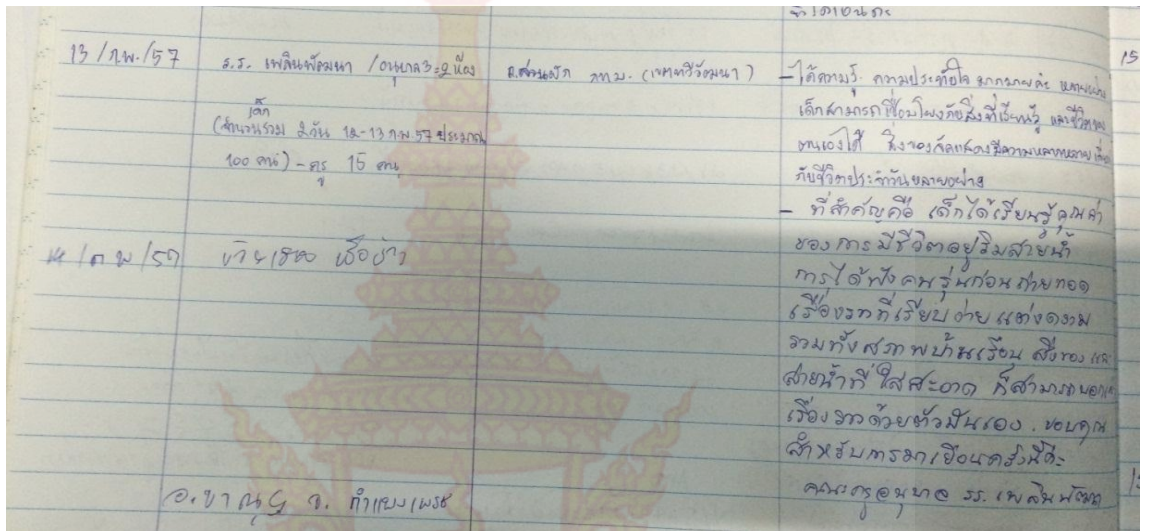
3.6 นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวน 35 คน “วันนี้มาเป็นไกด์ทัวร์ค่ะ ขอขอบคุณที่นี้สวยงามมาก”

นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม	จำนวน 35 คน	วันนี้มาเป็นไกด์ทัวร์ค่ะ ขอขอบคุณที่นี้สวยงามมาก
---------------------------------	-------------	--

3.7 ร.ร.พระปฐมวิทยาลัย ครูและนักเรียน จำนวน 31 คน จ.นครปฐม “สวยงามมากๆน่าสนใจดี”

ร.ร.พระปฐมวิทยาลัย	ครูและนักเรียน	จำนวน 31 คน	สวยงามมากๆน่าสนใจดี
--------------------	----------------	-------------	---------------------

3.8 ร.ร. เพลินพัฒนา กรุงเทพฯ คณะครูและนักเรียน 115 คน “ได้ความรู้ ความประทับใจ มากมายค่ะหลายอย่างเด็กสามารถเชื่อมโยงกับความรู้และชีวิตของตนเองได้” สิ่งของจัดแสดงมีความ หลากหลาย เกี่ยว กับชีวิตประจำวันหลายอย่าง ที่สำคัญเด็กได้เรียนรู้คุณค่าของชีวิตที่อยู่ริมสายน้ำ การ ได้ฟังคนรุ่นก่อนถ่ายทอดที่เรียบง่ายแต่คงความรวมทั้งสภาพบ้านเรือนสิ่งของและสายน้ำที่ใสสะอาดก็ สามารถบอกเล่าเรื่องราว ด้วยตัวมันเองขอบคุณสำหรับการมาเยือนครั้งนี้ค่ะ

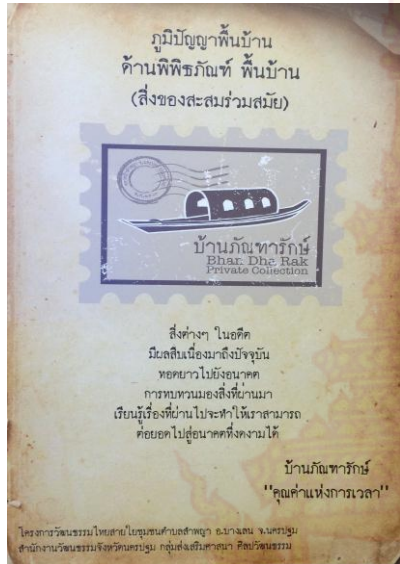
3.9 คุณสุรพล พรชัย รองผู้อำนวยการ คณะครูและนักเรียน ร.ร. รัตนราษฎร์บำรุง โรงเรียน ประจำอำเภอบ้านโป่ง จำนวน 40 คน จ. ราชบุรี “เป็นสิ่งมีคุณค่า ควรค่าแก่การศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ดีมาก”

26.1.58	นายสุรพล พรชัย รองผอ. และ คณะครู นักเรียน ร.ร. รัตนราษฎร์บำรุง (จำนวน 40 คน)	อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี	เป็นสิ่งมีคุณค่า ควรค่าแก่การศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ดีมาก
---------	--	----------------------	---

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธาทาร์กย์

1. หนังสือการรับรองการเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านพิพิธภัณฑ์

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธาทาร์กย์

2. เอกสารประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ภาคกลาง)

ที่มา นิตยสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ภาคกลาง) เดือน มกราคม 2558

3. แผ่นพับ (1) การเผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. แผ่นพับ (2) การเผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ที่มา ความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์กับคณะสถาปัตยกรรม มทร. รัตนโกสินทร์ (ศาลาชา)
จ. นครปฐม

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัย รูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

1. ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญา
  - 1.1 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ บ้านภัณฑารักษ์เป็นอย่างไร
  - 1.2 บริบทของพื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์เป็นอย่างไร
  - 1.3 ท่านคิดว่าบริบท สภาพแวดล้อมใดบ้างที่เอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคในการบริหารพิพิธภัณฑ์บ้านภัณฑารักษ์

2. การบริหารพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์ เป็นอย่างไร
  - 2.1 มติการวางแผน (Planning)
    - การจัดสถานที่ การให้บริการ การนำเสนอ จุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยเป็นอย่างไร
  - 2.2 มติการจัดองค์การ (Organizing)
    - บุคลากรที่ประจำพิพิธภัณฑ์ควรเป็นอย่างไร
  - 2.3 การบังคับบัญชาสั่งการ(Commanding)
    - ท่านเห็นว่าการบังคับบัญชาสั่งการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ควรเป็นอย่างไร
  - 2.4 การประสานงาน (Coordinating)
    - ท่านเห็นว่าการประสานงานกับชุมชน สังคม และสาธารณะ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ควรเป็นอย่างไร
  - 2.5 การควบคุมกำกับ (Controlling)
    - ท่านเห็นว่าการควบคุมกำกับ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบ้านภัณฑารักษ์ควรเป็นอย่างไร

3. ในทัศนะของท่านมองว่ารูปแบบการบริหารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ควรมีลักษณะเช่นไรเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งตนเองได้

หมายเหตุ : 1. คำถามทุกข้อใช้ในการถามผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน

2. คำถามข้อ 1 มุ่งเน้นการให้ข้อมูลจากผู้ที่อยู่ในพื้นที่ของ ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมเป็นหลัก
3. คำถามข้อที่ 2 มุ่งเน้นการให้ข้อมูลจากผู้บริหารท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ และนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านบ้านที่มีความต่อเนื่อง

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพการเชื่อมโยง

พิพิธภัณฑ์กับสาธารณะ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านรัตนารักษ์เชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์ทั่วประเทศ

จัดพิพิธภัณฑ์สัญจรร่วมกับพิพิธภัณฑ์ทั่วประเทศ วันพิพิธภัณฑ์ไทย 4 เมษายน 2549 ณ. สวนสัตว์ดุสิต

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านรัตนารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตลาดน้ำวัดลำพญา

ร่วมจัดแสดงชุดเรือไทยและวิถีชีวิตไทยในอดีต ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตลาดน้ำวัดลำพญา

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกษัตริย์เชื่อมโยงกับศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ตำบลลำพญา

สนับสนุนและดำเนินการจัดแสดงให้กับศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ตำบลลำพญา ณ ตลาดน้ำวัดลำพญา

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านกษัตริย์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียนอนุบาล เพชรินวัฒนา กรุงเทพฯ

เป็นสถานที่เรียนรู้ด้านวิถีชีวิตริมน้ำในอดีต จำนวนนักเรียนระดับอนุบาล 100 คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียน บดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์) กรุงเทพฯ

พิพิธภัณฑ์สัญจร วิถีชีวิตทางน้ำ จำนวนนักเรียน 5,000คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียน บดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์) กรุงเทพฯ

พิพิธภัณฑ์สัญจร วิถีชีวิตทางน้ำ จำนวนนักเรียน 5,000คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียน บดินเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์) กรุงเทพฯ

พิพิธภัณฑ์สัญจร วิถีชีวิตทางน้ำ จำนวนนักเรียน 5,000คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียน รัตนราษฎร์บำรุง อ.บ้านโป่ง จ. ราชบุรี

พิพิธภัณฑ์สัญจร ทางวิชาการ จำนวนนักเรียน 3,000คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับโรงเรียน รัตนราษฎร์บำรุง อ.บ้านโป่ง จ. ราชบุรี

พิพิธภัณฑ์สัญจร ทางวิชาการ จำนวนนักเรียน 3,000 คน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
สถานที่ถ่ายทำสารคดี พิพิธภัณฑ์กับภาษาอังกฤษ รายการ กด Like วัยทีน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยภาษาและการค้าระหว่างประเทศ ประเทศจีน
ศึกษาและดูงานด้านวัฒนธรรมจากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธาทักษ์เชื่อมโยงกับคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมนงคล วิทยาเขตศาลายา
ประสานภายในชุมชนเพื่อนำองค์ความรู้จากนักศึกษาและคณาจารย์เข้ามาวางผังชุมชน ตำบลลำพญา

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธาทักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภณฑารักษ์เชื่อมโยงกับ มหาวิทยาลัยมหิดล
เยี่ยมชมและศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภณฑารักษ์เชื่อมโยงในการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้
สำหรับเด็กและเยาวชน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภณฑารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ภาคกลาง)
เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ จังหวัดนครปฐม

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภักธารักษ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์เชื่อมโยงกับภาครัฐ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ได้เข้าเยี่ยมชม ครั้งที่ 1 อย่างเป็นทางการ

ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม พร้อมภริยาเยี่ยมชมครั้งที่ 2 พร้อมนายก อบต.ตำบลลำพญา และ
ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลลำพญา

ที่มา : พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านภัณฑารักษ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-ชื่อสกุล นายสุทัศน์ ฟังประเสริฐกุล
วัน/เดือน/ปีเกิด 29 ธันวาคม 2503
สถานที่เกิด นครปฐม
วุฒิการศึกษาปริญญาตรี นิติศาสตร์บัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ปีการศึกษา 2529
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายบริหารสินทรัพย์ 4
สถานที่ทำงาน บริษัท บี.บี.ดี. ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด
626 ซอยจินดาภิวัตน์ ถนนพระราม 4
แขวงมหาพฤฒาราม เขตบางรัก
กรุงเทพฯ 10500

